

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jure Štefančič

Dejavniki volilnega uspeha desnih radikalnih strank v Evropi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jure Štefančič

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Krašovec

Dejavniki volilnega uspeha desnih radikalnih strank v Evropi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Dejavniki volilnega uspeha desnih radikalnih strank v Evropi

Radikalno desne stranke in gibanja v Evropi niso nič novega. S pojavom nacional-socializma in fašizma oziroma nestrpnosti do drugačnosti smo se izraziteje srečali že med drugo svetovno vojno. Nato je sledilo obdobje »zatišja«, z začetkom 80-ih in 90-ih let 20. stoletja, danes pa radikalno desne ideje spet privabljajo mnoge volivce. V diplomski nalogi sem proučeval predvsem vpliv socialno-ekonomskih dejavnikov in migracijskih tokov oziroma migracij na porast volilnega uspeha radikalno desnih strank in ugotovil, da je povezanost med različnimi dejavniki in volilnim uspehom specifična glede na državo oziroma tip radikalno desnih strank. Kljub temu je vsem proučevanim političnim strankam skupna nestrpnost do t. i. »drugačnih«, ki se v zahodnih demokracijah kaže predvsem v usmerjenosti proti imigrantom, na Madžarskem in v Sloveniji, kot predstavnicama postsocialističnega sistema, pa proti Romom oziroma drugim nacionalnim skupinam. Glede na trenutno stanje v družbi, vsesplošno ekonomsko krizo in krizo vrednot pa menim, da je ključnega pomena, kako se oziroma bodo na radikalno desne ideje odzvali civilna družba, obstoječe politične elite in množični mediji.

Ključne besede: radikalno desne stranke, nestrpnost, dejavniki volilnega uspeha.

Electoral success factors of radical right-wing parties in Europe

Radical right-wing parties and movements are nothing new in Europe. We were already thoroughly acquainted with the emergence of national socialism and fascism or intolerance for diversity during World War II. This was followed by a period of »calmness«, but starting with the '80s and the '90s as well as today, radical right-wing ideas are once again attracting many voters. In this diploma paper, I have mainly studied the influence of socio-economic factors and migration flows or migrations on the increase of radical right-wing parties' electoral success, and have found that the relationship between different factors and electoral success is specific, based on the country or the type of radical right-wing parties. However, all of the researched political parties share an intolerance for the so-called »different«, which is in western democracies mostly reflected in attitude towards immigrants, and in representatives of the post-socialist system Hungary and Slovenia towards the Roma or other national groups. Considering the current state of society, the general economic crisis and the crisis of values, it is my opinion that the deciding factor will be how the civil society, the existing political elites and the mass media respond to the radical right-wing ideas.

Keywords: radical right-wing parties, intolerance, electoral success factors.

KAZALO

1	UVOD.....	7
2	METODOLOŠKI OKVIR.....	8
2.1	OPREDELITEV RAZISKOVALNIH CILJEV.....	8
2.2	HIPOTEZA.....	11
2.3	METODE PROUČEVANJA.....	11
3	TEORETIČNI OKVIR.....	11
3.1	POLITIČNE STRANKE.....	11
3.2	RADIKALNA DESNICA OZIROMA EKSTREMNA DESNICA.....	13
3.2.1	<i>Ideološke družine.....</i>	<i>13</i>
3.2.2	<i>Definicija in razvoj radikalne desnice.....</i>	<i>18</i>
3.2.2.1	Težave definiranja in poimenovanja radikalne desnice.....	19
3.2.2.2	Korenine radikalne desnice in definicija Rametove.....	20
3.3	DEJAVNIKI VZPONA RADIKALNE DESNICE.....	23
3.3.1	<i>Socialno-ekonomski dejavniki.....</i>	<i>25</i>
3.3.2	<i>Migracijski tokovi in mednarodne migracije.....</i>	<i>29</i>
3.4	VOLILNO TELO RADIKALNO DESNIH STRANK.....	34
4	ŠTUDIJE IZBRANIH DRŽAV.....	38
4.1	RADIKALNA DESNICA V FRANCIJI.....	38
4.1.1	<i>Povzetek ugotovitev za Francijo.....</i>	<i>46</i>
4.2	RADIKALNA DESNICA V AVSTRIJI.....	47
4.2.1	<i>Povzetek ugotovitev za Avstrijo.....</i>	<i>56</i>
4.3	RADIKALNA DESNICA NA NIZOZEMSKEM.....	57
4.3.1	<i>Povzetek ugotovitev za Nizozemsko.....</i>	<i>66</i>
4.4	RADIKALNA DESNICA NA MADŽARSKEM.....	67
4.4.1	<i>Povzetek ugotovitev za Madžarsko.....</i>	<i>76</i>
4.5	RADIKALNA DESNICA NA NORVEŠKEM.....	77
4.5.1	<i>Povzetek ugotovitev za Norveško.....</i>	<i>86</i>
4.6	RADIKALNA DESNICA V SLOVENIJI.....	87
4.6.1	<i>Povzetek ugotovitev za Slovenijo.....</i>	<i>91</i>

5	SKLEP	92
6	LITERATURA.....	96

KAZALO GRAFOV

GRAF 3.1:	BRUTO DOMAČI PROIZVOD NA PREBIVALCA V PROUČEVANIH DRŽAVAH.....	26
GRAF 3.2:	STOPNJA BREZPOSELNOSTI V PROUČEVANIH DRŽAVAH	27
GRAF 3.3:	STOPNJA TVEGANJA REVŠČINE V PROUČEVANIH DRŽAVAH.....	27
GRAF 3.4:	GINIJEV KOEFICIENT V PROUČEVANIH DRŽAVAH (V %)	28
GRAF 3.5:	ŠTEVILO IMIGRANTOV V PROUČEVANIH DRŽAVAH	30
GRAF 3.6:	ŠTEVILO PROSILCEV ZA AZIL V PROUČEVANIH DRŽAVAH	30
GRAF 3.7:	ŠTEVILO IMIGRANTOV NA 1.000 PREBIVALCEV V PROUČEVANIH DRŽAVAH.....	31

KAZALO SLIK

SLIKA 3.1:	PREMOČRTEN PRIKAZ POLITIČNIH IDEOLOGIJ (LEVO-DESNO).....	13
SLIKA 3.2:	PODKOVNO OBLIKOVAN PRIKAZ POLITIČNIH IDEOLOGIJ.....	14

KAZALO TABEL

TABELA 3.1:	ŠTEVILO IMIGRANTOV, RAZDELJENO NA DRŽAVLJANE IN NEDRŽAVLJANE, ZA LETO 2009.....	32
TABELA 3.2:	CELOTNA POPULACIJA IN POPULACIJA NEDRŽAVLJANOV, KI TAM PREBIVAJO, ZA LETO 2010.....	33
TABELA 4.1:	VOLILNI USPEH FN NA PARLAMENTARNIH VOLITVAH	41
TABELA 4.2:	BDP NA PREBIVALCA V \$ IN VOLILNI USPEH FN	42
TABELA 4.3:	STOPNJA BREZPOSELNOSTI IN VOLILNI USPEH FN	43
TABELA 4.4:	STOPNJA TVEGANJA REVŠČINE IN VOLILNI USPEH FN.....	44
TABELA 4.5:	GINIJEV KOEFICIENT IN VOLILNI USPEH FN	44
TABELA 4.6:	ŠTEVILO IMIGRANTOV IN VOLILNI USPEH FN	45
TABELA 4.7:	ŠTEVILO PROSILCEV ZA AZIL IN VOLILNI USPEH FN	46
TABELA 4.8:	VOLILNI USPEH FPÖ	48
TABELA 4.9:	BDP NA PREBIVALCA V \$ IN VOLILNI USPEH FPÖ	52
TABELA 4.10:	STOPNJA BREZPOSELNOSTI IN VOLILNI USPEH FPÖ	52
TABELA 4.11:	STOPNJA TVEGANJA REVŠČINE IN VOLILNI USPEH FPÖ.....	53
TABELA 4.12:	GINIJEV KOEFICIENT IN VOLILNI USPEH FPÖ	54

TABELA 4.13: ŠTEVILO IMIGRANTOV IN VOLILNI USPEH FPÖ	54
TABELA 4.14: ŠTEVILO PROSILCEV ZA AZIL IN VOLILNI USPEH FPÖ	55
TABELA 4.15: VOLILNI USPEH CP, CD IN PVV	61
TABELA 4.16: BDP NA PREBIVALCA V \$ IN VOLILNI USPEH CP, CD, PVV	62
TABELA 4.17: STOPNJA BREZPOSELNOSTI IN VOLILNI USPEH CP, CD, PVV	63
TABELA 4.18: STOPNJA TVEGANJA REVŠČINE IN VOLILNI USPEH CP, CD, PVV	63
TABELA 4.19: GINIJEV KOEFICIENT IN VOLILNI USPEH CP, CD, PVV	64
TABELA 4.20: ŠTEVILO IMIGRANTOV IN VOLILNI USPEH CP, CD, PVV	65
TABELA 4.21: ŠTEVILO PROSILCEV ZA AZIL IN VOLILNI USPEH CP, CD, PVV	66
TABELA 4.22: VOLILNI USPEH MIEP-A IN JOBBIK-A V %	69
TABELA 4.23: BDP NA PREBIVALCA V \$ IN VOLILNI USPEH MIEP, JOBBIK	71
TABELA 4.24: STOPNJA BREZPOSELNOSTI IN VOLILNI USPEH MIEP, JOBBIK	72
TABELA 4.25: STOPNJA TVEGANJA REVŠČINE IN VOLILNI USPEH MIEP, JOBBIK	73
TABELA 4.26: GINIJEV KOEFICIENT IN VOLILNI USPEH MIEP, JOBBIK	74
TABELA 4.27: ŠTEVILO IMIGRANTOV IN VOLILNI USPEH MIEP, JOBBIK	74
TABELA 4.28: ŠTEVILO PROSILCEV ZA AZIL IN VOLILNI USPEH MIEP, JOBBIK	76
TABELA 4.29: VOLILNI USPEH FRP (ALP)	80
TABELA 4.30: BDP NA PREBIVALCA V \$ IN VOLILNI USPEH FRP (ALP)	81
TABELA 4.31: STOPNJA BREZPOSELNOSTI IN VOLILNI USPEH FRP (ALP)	82
TABELA 4.32: STOPNJA TVEGANJA REVŠČINE IN VOLILNI USPEH FRP (ALP)	83
TABELA 4.33: GINIJEV KOEFICIENT IN VOLILNI USPEH FRP (ALP)	84
TABELA 4.34: ŠTEVILO IMIGRANTOV IN VOLILNI USPEH FRP(ALP)	85
TABELA 4.35: ŠTEVILO PROSILCEV ZA AZIL IN VOLILNI USPEH FRP (ALP)	86

1 UVOD

V zadnjih letih smo priča vedno večjemu porastu desno radikalnih strank¹ v Evropi in zaupanju volivcev vanje. Vzpon desnih radikalcev je mogoče zaznati tako rekoč na celotnem evropskem območju, vse od držav bivšega Vzhodnega bloka² preko centralne Evrope do držav s konsolidiranimi demokratičnimi sistemi. Vedno slabše razmere in odnosi v družbi ter vpliv gospodarske krize, ki ponekod še traja in je različne intenzitete, lahko štejemo med dejavnike, ki med drugimi vplivajo tudi na odločanje ljudi na volitvah. »Ljudje so naveličani ustaljenih političnih strank in politikov, ki ne znajo odpraviti njihovih življenjskih težav, zato prisluhnejo makiavelističnim populistom, ki igrajo na nacionalistične strune« (Bohte 2002, 4).

Radikalno desne stranke in gibanja so tako v porastu v razvitih zahodnih demokracijah, kot tudi v postsocialističnih državah oziroma mladih razvijajočih se demokracijah. Za zahodne demokracije, radikalno desne stranke in gibanja niso nič novega, saj so se pojavile v več »valovih« že kmalu po 2. svetovni vojni, med pomembnejšimi pa so: Poujadistovo gibanje v Franciji v poznih 50-ih, pojav Nacionalno demokratske stranke (NPD) v Nemčiji v poznih 60-ih in porast podpore neofašističnemu gibanju MSI v Italiji v zgodnjih 70-ih. Ponovno oživitev radikalno desne stranke doživijo v 80-ih³ in kot pravi Von Beyme (v Betz in Immerfall 1998, 1–2), gre za pojav nove radikalne desnice ((Hainsworth 2000) jo imenuje tudi sodobna radikalna desnica), katerih stranke so opustile večino ideološke zapuščine tradicionalnega fašizma in ubrale vsestransko, tematsko orientirano politično strategijo, ki verbalni radikalizem in politiko simbolov združuje z orodji sodobnega političnega marketinga, za širjenje svojih idej med volivci. V socialističnih državah pa je padec komunizma, in s tem razrednega sovražnika (kapitalista) povzročil vakuum oziroma psihološko vrzel, ki jo je med drugim zapolnila tudi radikalna desnica z uvedbo novega seznama sovražnikov, ki je podoben tistim v konsolidiranih demokracijah (priseljenci, nacionalne in druge manjšine, liberalno in kozmopolitsko usmerjeni intelektualci ter novo pečeni bogataši oziroma »komunistična mafija«) (Rizman 1998, 249–251).

---

¹ Termin "radikalna desnica" se lahko zamenja oziroma uporablja tudi s terminoma "ultra desnica" oziroma "ekstremna desnica" (Ramet 1999, 4).

² Vzhodni blok se nanaša na bивše komunistične države vzhodne in centralne Evrope (Sovjetske zveze in njenih »satelitov«) držav Varšavskega pakta (gre za države, ki so bile pod velikim vplivom oziroma kontrolo druge države), Varšavski pakt danes ne obstaja več (Wikipedia 2011a).

³ Gre za tretji val desno radikalnih strank 1980-2000 (Mudde 2000, 6).

V diplomski nalogi želim izpostaviti dva širša pojavi s katerima se bom ukvarjal, in sicer: zakaj smo danes ponovno⁴ priča vedno večjemu zaupanju volivcev v desne radikalne stranke in na vedno večjo vlogo le teh v parlamentih izbranih držav. Kot ugotavlja Stanislav Vidovič (Vidovič 1992, 551) v članku “*Desni ekstremizem na pohodu*”, sodobna gibanja volilne podpore desno ekstremističnim organizacijam opozarjajo, da lahko stabilna rast njihovega parlamentarnega vpliva omogoči, da te stranke postanejo vladne stranke, s tem pa bi pridobile tudi večji vpliv pri oblikovanju javnih politik, njihove radikalno desne zahteve pa bi lahko postale uresničljive.

V teoretskem delu bom prikazal zgodovinski razvoj in značilnosti radikalne desnice, ki bodo služili kot osnova za nadaljnje raziskovanje. V drugem delu se bom osredotočil na proučevanje fenomena radikalne desnice v zahodnih in postsocialističnih demokracijah, kjer bom skušal odgovoriti na vprašnji: kateri dejavniki vplivajo na porast radikalne desnice in ali stopnja konsolidacije demokracije pojasnjuje uspeh radikalno desnih strank.

Kot ugotavlja tudi Forbrig (2011), je desnim radikalcem v zadnjih letih uspel izjemen ponoven vstop v evropsko politiko. Desne radikalne stranke po Evropi, od nizozemske Stranke za svobodo, madžarskega Jobbik-a, Švedskih demokratov, Pravih Fincev pa vse do slovaške Nacionalne stranke, francoske FN in nemških Nacionalnih demokratov ter ostale, so uspele pridobiti številne sedeže v nacionalnih in regionalnih parlamentih (Forbrig 2011). Žal pa je »nova« alternativa, ki jo ponujajo te stranke, družbeno in politično zelo omejena in po navadi sovпада z ideologijo neonacizma, neofašizma, verskega ekstremizma, desničarskega populizma ipd.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Opredelitev raziskovalnih ciljev

V diplomski nalogi želim raziskati fenomen radikalne desnice, ki se zadnja leta vedno bolj uveljavlja v parlamentih evropskih državah. Menim, da so pojasnjevalni dejavniki njihovega uspeha danes enaki oziroma zelo podobni kot so bili v 80-ih in 90-ih 20. stoletja. Izrazitejši so predvsem v času gospodarskih kriz oziroma ob večjih družbenopolitičnih spremembah sistemov (konec Hladne vojne 1991). Osredotočil se bom na dva pogosto izpostavljena

---

⁴ Desno radikalne stranke s tretjim valom v 80-ih in 90-ih 20. stoletja doživijo ponoven razcvet. O t. i. “tretjem” valu eksplicitno govori samo Evans (Evans 2003).

dejavnika, ki sem ju izbral tudi zaradi merljivosti in dostopnosti podatkov: prvi je **socialno-ekonomski dejavnik**, znotraj katerega bom v časovnem obdobju dvajsetih oziroma petindvajsetih let predstavil ekonomsko stanje proučevanih držav na podlagi BDP-ja na prebivalca, stopnje brezposelnosti, stopnje tveganja revščine ter Ginijevega koeficienta⁵, obenem pa bom na podlagi raziskav, ki proučujejo volilne baze desnih radikalnih strank, skušal ugotoviti, kateri družbeni razred jih najbolj podpira ter kakšen je njihov socialen položaj, glede na prihodke, izobrazbo in zaposlitev. Drugi pogosto izpostavljen dejavnik so **mednarodni migracijski tokovi oziroma mednarodne migracije**, kjer bom v časovnem obdobju dvajsetih let predstavil gibanje mednarodnih migracijskih tokov, ki so po mojem mnenju eden izmed pomembnejših dejavnikov pri porastu volilnega uspeha radikalne desnice, saj so imigracije oziroma ilegalni/legalni priseljenci najpogostejša tema današnjih radikalcev. Osredotočil se bom na število imigrantov in število prosilcev za azil v proučevanih državah na omenjenem časovnem intervalu. Posledica migracij je najpogosteje tudi cenejša delovna sila, ki lahko vpliva na slabše ekonomsko stanje lokalnih prebivalcev. Volilno telo radikalne desnice se je skozi zgodovino precej spreminjalo, študije pa ugotavljajo, da so desno radikalne stranke vedno bolj priljubljene pri delavskem razredu, ki je pred tem volil predvsem leve delavske stranke. Tako imenovani modri ovratniki danes pogosto predstavljajo velik del ali večino volilne baze sodobnih desno radikalnih strank. Kot ugotavlja Evans (2003), se je »tretji val« radikalno desnih strank v Evropi, za razliko od prejšnjih manifestacij političnih strank, ki jih lahko ohlapno kategoriziramo kot radikalne, izkazal za veliko bolj trdoživega in uspešnega, prav tako pa je prišlo do pomembnejših sprememb v strukturi volilne baze le-teh. Zanima me, ali so dejavniki volilnega uspeha v osemdesetih in devetdesetih ter danes podobni oziroma ali lahko govorimo še o katerih drugih, »novih« dejavnikih, ki pomembno vplivajo na porast radikalne desnice.

Pri analizi se bom osredotočil na naslednje države: Avstrijo, Francijo, Nizozemsko, Norveško ter Madžarsko in Slovenijo, ki sem jih izbral zaradi dobrih volilnih uspehov radikalno desnih strank, z izjemo Slovenije. Francoska FN in avstrijska FPÖ sta zanimivi predvsem zaradi njunih dolgoletnih voditeljev Le Pena in Haiderja, ki nista več v funkciji predsednika/voditelja stranke, Le Pen je upokojen, Haider pa je umrl. Oba sta (bila) zelo karizmatični osebnosti, ki sta stranki pripeljala najvišje na parlamentarnih oziroma

---

⁵ Ginijev koeficient oziroma količnik je v zadnjem času najbolj uporabljena mera dohodkovne neenakosti. Njegove vrednosti se gibljejo med 0 in 1. Bolj kot se količnik približuje 0, bolj se povečuje enakost in ravno obratno, ko se količnik približuje 1 (vedno bolj je neka porazdelitev neenaka) (Lah 2008).

zakonodajnih volitvah, prav tako uspešna pa sta bila na regionalnih, evropskih in predsedniški volitvah⁶ – Le Pen. Torej, zaradi velike vloge dveh voditeljev desno radikalnih strank v preteklosti, se postavlja vprašanje, kakšna prihodnost čaka stranki po njunem odhodu. Nizozemsko sem izbral zaradi njene močne liberalno-demokratske komponente. Gre za eno bolj multikulturnih, raznolikih in odprtih družb, kjer pa je desno radikalna stranka FVV (Stranka za svobodo), vseeno dobila 15,6 % glasov na predzadnjih parlamentarnih volitvah, kar je za 9,6 % več kot leta 2006 (Wikipedia 2011f). Analiziral bom tudi Norveško kot predstavnico skandinavskega tipa desno radikalnih strank, ki se po mnenju (Evans 2003) razlikujejo od kontinentalnih tipov (FN, FPÖ, VB). Nedolgo tega pa je Norveška doživela tudi pokol, ki ga je zagrešil Anders Behring Breivik, ki ga povezujejo z norveškimi ultradesničarskimi skrajneži in krščanskimi fundamentalisti. Poleg tega pa je norveška Stranka napredka (Progress party oziroma FrP) v svojem razvoju prešla od radikalno desne stranke do t. i. »sredinske« stranke danes. V sklopu Madžarske in Slovenije bom predstavil tudi, kako je z radikalno desnimi strankami v postkomunističnih sistemih, saj kot pravi Schöpflin (v Rizman 1998, 252), se moramo zavedati težavnosti takšnega analiziranja, saj ti sistemi ne obstajajo zadosti dolgo, da bi o njih lahko podali prepričljivo analizo, ker še vedno ne gre za konsolidirane demokracije. Schöpflin pravi, da desetodstotni iztržek radikalne desnice v postkomunističnih sistemih gotovo ne pomeni isto kot enak iztržek v konsolidirani demokraciji, recimo Franciji⁷. Poleg omenjenega je Madžarska na zadnjih parlamentarnih volitvah doživela popoln zasuk v desno, skrajno desna stranka Jobbik pa je dobila 17 % glasov in s tem 26 poslanskih sedežev (Akter 2011).

---

⁶ Haider na predsedniških volitvah ni nikoli kandidiral.

⁷ Po mnenju Schöpflina so postkomunistični sistemi še zelo daleč od normalnega stanja ali konsolidirane demokracije. Upoštevati moramo tudi fluidni značaj političnih procesov v postkomunizmu (v Rizman 1998, 252). Opozoril bi tudi na mnenje Sruka (Sruk 1995, 63), ki pravi, da so stranke v t. i. novih demokracijah programsko in konceptualno še neizčiščene, konfuzne in nenehno spreminjajoče se. Če lahko v konsolidiranih demokracijah govorimo o zmerni desnici, desnemu centru in skrajni desnici, pa so stvari v novih demokracijah precej bolj zapletene in drugačne. Menim, da večja stopnja demokratske konsolidacije otežuje vzpon radikalno desnih strank v smislu omejevanja avtoritarizmov in v razumevanju liberalno demokratske ideje kot take. Konsolidacija vpliva tudi na "polity" oziroma politične institucije, njihova samostojnost in moč pa se kažeta v odnosu do drugih akterjev.

2.2 Hipoteza

Na podlagi vsega do sedaj napisanega sem zastavil naslednji hipotezi.

H1: V zadnjih dvajsetih letih smo priča vedno večjemu volilnemu uspehu desnih radikalnih strank na parlamentarnih volitvah.

H2: Volilni uspeh desno radikalnih strank je mogoče pojasniti s socialno-ekonomskimi dejavniki ter migracijskimi tokovi.

2.3 Metode proučevanja

Pri pisanju diplomske naloge bom uporabil različne družboslovne metode. Oprl se bom na analizo literature (monografije, strokovni članki, članki v revijah, časopisih in na internetu), analizo statističnih podatkov ter primerjavo med državami in intervju. S pomočjo naštetih metod bom preveril postavljeni hipotezi ter skušal pojasniti fenomen radikalne desnice ter vzroke, ki botrujejo porastu le-te.

3 TEORETIČNI OKVIR

3.1 Politične stranke

Politične stranke kot jih poznamo danes so se skozi zgodovino zelo spreminjale. Od delovanja različnih klubov, klik in skupinic uglednežev, ki se pojavijo v začetku 17. stoletja, pa do zametkov strank v Franciji konec 18. stoletja. Razcvet modernih političnih strank sledi sredi 19. stoletja, najprej pa se oblikujejo in razvijejo v Evropi in Severni Ameriki (ZDA). V naslednjih sto letih, do približno 1950, pa se politične stranke razvijejo v skoraj vseh državah (Fink-Hafner 2001, 32). Predpogoj za nastanek modernih strank je bilo sproženje procesa razlikovanja med civilno družbo in politično državo, saj naj bi stranke po evropski tradiciji pomenile vezni člen med državljani in delujočim političnim sistemom (Fink-Hafner 2001, 71).

Poleg političnih strank, ki so se med prvimi razvile in obstale v Evropi in Severni Ameriki (ZDA), poznamo tudi stranke, ki so se razvile na kolonialnih območjih, kar pomeni, da so se

stranke razvijale in oblikovale v nemodernih oziroma predmodernih socialnih okoljih, deloma spremenjenih s kolonialno intervencijo. Na nastajanje strank v državah zamudnicah v demokratičnem razvoju so močan vpliv pustila svetovna politična in vojaška razmerja, predvsem blokovska delitev, kjer gre za spopade in dogovore med ZDA in Sovjetsko zvezo, ter svetovni politični učinki zgoščevanja ekonomske, politične in vojaške moči v Zahodni Evropi in ZDA. Prav tako pa so se evropske stranke zavedno in nezavedno vpletale v razvoj strank v državah zamudnicah (Fink-Hafner 2001, 31). Nadalje ugotavlja Fink-Hafnerjeva (v Krašovec 2000, III–IV), da posebno področje v tem pogledu predstavlja socialistični svet, katerega politološka obravnava je bila po drugi svetovni vojni močno obremenjena s politiko in ideologijo hladne vojne. Zahodni politologi so komunistične stranke proučevali z različnih vidikov, npr. proučevanje življenjepisov članov partijskih vodstev, opis frakcij ter boj med njimi ipd. Zatorej v tem obdobju težko govorimo o modernem raziskovanju strank in strankarstva, kar pa pride šele s procesi liberalizacije in demokratizacije evropskih (post) socialističnih držav, kjer pristopi in metodološki instrumentarij proučevanja političnih strank postaja čedalje bolj podoben tistim, ki jih uporabljajo raziskovalci v kapitalističnih okoljih. Fink-Hafnerjeva meni, da je val prehodov v demokracijo v začetku devetdesetih let 20. stoletja sprožil vrsto študij in primerjalnih analiz v teoretskem segmentu tranzitologije. Raziskovalci pa so pri proučevanju nastanka in razvoja političnih strank v postsocialističnih državah začeli uporabljati številne druge pristope, razvite v okoliščinah prvega sveta (teorija družbenih cepitev, organizacijska teorija ipd.) (Fink-Hafner 2001, 33). Ob koncu osemdesetih let dvajsetega stoletja stranke ponovno pridobijo status nepogrešljivega predpogoja moderne demokracije z nenapovedljivim iztekom (Fink-Hafner v Krašovec 2000, III-IV).

Sruk (Sruk 1995, 322) v sodobnih demokratičnih ureditvah politične stranke opredeli kot “organizirane skupine ljudi, ki si s politično dejavnostjo v družbi, še posebej pa s sodelovanjem na volitvah, prizadevajo za pridobitev neposrednega vpliva na odločanje. Prav sodelovanje na volitvah jih bistveno loči od gibanj, organizacij in društev, ki se lahko v večji ali manjši meri ukvarjajo s političnimi zadevami, ne nastopajo pa na volitvah”.

Kot ugotavlja Fink-Hafnerjeva (Fink-Hafner 2001, 31), politične stranke niso le raznolik in sočasen politični pojav v sodobnem svetu. Temeljne značilnosti in družbeni položaj strank se spreminja skozi zgodovino, edina značilnost, ki se pretežno ohranja, pa je boj za oblast in nadzor nad upravno oblastjo, ki v demokratičnih državah poteka na podlagi volitev.

3.2 Radikalna desnica oziroma ekstremna desnica

Radikalna desnica, ekstremna desnica, ultra desnica⁸ in še kakšen termin bi lahko našli za poimenovanje tistih političnih strank, ki se nahajajo strogo desno od levih in desnih političnih strank v politično ideološkem prostoru. Radikalna desnica predstavlja zelo kompleksen pojav, zaradi katerega obstaja veliko nestrinjanj med raziskovalci, glede definicije, značilnosti in na splošno pojmovanja le-te. Razvoj desnih radikalnih strank bom predstavil v obdobju od druge svetovne vojne do danes, kjer začetek osemdesetih predstavlja pomemben mejnik, saj govorimo o »tretjem valu« desnih radikalnih strank oziroma o sodobni radikalni desnici, na katero se bom osredotočil (Mudde 2000, 6).

3.2.1 Ideološke družine

Spodnja slika prikazuje glavne politične ideologije na linearnem spektru levo-desno. Ideološke značilnosti levice so predvsem svoboda, enakost, bratstvo in razvoj, medtem ko so značilnosti desnice avtoriteta, red, hierarhija in dolžnost. Socializem, liberalizem in konservativizem predstavljajo tako imenovane »klasične« ideološke tradicije oziroma ideologije, ki so nastale z oblikovanjem in razvojem industrijske družbe (Heywood 2007, 16). Radikalna desnica je ideološko gledano najbližje fašistični ideologiji oziroma fašizmu, ki se je začel v 20-ih in 30-ih letih 20. stoletja in bil izrazito proti komunističen ter delil skupne vrednote in načela s konservativizmom, vendar v ekstremni obliki (Heywood 2007, 17).

Slika 3.1: Premočrten prikaz političnih ideologij (levo-desno)

Vir: Heywood (2007, 16).

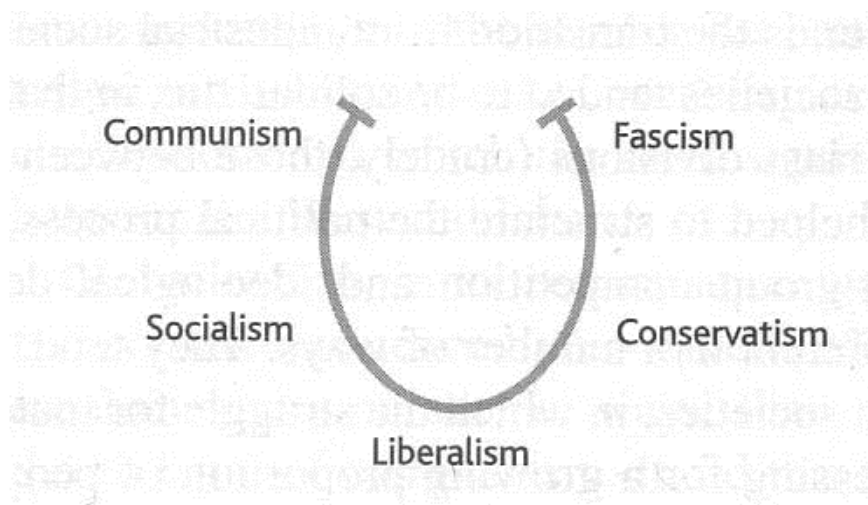
Opozoriti je treba, da so včasih radikalni elementi oziroma značilnosti fašističnih gibanj izražali tudi »levo« poglede, predvsem v smislu kritiziranja kapitalizma in velikih podjetij, prav tako pa imata oba režima (komunizem in fašizem) določene podobnosti (razvijanje

⁸ V slovenski slovnici je dovoljenih več oblik (radikalno, skrajno, ekstremno). V nalogi bom uporabljal predvsem termin radikalno.

represivne, avtoritarne politične oblike vladavine, »totalitarizma«), zaradi katerih lahko postavimo pod vprašaj premočrten prikaz političnih ideologij (Heywood 2007,17). V 50-ih in 60-ih letih 20. stoletja tako postane vedno bolj uporabljena alternativa, podkovno oblikovanega prikaza političnih ideologij (glej Sliko 3.2), ki kaže, da se ekstremne točke na levi in desni strani zbližujejo, obenem pa se obe skrajni strani razlikujeta od »demokratskih« prepričanj liberalizma, socializma in konservatizma. V 60-ih in naprej se je ideološko prizorišče spremenilo. Večje spremembe se niso zgodile samo pri obstoječih »klasičnih« ideologijah (pojav nove levice, nove desnice in kasneje propad komunizma), ampak so pripomogle tudi pri razvoju in pojavu številnih »novih« ideoloških tradicij (feminizem, ekologizem, verski fundamentalizem, multi-kulturalizem). Vzroke ideološke transformacije je treba iskati v:

- a) tranziciji iz industrijske v postindustrijsko družbo
- b) padcu komunizma in spreminjanju svetovnega reda
- c) globalizaciji in trans-nacionalizmu (Heywood 2007, 17–18).

Slika 3.2: Podkovno oblikovan prikaz političnih ideologij

Vir: Heywood (2007, 17).

Vendar pa ideologijo sodobne radikalne desnice ne moremo zaobjeti samo z ideologijo fašizma, ki je na skrajni desnici politično-ideološkega spektra, ampak gre za skupek več elementov oziroma zgodovinskih perspektiv, ki so zaradi načel, vrednot in političnega diskurza značilne za radikalno desne stranke (Hainsworth 2007; Mudde 2000; Ramet 1998). Spodaj bom na kratko prikazal značilnosti radikalnega nacionalizma, rasizma, ksenofobije in

fašizma, ki so, na podlagi opravljene kritične analize del več avtorjev o značilnostih radikalno desnih strank, skupni⁹ vsem radikalno desnim strankam v Evropi.

- **Fašizem**

Beseda »fašizem« se je prvič pojavila v času starega Rima, ko so liktorji pred najvišjimi oblastniki, t. j. kralji in konzuli, kot simbol njihove oblasti nad življenjem in smrtjo, nosili na glavi butare s sekuro v sredi¹⁰. Poleg omenjenega pa nam je fašizem najbolj poznan iz obdobja Benita Mussolinija (1922-1944) v Italiji, kjer se je med prvo svetovno vojno začela formirati bojna zveza (fascio di combattimento), združenje različnih nacionalistično usmerjenih grupacij, ki so leta 1921 prerasle v nacionalno fašistično stranko (z Mussolinijem na čelu). Mussolini je do leta 1926 pravzaprav ukinil opozicijo ter uvedel enostrankarsko totalitarno diktaturo (Sruk 1995, 99). Sočasno z italijanskim fašizmom pa se je razvijal nemški fašizem oziroma nacionalsocializem z Adolfom Hitlerjem na čelu (Mussolini je bil Hitlerjev vzornik). V času vojne se je marsikje po Evropi demokracija sesula oziroma bila izpodrinjena s strani desnih avtoritarnih oziroma odprto fašističnih režimov, predvsem v vzhodni Evropi. Povezave s fašizmom pa so bile opažene tudi zunaj Evrope, in sicer v 30-ih letih 20. stoletja pri imperialistični Japonski ter v Argentini v času Perona (1945-55) (Heywood 2007, 204).

Erich Fromm vidi fašizem kot vedno prisotno nevarnost, saj naj bi fašizem izviral iz človeške psihologije oziroma »straha pred svobodo«. Kot pravi, je moderna civilizacija pripomogla k večji individualni svobodi, hkrati pa sta se povečali tudi izolacija in negotovost ljudi. Prav zato lahko ljudje v času krize bežijo od svobode ter iščejo varnost in podreditev vsemogočnemu vodji oziroma totalitarni državi. Prav politična nestabilnost in ekonomska kriza pa lahko generirata potrebne pogoje za ponovno oživitev fašizma (Heywood 2007, 205–206).

Ideologija fašizma tako zagovarja vzpostavitev močne avtoritarne in totalitarne države (močne proti demokratične težnje), skrajni nacionalizem, agresivnost zoper delavsko gibanje in socializem, rasizem, šovinizem, revanšizem in socialno demagogijo. Kot politični sistem pa

---

⁹ To ne pomeni, da ne obstajajo tudi drugi elementi, ki so značilni za določeno državo v določenem časovnem obdobju.

¹⁰ [lat. fascis »sveženj, zavitek, snop, butara« s sekuro v sredi] (Sruk 1995, 99).

ga označujejo odprava ustavne ureditve, princip vodje, nasilna odstranitev demokratičnih sil in militarizacija (Južnič 1981, 265–297).

- **Radikalni nacionalizem**

Pojem nacionalizem izvira iz besede nacija, vendar se lahko zaradi ohlapnosti te besede spreminja tudi pomen pojma nacionalizma. Kot primer lahko navedem različne evropske jezike, ki za pojmom nacionalizma skrivajo tudi druge pojme. V angleščini se za nacionalizmom lahko skrivata tako patriotizem kot nacionalna zavest ali celo narodnost, v drugih neevropskih jezikih pa je zmeda še večja (Južnič 1981, 134). Nacionalizem je eden izmed temeljnih elementov ideologije radikalno desnih strank, je zavest o identiteti in pripadnosti narodu, gre za določeno stanje duha, katerega prepričanje je, da je narod nezlomljiva oblika družbene organizacije, okvir varnosti in kreativne kulturne energije, iz česar pa pogosto sledi čustveno odlivanje tega prepričanja, kar vežemo za domoljubje oziroma patriotizem. Vendar pa nacionalizem dejansko opredelijo družbena gibanja, politični procesi in konkretni politični sistemi znotraj širšega zgodovinskega okvira (Južnič 1981, 135). Nacionalizem nekega naroda, neke dobe, neke ideologije je lahko različen od drugega nacionalizma, prav tako je nacionalizem vladajočih narodov drugačen od tistih, ki so podrejeni ali pa so uveljavljali svoje nacionalne pravice v narodnoosvobodilnih bojih (Južnič 1981, 134). Sprva je bil nacionalizem razumljen v povezavi z liberalnimi in naprednimi gibanji, vendar pa so ga prevzeli tudi konzervativni in nazadnjaški politiki. Tako je nacionalizem predstavljal družbeno kohezijo, red in stabilnost, predvsem nasproti rastočemu socializmu, ki je poosebljal ideje družbene revolucije in mednarodne solidarnosti delavskega razreda. Nacionalizem je stremel k združitvi vedno večjega in močnejšega delavskega razreda v nacijo, da se ohranijo vzpostavljene družbene strukture. Patriotsko gorečnost tako niso več vzpodbudile liberalne in demokratične misli, ampak slavljenje dosežkov naroda in vojaških zmag. S tem pa je nacionalizem postal zelo šovinističen in ksenofobičen, vsak narod pa si je priznaval edinstvene oziroma superiorne pravice nad ostalimi narodi, ki so bili videni kot tuji, nevredni zaupanja ter celo grozeči (Heywood 2007, 145).

»Nacionalizem je kot ideologija in politična praksa povezan z različnimi zgodovinskimi okoliščinami; spremenljivka so družbeni interesi, ki jih odraža, in tako tudi njegovi družbeni nosilci. Vsak nacionalizem ima svoj družbeni izvir, vsebino in seveda posledice, ki jih opredeljuje konkretna družbeno gospodarska zasnova« (Južnič 1981, 179).

- **Ksenofobija**

Po Sruku (Sruk 1995, 174) je ksenofobija iracionalni strah pred tujci in vsem, kar je tuje, vendar pa besedo pogosto narobe uporabljamo v smislu sovraštva do tujcev. Nekateri raziskovalci menijo, da gre pri ksenofobiji za psihopatski pojav, povezan z nevrozo, medtem ko jo drugi interpretirajo bolj sociološko in zgodovinsko kot pa psihopatološko. Socialni psihologi in psihiatri se ukvarjajo z dešifriranjem iracionalnega in želijo odkriti dejanske vzroke in razloge za bojzani in tesnobe, ki jih doživljajo mnogi ljudje od srečanju s tujimi ljudmi, neznanimi družbenimi in kulturnimi pojavi itd. Seveda pa gre ksenofobija z roko v roki z nacionalizmom, ki pa zelo lahko, kot kaže praksa, preraste v sovraštvo do drugih nacionalni skupin ipd.

- **Rasizem**

Rasizem izhaja iz it. besede razza »rod, vrsta, plemo«, angl. racism, racial struggle »boj ras«, racial discrimination »rasna diskriminacija«. Po SSKJ-ju (v Sruk 1995, 273–274) je rasizem miselnost ali ravnanje, ki temelji na rasnem razlikovanju, zlasti glede na družbeno vrednost in pravice. Gre za mračnjaška, nehumana in vse prej kot znanstvena pojmovanja, kjer ljudje različnih ras niso samo različni, ampak tudi neenakovredni. »Čiste rase« ne obstajajo, saj so se v milijonih let med seboj prekrivale in mešale, vendar pa rasisti poudarjajo prav nujnost ohranjanja »čiste rase«, predvsem tiste zgoraj. Obstajale naj bi tako višje in nižje, manjvredne in večvredne rase, nekakšne plemenite in navadne pasme ter ničvredni mešanci. Vse to pa kaže na nesprejemljivi biologizem¹¹. Ideologija rasizma se največkrat pojavlja skupaj z nacionalizmom, s ksenofobijo, šovinizmom in na splošno v smislu sovražnosti do drugačnosti. Tako je nemški nacionalsocializem zgradil temelje svoje ideologije prav na rasizmu (Južnič 1981, 284).

Kot vidimo zgoraj, so v literaturi največkrat izpostavljeni elementi radikalne desnice med sabo zelo povezani in se največkrat pojavljajo skupaj v ideološkem jedru radikalno desnih strank, vendar pa sta prisotnost in pomen določenih elementov specifična od stranke do stranke oziroma od države do države. S proučevanjem ideologije radikalne desnice se je ukvarjal tudi Cas Mudde (Mudde 2000, 19–20), ki je podal definicijo strankarske ideologije,

---

¹¹ Biologizem – enostransko interpretiranje človeka, družbene realnosti, kulture, zgodovine ipd. s kategorijami in zakonitostmi naravoslovja, predvsem biologije (Sruk 1995, 274).

ki je definirana kot skupek normativnih idej [...] o naravi ljudi in družbi, kot tudi o organizaciji in namenih družbe. Pri raziskovanju ideologij se je največ študij osredotočalo na uporabo volilnih programov¹² političnih strank, kot podlago za analizo, vendar pa so bili nekateri mnenja, da samo analiza volilnih programov ni dovolj, saj volilni programi zaradi strategije stranke ne pokažejo pravega obraza stranke, programi pa so naravnani tako, da privabljajo volivce in povečujejo bazo stranke. Tako prihaja do podobnih mnenj (različnih avtorjev¹³), da zlasti pri strankah radikalne desnice obstaja neko radikalno »zaodrje« (back-stage), za relativno zmernim »front stage-om« oziroma predstavitvijo navzven¹⁴. Kljub vsem težavam in kritikam študij, narejenih na podlagi volilnih programov, pa je Mudde izpostavil in uporabil Dahlovo študijo, ki temelji na zunanje orientirani (volilni in strankarski programi, brošure) in notranje orientirani literaturi (strankarski dokumenti), s pomočjo katere je določil oziroma predstavil ideološko jedro ekstremno desnih strank¹⁵, ki ga sestavljajo nacionalizem (predstavlja jedro, okoli katerega se vrtijo ostali), ksenofobija, socialni šovinizem¹⁶ ter vera oziroma zaupanje v red in zakon (Mudde 2000, 167–177).

3.2.2 Definicija in razvoj radikalne desnice

Kot sem napovedal zgoraj, se bom v tem poglavju posvetil definiciji radikalne, ultra oziroma ekstremne desnice kot jo poimenujejo nekateri avtorji ter razvoju le-te. Kot prvo moram povedati, da enotne definicije, s katero bi se strinjali vsi, ki jo proučujejo, ni. Težave se pojavljajo že pri poimenovanju le-te, vendar pa obstaja nek določen konsenz večine raziskovalcev glede poimenovanja in »definicije«, na katero se bom oprl tudi sam. Termin radikalna desnica lahko sicer izmenično uporabljamo s terminoma ekstremna oziroma ultra desnica, saj se na splošno nanaša na inkarnacijo organizirane nestrpnosti 20. stoletja (Ramet 1998, 4). Zaradi konsistentnosti bom vseskozi uporabljal termin radikalna desnica, kot sem napisal že v začetku tega poglavja.

---

¹² Volilni programi imajo to prednost, da so na splošno uradno odobreni s strani članov stranke in posledično lahko sklepamo, da predstavljajo in izražajo kolektivno politiko stranke (Mudde 2000, 20).

¹³ Flohr, Raschke, Van Donselaar, Fleck, Müller, Flechtheim, Sainnsbury, Dierickx (Mudde 2000, 20).

¹⁴ Seveda to velja tudi za ostale politične stranke.

¹⁵ Mudde je v svoji študiji proučeval nemške (REP – Die Republikaner, DVU – Deutsche Volksunion), belgijske (VB – Flamski blok) in nizozemske stranke (CD – Centrumdemocraten, CP – Centruumpartij'86).

¹⁶ Socialni šovinizem nastane kot kombinacija nacionalizma in ksenofobije, ki se odraža v izključevalni/šovinistični socio-ekonomski politiki (Mudde 2000, 177).

3.2.2.1 Težave definiranja in poimenovanja radikalne desnice

Najprej se bom lotil težav definiranja radikalne desnice, ki se pojavljajo predvsem zaradi različnih pogledov in nestrinjanj raziskovalcev. Glede na različno zgodovinsko-politično izkušnjo določeni raziskovalci različno dojemajo radikalno desnico in jo tako tudi interpretirajo¹⁷. Poleg Rametove so se z radikalno desnico ukvarjali tudi npr. Markus Birzer (Birzer v Ramet 1999, 5), ki radikalno desnico identificira z “iracionalnim nacionalizmom” in zavračanjem ideje racionalizma. Kitschelt Herbert zavrača, da je nacionalizem bistvena sestavina radikalne desnice, podobno pa razmišlja tudi A. James Gregor, ki meni, da je nacionalizem irelevanten v nacistični ideologiji in zaključí, da ni pomemben element fašistične politike. David Ost v nasprotju z Birzerjem zanika, da je radikalno desna politika “iracionalna” in pravi, da jo je možno interpretirati kot “racionalno”, vendar pa se poraja vprašanje, ali lahko sovraštvo do celotnih skupin interpretiramo kot nekako »racionalno« (Ramet 1999, 4–5). Definijskih problemov se je lotil tudi Paul Hainsworth v zborniku *The Politics of the Extreme Right*, ki meni, da na radikalno desnico ne bi smeli samo gledati kot na enoten tip homogenih značilnosti, ampak bi morala biti prikazana kot politična družina, katere sestavni deli imajo določene skupne značilnosti, ki pa se lahko razvijejo v različne smeri oziroma podtipe. Tako Ignazi (v Hainsworth 2000, 4–5) v tem smislu razlikuje med starimi, tradicionalnimi desnimi radikalnimi strankami in novimi, t. i. postindustrijskimi. V prvo kategorijo spadajo stari neofašistični tipi strank, kot so: italijanska MSI/AN, britanska BNP in nemška DVU, medtem ko v drugo kategorijo spadajo anti-sistemski tipi strank, ki so se distancirali do fašizma, vendar izražajo protidemokratska stališča znotraj političnega diskurza. Predstavnice takšnih političnih strank so: francoska FN, avstrijska FPÖ, belgijska VP, nemška REP in nizozemska CD. Podobno vidi sodobno radikalno desnico tudi Griffin (v Hainsworth 2000, 5), saj jo interpretira kot kompozicijo neofašističnega in »pseudoliberalnega« krila.

Pomembno se mi zdi omeniti tudi raziskavo Betza in Immerfalla (v Hainsworth 2000, 6), v kateri nakažeta na dramatičen porast radikalno desnih populističnih strank in gibanj v današnjem času. Mnenja sta, da je “neo-populizem” najbolj primeren termin za opisovanje sodobnih, radikalno desnih strank, hkrati pa zavračata uporabo termina “ekstremna desnica”, saj naj bi le-ta predstavljal zavrnitev temeljnih načel demokracije in sprejetje nasilja. Po Betzu pojem desničarskega ekstremizma oziroma, še hujše, neofašizma težko zajame naravo

---

¹⁷ V mislih imam to, da so razlike med ameriškimi in evropskimi raziskovalci (tradicijami).

sodobnih radikalno desnih strank v Zahodnih demokracijah, oba pa sta mnenja, da te stranke in gibanja združuje prav pragmatičen radikalizem in populističen izgled (Betz v Hainsworth 2000, 6). Nasprotnega mnenja sta tako Hainsworth kot Mudde, ki pravita, da je prav "ekstremna desnica" tisti pravi termin za razlago omenjene politične družine (Hainsworth 2000, 6). Kot lahko vidimo, se izraz ekstremna desnica ne zdi primeren vsem raziskovalcem. Kot primer lahko navedem belgijsko stranko (VB), ki jo določeni komentatorji poimenujejo kot radikalno desno, neo-populistično desno oziroma neofašistično stranko. Eatwell (v Hainsworth 2000, 8–9) meni, da gre za navado, da evropski akademiki uporabljajo izraz "ekstremna desnica", medtem ko je v ZDA bolj domač izraz "radikalna desnica", svari pa pred uporabo terminov "neofašistično" in "populistično", saj meni, da pojma ne nujno opisujeta ekstremno desne stranke, in zaključí, da je bil termin "desni ekstremizem" v skupni uporabi od sredine sedemdesetih naprej, sprva uporabljen sočasno s terminom "desni radikalizem", nato pa ga je zamenjal. Enako zaključí tudi Mudde (Mudde 2000, 180), ki ugotovi, da kljub vsem pomanjkljivostim¹⁸, ki jih ima termin »ekstremna desnica«, nimamo boljše alternative, ki bi zaobjela vse probleme. Poudariti moram, da se v slovenski jezik lahko »ekstremno oziroma extreme« prevaja kot radikalno, skrajno ali ekstremno, ki pa so sopomenke.

3.2.2.2 Korenine radikalne desnice in definicija Rametove

Korenine radikalno desnih politik oziroma organizirane nestrpnosti ali antisemitizma segajo daleč v zgodovino. Že antični Grki so vse »ne« Grke imenovali z barbari in jih imeli za sužnje. Šele s francosko revolucijo in napoleonskimi vojnami je prišlo do premika v razmišljanju glede pravic in narodov v smislu približevanja Zahodnemu racionalizmu, liberalizmu, sekularizmu in materializmu (Ramet 1998, 9). Tako se je doba nacionalizma soočila z liberalnim konceptom nacionalne države različnih etnij. Kot pravi Sternhell (v Ramet 1998, 10), je prišlo do t. i. kulturnega upora povsod v Evropi, na podlagi naraščajočega vala iracionalizma, in tako se je fašizmu (ter nacionalsocializmu oziroma nacizmu) uspelo preoblikovati v politično silo, ki je zelo zaznamovala 20. stoletje. Kljub padcu omenjenih režimov, pa sta po vojni fašizem in nacizem postala vir črpanja idej radikalno desnih gibanj in strank, ki se je okrepilo s t. i. »tretjim valom« radikalno desnih strank v začetku 80-ih in danes, ki jih bom podrobneje obdelal v nadaljevanju naloge.

---

¹⁸ Pomanjkljivosti se nanašajo na semantično zmedo termina ter na to, da ideološko jedro pade znotraj definicije (Mudde 2000, 180).

Za podlago bom uporabil in predstavil dovolj fleksibilno in dovolj široko definicijo radikalne desnice Sabine Ramet, ki poveže ta pojav s štirimi kompleksnimi, temeljnimi političnimi sestavinami:

- nestrpnostjo,
- sovraštvom do ljudske suverenosti (protidemokratska stališča),
- sovraštvom do univerzalnega razuma,
- poudarjanjem tradicionalnih vrednot (Ramet 1998, 6–21).

Rametova pravi, da so najmočnejši argumenti radikalne desnice največkrat prav tisti, ki nimajo nobenega smisla. Radikalna desnica temelji na pojmu “drugi”, ki je v povezavi z besedo “mi” in predstavlja boj “nas” proti “njim”, kjer so ti “drugi” razumljeni kot “sovražniki” (Ramet 1999, 3–4). Da pa bi bolje razumeli pojem radikalne desnice, moramo najprej proučiti pojem organizirane nestrpnosti¹⁹, ki po mnenju Rametove predstavlja pomembno značilnost le-te, saj se kaže v sovražnosti do drugačnosti, ne glede na to, kje se ta drugačnost pojavlja (religija, rasa, spolna usmerjenost, navade, običaji, jezik itd.), in prav to naj bi bil pogoj za nastanek in razvoj radikalne desnice (Ramet 1999, 27). Prav tako je organizirana nestrpnost tista, ki razlikuje skrajno od zmerne desnice, kjer je skrajna desnica usmerjena k nasilju nad tujci in zaničevanju šibkih. V preteklosti je osrednjo vlogo v desničarski nestrpnosti odigral antisemitizem²⁰ (Ramet 1999, 13). Z zgornjim se strinjata tudi Linz in Ignazi (Hainsworth 2000, 5), ki pravita, da imata sodobna radikalna desnica in desna sredina (“mainstream right”) določene skupne vrednote in poglede (npr. na področju imigrantov, tradicije), vendar pa gredo stvari pri ekstremnih desničarjih v povsem drugo smer (v radikalizacijo, ksenofobijo in rasizem, ki pravzaprav okarakterizirajo diskurz ekstremne desnice).

Richard Stöss je identificiral 4 značilnosti desnega ekstremizma:

1. pretiran nacionalizem, ki vsebuje sovražen odnos do drugih držav oziroma ljudi;

---

¹⁹ Organizirana nestrpnost je definirana kot tisti del političnega prizorišča, ki je zgodovinsko gledano nastal kot dimenzija kulturnega »iracionalizma«, navdahnjenega z nestrpnostjo proti vsem t. i. »out sider-jem« in sovražnostjo do ljudske vladavine (demokracije), z ideološkega in programskega vidika pa teži k vzpostavljanju tradicionalnih vrednot naroda oziroma skupnosti oziroma jim le-te vsiljuje (Ramet 1998, 4).

²⁰ Termin izraža antipatijo do semitov nasploh, toda dejanski pomen je ožji: rasna in nacionalna nestrpnost do Judov v 19. in 20. stoletju, najbolj pa je prišel do izraza v nacistični Nemčiji, ki je v koncentracijskih taboriščih uničila okoli 6 milijonov Judov (sodobni politični antisemitizem) (Sruk, 1995: 17–18).

2. zanikanje, da imajo vsi ljudje enake pravice do življenja, svobode, varnosti, vesti in religije, mnenja in govora, združevanja, ter skupno zanikanje temeljne enakopravnosti človeške vrednosti;
3. zavračanje parlamentarno pluralnih sistemov, temelječih na principu večine;
4. ideologija etnocentrizma oziroma etničnega nacionalizma (Ramet 1999, 6).

Navedene značilnosti se zelo približujejo značilnostim organizirane nestrpnosti, ki jih je navedla Rametova, z eno pomembno izjemo. Rametova je mnenja, da se organizirana nestrpnost lahko manifestira tako na nacionalni ravni kot tudi na ostalih ravneh, medtem, ko Stöss omeji nestrpnost samo proti drugim nacionalnim skupinam, zaradi česar njegova definicija izstopa iz klasifikacije »radikalne desnice« (Ramet 1999, 4–7). Radikalno desne politike lahko razumemo kot nadaljevanje/stopnjevanje (angl.: incarnation) organizirane nestrpnosti (znotraj določenih meja), kjer fašizem predstavlja stopnjevanje radikalno desnih politik, nacizem pa se kaže kot nadaljevanje fašizma. Poudariti je treba, da so vsi nacisti radikalno desno usmerjeni, vendar pa niso vsi desni radikali nacisti oziroma fašisti (Ramet 1999, 13). Ekstremni desničarji največkrat zagovarjajo svojo nestrpnost tudi z naslanjanjem na tradicijo oziroma svete tekste, sami pa se prepoznajo kot branilci »tradicionalnih vrednot« pred domnevnimi hordami liberalcev in drugimi »grešniki«. Ne glede na to, ali temu pravijo patriotizem, družinske vrednote ali krščanski način življenja, verjamejo, da so upravičeni do uporabe vseh sredstev (umora, požiga in korupcije demokratičnega procesa), ki so jim na razpolago za dosego uveljavitve njihovega pogleda na družbo (Ramet 1998, 14–19). Kot zadnja značilnost, pa je sovražstvo do ljudske suverenosti oziroma eksplicitno izražanje proti demokratičnih stališč, ki jih lahko razložimo s treh vidikov. Prvič, radikalno desne politike so same po sebi populistične (vključujejo demagogijo in hrepenijo po moralni tiraniji), drug vidik sovražnosti organizirane nestrpnosti do ljudske suverenosti izpostavlja obsedenost z zarotami in s teorijami zarote proti narodu, katere veljajo za najhitrejši mehanizem napajanja sovražstva. Tretji vidik pa se nanaša na sestavo družbe kot naroda in ne kot skupnosti državljanov in stalnih prebivalcev, s tem pa nacionalizem pridobi ozkogleden in izključujoč karakter. Kot ugotavlja Rametova, je sovražstvo »drugega« enako nestrpnosti, kar pa zagotavlja simbiozo nestrpnosti in avtoritarizma in posredno potrjuje tezo Josepha Raza (v Ramet 1998, 17), ki meni, da je strpnost nujna za zagotavljanje liberalne demokracije ali drugače, nestrpnost je nezdržljiva z demokracijo.

3.3 Dejavniki vzpona radikalne desnice

V tem poglavju se bom posvetil predstavitvi in razlagi dejavnikov, ki po mojem mnenju vplivajo na vzpon desno radikalnih strank oziroma posledično na večji volilni uspeh. Po mnenju Griffina in drugih (v Rammet 1998, 21) naj bi ljudje v času socio-ekonomskih kriz težili k avtoritarnim gibanjem. Eike Hennig (v Rammet 1998, 21) pravi, da socio-ekonomske krize povečujejo socialno nezadovoljstvo, kar pa s časom privlači ideje radikalne desnice. Kot sem izpostavil v metodološkem načrtu, bom skušal zaobjeti neke ključne dejavnike uspeha radikalno desnih strank, med katerimi bom določene preveril na podlagi obstoječih statističnih podatkov v določenem časovnem intervalu. Različni raziskovalci pripisujejo različno težo določenim dejavnikom. Tako je Jill Irvine (v Rammet 1998, 21), ki je delal študijo o ekstremnem desničarstvu v Srbiji in na Hrvaškem, zaključil, da so se s poslabšanjem ekonomske situacije ljudi okrepile nacionalne težnje, kar pa so potrdili tudi na Inštitutu družbenih znanosti v Beogradu, kjer so potrdili močno soodvisnost med povečano finančno nestabilnostjo/skrbjo in povečevanjem ksenofobije (ksenofobnih stališč). Drugačen pogled nam ponudita H. Kitschelt in A. McGann, ki zavračata razlage, ki se nanašajo na socio-ekonomske in kulturne krize ter na spremembe političnih institucij (zlom državne avtoritete), obenem pa sta mnenja, da naval imigrantov iz nezahodnih regij ne vpliva na povečanje ksenofobije. Sama vidita razloge v strukturni spremembi družbe, to je v tranziciji k postindustrijski ekonomiji, ki je omogočila vzpon radikalne desnice. Ta naj bi podpirala svobodno tržno gospodarstvo in avtoritarno hierarhično vodenje politike skupaj z omejevanjem različnosti in individualne avtonomije v kulturnem izražanju (Ramet 1998, 21–22). Svoj pogled pa je podala tudi Rametova. Predstavila je štiri simptome/znake, ki gravitirajo k radikalni desnici. 1. vedno večja nastrojenost in zaničevanje šibkih, starejših ter bolnih ljudi v smislu, da družba nima več nobene dolžnosti do »neproduktivnih članov«. 2. izguba ravnotežja med interesi družbe proti interesom posameznik-a/ov. Če prevlada en interes nad drugim, konkretno narod nad posameznikom, lahko govorimo o postopni fašizaciji družbe. 3. zmanjšanje razsodnosti in razumevanja javnosti glede liberalnih vrednot. Kar pomeni, da ljudje enostavno prenehajo verjeti v vrednote, kot so integriteta, strpnost, medsebojno razumevanje, etika in zmernost, to pa vodi družbo v takšno ali drugačno tiranijo. 4. in tudi zadnji simptom pa Rametova (1998) vidi v povečanju vsesplošne zaskrbljenosti glede prihodnosti družbe, ki se največkrat konča s špekulacijami o alternativnih »rešitvah«.

Moje razmišljanje o radikalni desnici in vzrokih, ki vplivajo na pojav oziroma porast le-te, je bližje Hennigovi, Griffinovi in Rametovi razlagi. Zavedam se, da obstaja veliko dejavnikov, ki vplivajo na uspeh radikalno desnih strank. V osnovi lahko trdim, da imajo proučevane radikalno desne stranke določene skupne pojasnjevalne dejavnike, obstajajo pa tudi dejavniki, ki so specifični od države do države. Sam sem zaradi lažje merljivosti in dostopnosti podatkov izbral socialno-ekonomski dejavnik in migracijske tokove, kot pojasnjevalna dejavnika, vendar obenem pravim, da ne obstajata samostojno, ampak v sklopu več dejavnikov (politične spremembe, kulturni dejavniki, mednarodni kontekst, globalizacija, kriza identitete, volilna apatija, islamizacija) (Ramet 1998, 33), ki tvorijo vir črpanja radikalne desnice. Podobno kot Ignazi, bi radikalno desnico razdelil na dva tipa, in sicer na stari/fašistični tip in t. i. »nov« sodoben tip radikalno desnih strank. Te stranke se zavedajo, da delujejo znotraj demokratičnega sistema, zato se distancirajo do fašističnih idej totalitarne države (zrušenja demokracije) oziroma so zelo spretni pri zakrivanju le-teh. Njihova edina možnost za uspeh so volitve²¹. Svojo agendo so tako preusmerile predvsem na občutljivejše²² teme, kot so: priseljenci, varnost, brezposelnost, globalizacija, zagovarjanje »malega človeka«, boj proti kriminalu, tradicija, islamizacija ipd. in s pomočjo populistične retorike uspele povečati svoj uspeh na parlamentarnih volitvah. Poleg socialno-ekonomskega faktorja in mednarodnih migracij menim, da ima pomembno vlogo pri povečevanju uspeha radikalne desnice tudi islamizacija in kriza identitete. Prof. Milan Balažic (Balažic 2008) je v intervjuju dejal, da gre za več dejavnikov oziroma vzrokov, ki pojasnjujejo vedno večji uspeh radikalno desnih strank. Mnenja je, da so postmoderne družbe nenehno v krizi oziroma v nekem prehajanju. Soočanje z odprtimi trgi in globalizacijo naj bi prineslo več univerzalne zavesti, vendar pa tukaj ne vidimo, da bi ravno ta globalizacija in standardizacija povzročili neko politiko identitete. Torej gre za krizo identitete, ki pa se najlažje pridobi z nekimi skrajnimi stališči oziroma revolucionarno političnimi diskurzi (nacionalizem, rasizem, religionizem), saj liberalizem kot »sredinska« ideologija ne nudi veliko trdnih oporišč z identiteto. Balažic (Balažic 2008) prav tako pravi, da smo v obdobju t. i. hedonističnega kapitalizma, kjer je tudi užitek postal politična stvar in tako percepcija drugega oziroma drugačnega, ki uživa na drugačen način, sproža odpor oziroma sovraštvo do te drugačnosti. Glede gospodarske krize pravi, da se v tem času vedno poskuša najti žrtveno jagnje, saj so ljudje v nekem strahu za svoje delo, pozicije, nekdo pa je na trgu, ki je pripravljen prevzeti določeno delovno mesto za vsako plačilo, ipd. Od tu je izvor percepcije, da nam pač ta drugi (nacionalne, etnične

---

²¹ Predpostavljam, da niso zmožne izvesti državnega udara, zato jim preostane le boj po demokratični poti.

²² Gledano z vidika »malega človeka«, ko ekonomsko-socialna varnost ni vedno samoumevna.

manjšine, priseljenci idr.) krade, kar je po pravici naše. Kriza naj bi tako še bolj poudarila te²³ elemente. Prav tako ljudje naj ne bi v kriznih časih iskali demokratičnih ali liberalnih rešitev, ampak iščejo gospodarja, skratka neko personifikacijo moči, ki bo znal z odločno besedo, gesto, programom rešiti njihovo eksistencialno krizo. Ljudje svojo krizo preko zaupanja prenesejo na svojega gospodarja (Balažic 2008). V nadaljevanju bomo na podlagi proučevanih držav lahko videli, kako se zgornje povedi prof. Balažica prenesejo na politično prizorišče. Dober primer sta najbrž lahko Le Pen (FN) in Jörg Haider (FPÖ), oba zelo karizmatični osebi.

3.3.1 Socialno-ekonomski dejavniki

Montserrat Guibernau (2010) v svoji raziskavi piše o povezanosti nove radikalne desnice in stopnje socialno-ekonomske spremembe. Ta naj bi se najintenzivnejše začela po koncu hladne vojne, tempo sprememb pa je pospešila globalizacija, ki ima velik vpliv na življenje ljudi/posameznikov, ki vidijo potrošnjo, proizvodnjo, prosti čas, medije, izobraževanje in potovanja kot posledico tehnološkega napredka in globalizacije. Le-to pa je mogoče čutiti na vseh ravneh družbene aktivnosti, od ekonomije, kulture do vrednot ter politike (Guibernau 2010, 5). Vendar pa z globalizacijo in hitrim razvojem niso vsi samo pridobili. S padcem komunizma in koncem bipolarne delitve sveta je socializem nepopravljivo oslabil skupaj s tradicionalnimi vrednotami, ki so ga krepile in ohranjale. Občutek za solidarnost in enakost je oslabil, povečal pa se je individualizem in tekmovanje. Ena izmed (mnogih negativnih) posledic kapitalizma je tudi prerazporejanje proizvodnih tovarn iz razvitih Zahodnih družb v vzhodno Evropo in v razvijajoče se države, kjer je produkcija dobrin cenejša, regulacija dela manjša, plače nižje, pravice delavcev pa so manjše oziroma jih v najslabšem primeru sploh nimajo (Guibernau 2010, 5). V takšnem okolju dobro uspeva samo eliti, medtem ko se povečuje število brezposelnih z nizko in srednjo izobrazbo. Zaradi brezposelnosti med njimi narašča občutek ranljivosti in poraza, ki je pospremljen s slabo samopodobo, in tako postajajo vse dovzetnejši do radikalno desnih idej. Na takšen način lahko imigrant kar hitro postane »grešni kozel« za vse težave, ki izvirajo iz slabega ekonomsko-socialnega stanja ljudi (Guibernau 2010, 5). Vendar pa Norrisova opozarja, da moramo biti skeptični do teorij, ki vzpostavljajo linearno kavzalen odnos med naraščanjem brezposelnosti in povečevanjem podpore radikalni desnici, saj bi bilo napačno trditi, da radikalna desnica apelira samo na tiste, ki jih je globalizacija negativno prizadela, in kot primer daje države (Avstrijo, Norveško,

---

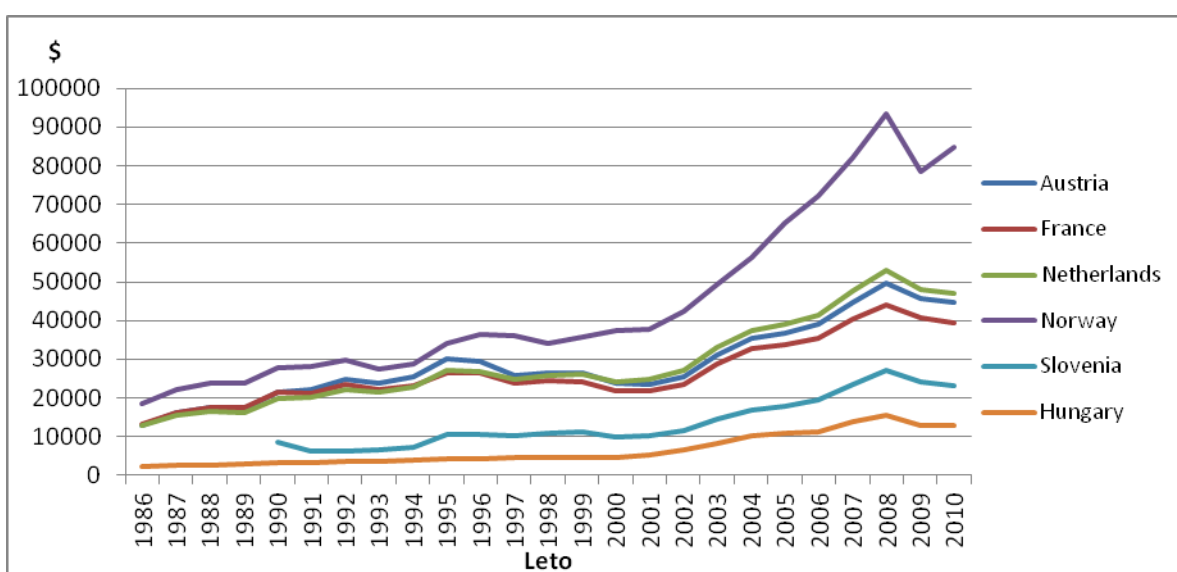
²³ Elemente napačne percepcije drugega oziroma drugačnega.

Dansko, Švico idr.), kjer je bila brezposelnost na splošno precej pod OECD povprečjem, uspeh radikalno desnih strank pa kljub vsemu precejšen (v Guibernau 2010, 8).

Kot sem zapisal v metodološkem načrtu, bom spodaj predstavil sledeče faktorje znotraj socialno-ekonomskega dejavnika: BDP na prebivalca, stopnjo brezposelnosti, stopnjo tveganja revščine ter Ginijev koeficient v proučevanih državah, katere bom v nadaljevanju primerjal z volilnim uspehom radikalno desnih strank.

- **BDP na prebivalca**

Graf 3.1: Bruto domači proizvod na prebivalca v proučevanih državah

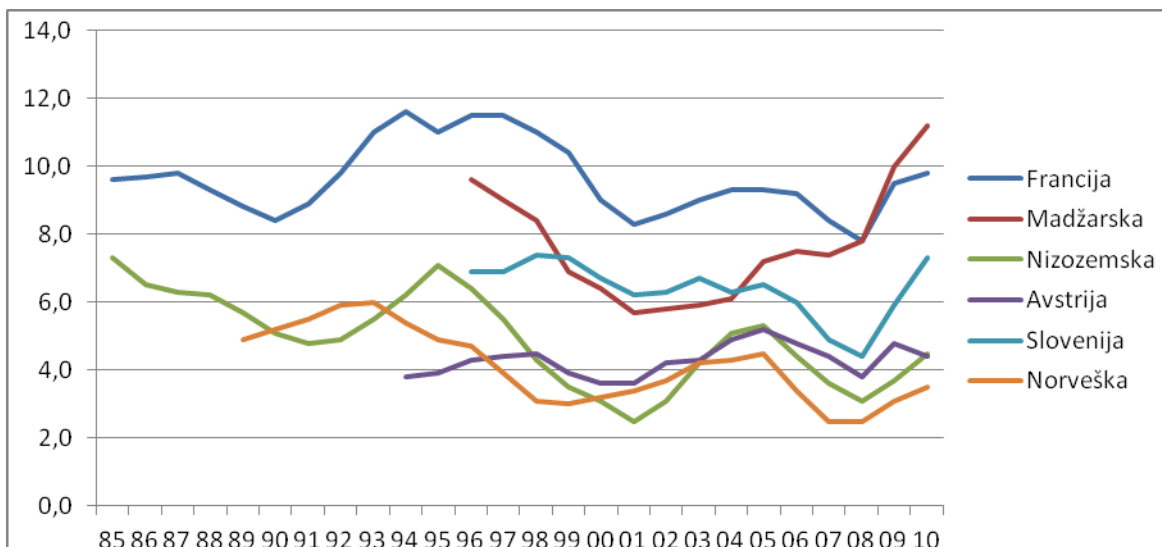

Vir: The World Bank.

Z grafa je razvidna več ali manj umirjena rast BDP-ja, z izjemo Norveške. Z začetkom gospodarske krize leta 2008 sledi prelom, kjer vse proučevane države zabeležijo padec, s katerim se je uspešno spopadla le Norveška. Kljub podobnim trendom oziroma gibanjem grafov, lahko vidimo očitne razlike o višini BDP-ja med postsocialističnimi in Zahodnimi državami.

- Stopnja brezposelnosti

Graf 3.2: Stopnja brezposelnosti v proučevanih državah

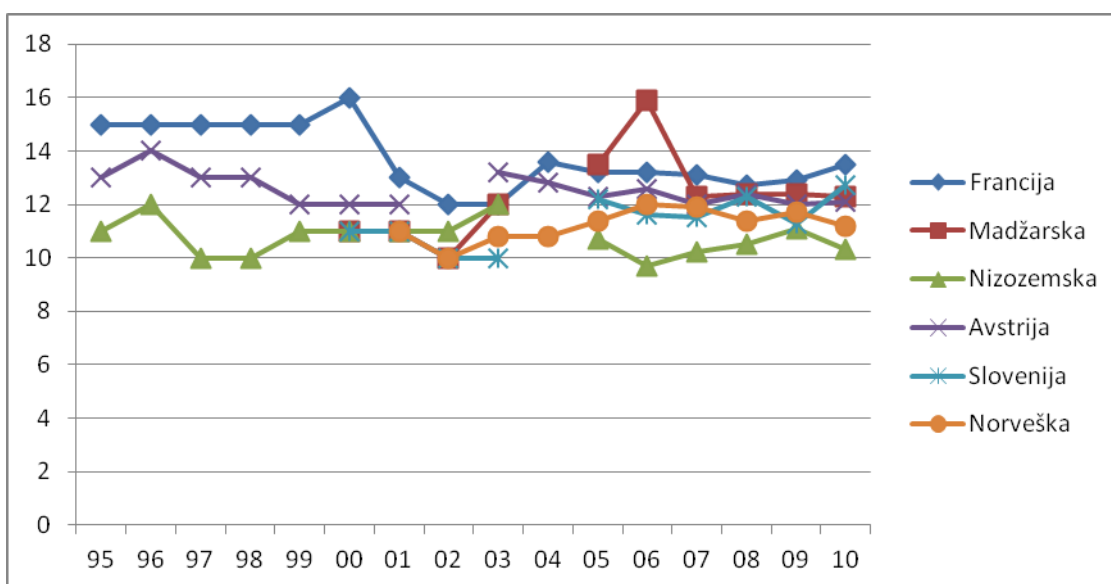

Vir: Eurostat (2012b).

Težko bi govoril o nekem splošnem trendu, saj so krivulje proučevanih držav precej razgibane. Vendar vseeno, posamezne države v krajših intervalih beležijo podobno gibanje stopnje brezposelnosti. Razlika med najnižjo in najvišjo stopnjo je po zadnjih podatkih okoli 8 %.

- Stopnja tveganja revščine

Graf 3.3: Stopnja tveganja revščine v proučevanih državah

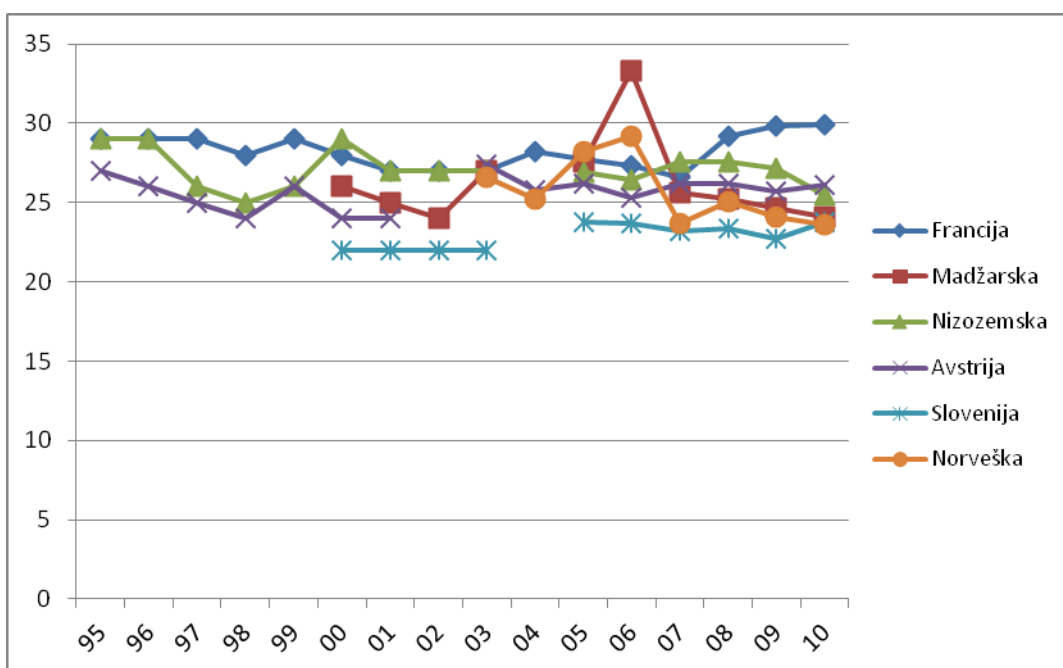

Vir: Eurostat (2012b).

Vse države so pod povprečjem stopnje tveganja revščine²⁴ EU-27 (16,4 %) in evroobmočjem (16,1 %) za leto 2010. Najvišjo stopnjo tveganja revščine povečini dosega Francija, Madžarska jo je prehitela le v obdobju 2005/06. Sledijo jima Avstrija, Slovenija, Norveška in Nizozemska z najnižjo stopnjo tveganja.

- **Neenakost porazdelitve dohodka (Ginijev koeficient)**

Graf 3.4: Ginijev koeficient v proučevanih državah (v %)

Vir: Eurostat (2012b).

Pri proučevanih državah se Ginijev indeks²⁵ giblje med 22 in 33 %. Z največjo neenakostjo porazdelitve dohodka se sooča Francija, sledijo Nizozemska, Avstrija, Madžarska, Norveška in Slovenija. Najvišjo vrednost, 33,3 %, je leta 2006 zabeležila Madžarska. Po zadnjih dostopnih podatkih se je povprečju EU-27 (30,5 %) in evroobmočju (30,2 %) najbolj približala Francija (29,9 %), sledijo pa Avstrija, Nizozemska, Madžarska, Norveška in Slovenija.

²⁴ Prag tveganja revščine je opredeljen s 60 % mediane ekvivalentnega neto dohodka gospodinjstev ob upoštevanju OECD-jeve prilagojene ekvivalenčne lestvice (SURS 2003). Podatki niso enako dostopni za vse države.

²⁵ Ginijev indeks je v bistvu Ginijev koeficient, pomnožen s 100. Večje kot so vrednosti oziroma bolj kot se približajo 1 (v našem primeru 100), večja je neenakost pri porazdelitvi dohodka (Wikipedia 2012k). Podatki so dostopni od leta 1995 dalje.

3.3.2 *Migracijski tokovi in mednarodne migracije*

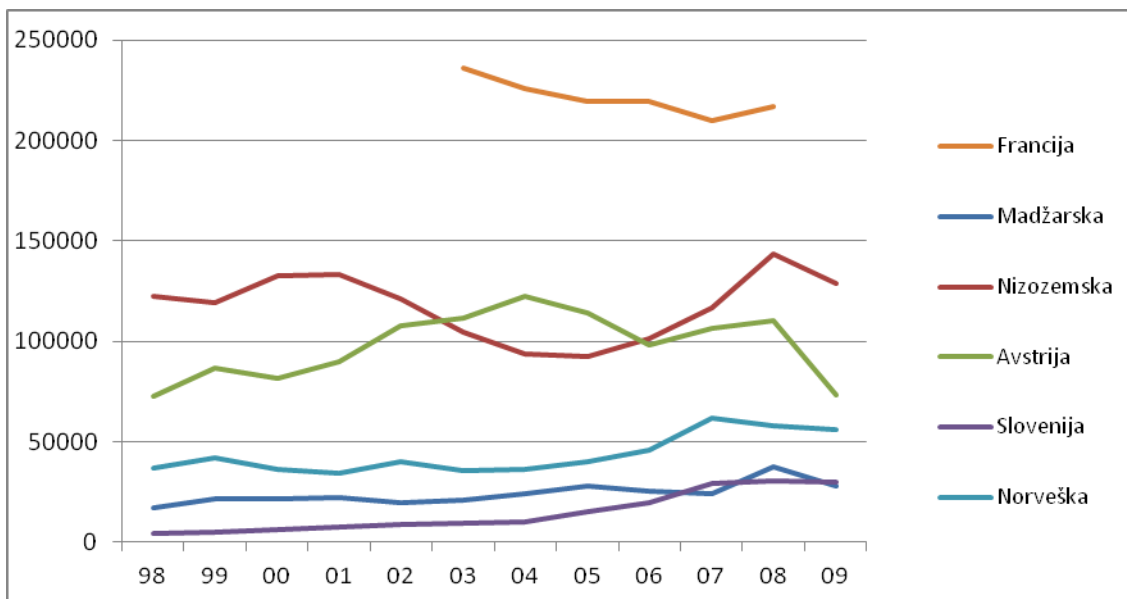
V današnjih radikalno desnih strankah je veliko pozornosti namenjeno legalnim in ilegalnim priseljencem, ki naj bi bili vzrok za večino težav preostalega prebivalstva in predstavljajo močan atribut v rokah radikalne desnice. Migracijski tokovi so največkrat posledica določenih družbeno-političnih sprememb oziroma vojn. Kot primer lahko navedem padec Berlinskega zidu oziroma zlom komunizma, ki je skupaj z globalizacijo ekonomije povzročil intenzivnejše migracije iz bivših socialističnih držav na Zahod. Temu pripomore tudi demografsko neravnotežje med razvitimi in razvijajočimi se državami ter razlika v plačah (Raymer in Willekens 2008, 11). Lednikova (2006) v svojem magistrskem delu izpostavi tri geografsko migracijske vzorce: 1) migracije jug – sever, kjer gre za mednarodne migracije iz južnih delov Evrope proti SZ oziroma Z delom Evrope, ter iz S Afrike in Bližnjega vzhoda proti Z Evropi; 2) migracije vzhod-zahod so sicer bile močno zmanjšanje v obdobju politične razdelitve Evrope, večina jih je potekala preko bilateralnih sporazumov med Z Nemčijo in Poljsko, Romunijo in nekdanjo Sovjetsko zvezo; 3) migracije med ciljno državo in njenim demografski zaledjem pa predstavljajo neke privilegirane migracijske odnose, kjer sta ciljna in izvorna država migracije povezani preko skupnih kulturnih, ekonomskih ali političnih sorodnosti v preteklosti (nekdanje kolonialne vezi). Velik pomen Lednikova (Lednik 2006) pripisuje tudi geografski bližini pri migracijah med izvorno in ciljno državo, saj imajo sosednje države pogosto več stičnih točk v kulturi, jeziku ipd. Pri pridobivanju podatkov sem imel kar nekaj težav²⁶. Žal na Eurostatu oziroma OECD-ju ni želenih podatkov, izraženih v odstotkih, zato sta naslednja dva dejavnika izražena v številkah.

---

²⁶ Leta 2007 sta EP in Svet sprejela Uredbo 862/2007, ki ureja osnovne statistike pri mednarodnih migracijah. Zaradi nedavnih sprememb v metodologiji, definicijah in pridobivanju podatkov pri določenih državah članicah lahko pride do neprimerljivosti določenih podatkov v nekem časovnem obdobju (Eurostat 2012a).

- Število imigrantov

Graf 3.5: Število imigrantov²⁷ v proučevanih državah

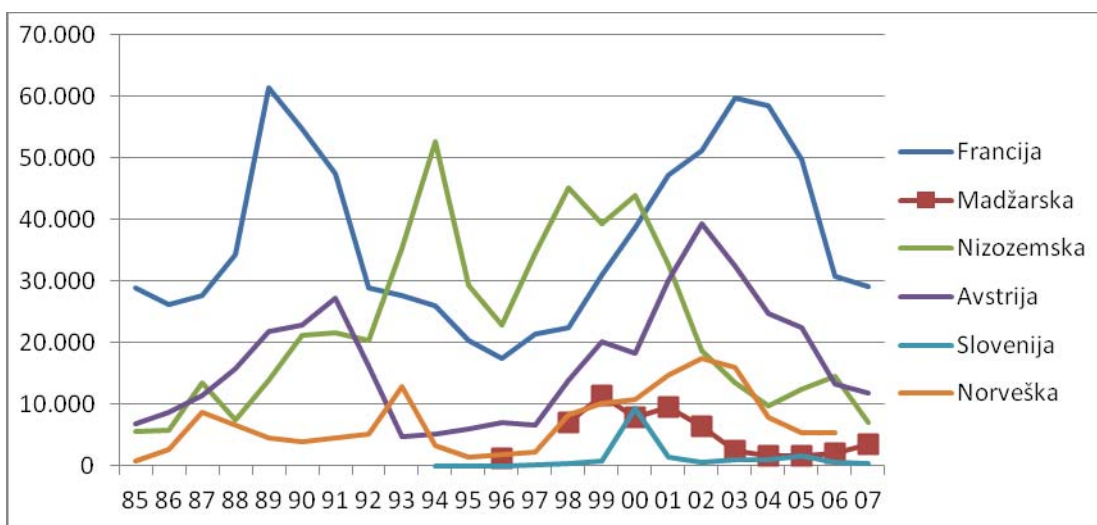

Vir: Eurostat (2012b).

Težko bi govoril o splošnem trendu, saj so krivulje proučevanih držav precej različne. O minimalni konsistentni rasti števila imigrantov bi lahko govoril pri Norveški, Madžarski in Sloveniji. Okoli 2007/08 pri vseh državah, z izjemo Francije, pride do upada oziroma stagnacije števila imigrantov.

- Število prosilcev za azil

Graf 3.6: Število prosilcev za azil v proučevanih državah

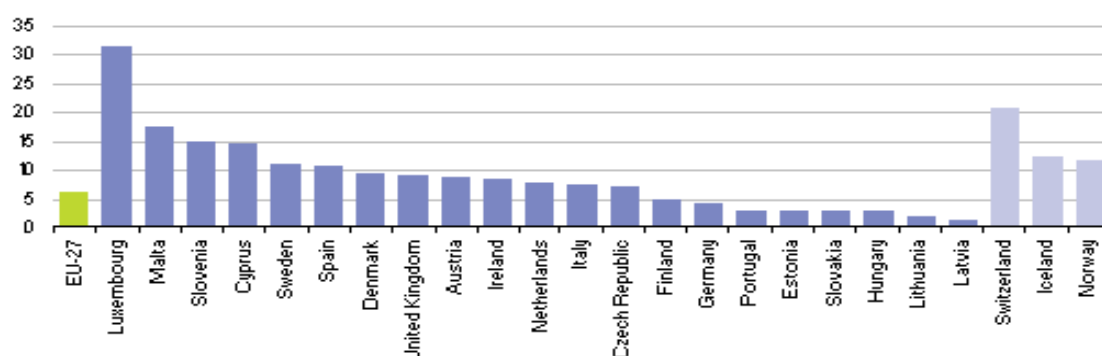
Vir: Eurostat (2012b).

²⁷ Imigranti so tako državljani (torej nekdanji emigranti, ki se vračajo domov, in državljani, ki so bili rojeni v tujini in prvič migrirajo) kot nedržavljanj/tujci (Eurostat 2012a).

Tudi tukaj so krivulje proučevanih držav zelo razgibane. O kakršnemkoli splošnem trendu bi težko govoril, vendar pa lahko opazimo podobnost gibanja krivulj na določenih intervalih pri posameznih državah, kot npr. pri Franciji in Avstriji ali Madžarski in Sloveniji, poleg tega pa je vsem državam skupen upad števila prosilcev za azil v 2. polovici 21. stoletja.

Z Eurostata sem pridobil tudi nekaj splošnejših podatkov. In sicer, v letu 2009 je v EU imigriralo okoli 3 milijone ljudi, medtem ko jih je vsaj 1,9 milijona emigriralo. Zadnje številke kažejo znaten padec imigrantov v EU v primerjavi z letom 2008. Spodnji graf prikazuje število imigrantov na 1.000 prebivalcev, kar da nekako bolj verodostojno sliko kot golo število imigrantov, prikazano zgoraj.

Graf 3.7: Število imigrantov na 1.000 prebivalcev v proučevanih državah

(1) Data on the number of inhabitants refer to 1 January 2010; Belgium, Bulgaria, Greece, France, Poland and Romania, not available.

Source: Eurostat (online data codes: migr_imm1ctz and migr_pop1ctz)

Vir: Eurostat (2012b).

Vidimo lahko, da ima od proučevanih držav največ imigrantov na prebivalca Slovenija, sledijo Norveška²⁸, Avstrija, Nizozemska in Madžarska. Podatka za Francijo ni bilo moč dobiti.

²⁸ Norveška je obarvana z drugo barvo, ker ni članica EU.

Tabela 3.1: Število imigrantov, razdeljeno na državljane in nedržavljanke, za leto 2009

	Total immigrants (1 000)	Nationals		Non-nationals					
		(1 000)	(%)	Total		Citizens of other EU Member States		Citizens of non- member countries	
				(1 000)	(%)	(1 000)	(%)	(1 000)	(%)
EU-27	3 000.0	600.0	18	2 500.0	81	1 000.0	31	1 500.0	50
Belgium	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Bulgaria	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Czech Republic	75.6	21.7	28.8	53.9	71.2	15.5	20.5	38.4	50.7
Denmark	51.8	19.3	37.2	32.5	62.8	16.2	31.3	16.3	31.4
Germany	347.3	79.2	22.8	267.2	76.9	126.8	36.5	140.4	40.4
Estonia	3.9	1.7	42.6	2.2	57.4	1.0	26.8	1.2	30.5
Ireland	37.4	14.7	39.4	22.5	60.1	16.0	42.7	6.5	17.4
Greece	.	.	.	84.2	.	29.5	.	54.6	.
Spain	499.0	29.6	5.9	469.3	94.1	144.9	29.0	324.5	65.0
France	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Italy	442.9	36.2	8.2	406.7	91.8	136.1	30.7	270.6	61.1
Cyprus	11.7	.	.	.	.	.	.	.	.
Latvia	2.7	0.5	19.4	2.2	80.6	1.1	40.2	1.1	40.4
Lithuania	6.5	4.8	74.3	1.7	25.7	0.3	4.0	1.4	21.7
Luxembourg	15.8	1.1	7.1	14.6	92.7	11.9	75.7	2.7	16.9
Hungary	27.9	2.3	8.3	25.6	91.7	14.2	51.1	11.3	40.6
Malta	7.2	1.2	17.0	6.0	83.0	4.0	54.7	2.0	28.3
Netherlands	128.8	36.9	28.7	81.9	63.6	47.3	36.7	34.6	26.8
Austria	73.3	9.5	13.0	63.6	86.9	39.1	53.3	24.6	33.5
Poland	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Portugal	32.3	18.0	55.9	14.3	44.1	4.0	12.4	10.3	31.8
Romania	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Slovenia	30.3	2.9	9.6	27.4	90.3	1.9	6.2	25.5	84.1
Slovakia	15.6	1.2	7.7	14.4	92.3	6.9	43.9	7.6	48.4
Finland	26.7	8.6	32.3	17.8	66.7	6.5	24.2	11.3	42.4
Sweden	102.3	18.5	18.1	83.5	81.6	26.9	26.3	56.6	55.4
United Kingdom	566.5	96.0	16.9	470.5	83.1	167.4	29.6	303.1	53.5
Iceland	3.9	1.4	36.0	2.5	64.0	2.0	51.3	0.5	12.6
Liechtenstein	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Norway	56.0	7.3	13.1	48.6	86.9	26.9	48.0	21.8	38.9
Switzerland	160.6	22.4	13.9	138.3	86.1	91.1	56.7	47.1	29.3

(1) EU-27 rounded totals are based on estimates; the individual values do not add up to the total due to rounding and the exclusion of the 'unknown' citizenship group from the table.

Source: Eurostat (online data code: migr_imm1ctz)

Vir: Eurostat (2012b).

Zgornja tabela nam sicer kaže podatke samo za leto 2009, vendar lahko vseeno izpostavimo nekaj zanimivosti. Od proučevanih držav je največ imigrantov zabeležila Nizozemska (verjetno bi na tem mestu bila Francija), sledijo Avstrija, Norveška, Slovenija in Madžarska. Če pogledamo deleže nedržavljanov in državljanov, ugotovimo, da je v Sloveniji in na Madžarskem več kot 90 % imigrantov tujih državljanov, medtem ko je ta delež precej manjši na Nizozemskem (63,6 %). V Avstriji in na Norveškem je nedržavljanov 86,9 %. Menim, da predstavnike desno radikalnih strank precej bolj »motijo« tisti imigranti, ki nimajo njihovega državljanstva in prihajajo iz drugih držav ter so po možnosti drugačni (na podlagi vere, rase, jezika, mišljenja ipd.).

Tabela 3.2: Celotna populacija in populacija nedržavljanov, ki tam prebivajo, za leto 2010

	Total population (1 000)	Non-nationals					
		Total		Citizens of other EU Member States		Citizens of non-member countries	
		(1 000)	(%)	(1 000)	(%)	(1 000)	(%)
EU-27	501 100.0	32 500.0	6.5	12 300.0	2.5	20 200.0	4.0
Belgium	10 839.9	1 052.8	9.7	715.1	6.6	337.7	3.1
Bulgaria	.	.	.	.	.	.	.
Czech Republic	10 506.8	424.4	4.0	137.0	1.3	287.4	2.7
Denmark	5 534.7	329.8	6.0	115.5	2.1	214.3	3.9
Germany	81 802.3	7 130.9	8.7	2 546.3	3.1	4 584.7	5.6
Estonia	1 340.1	212.7	15.9	11.0	0.8	201.7	15.1
Ireland	4 467.9	384.4	8.6	309.4	6.9	75.0	1.7
Greece	11 305.1	954.8	8.4	163.1	1.4	791.7	7.0
Spain	45 989.0	5 663.5	12.3	2 327.8	5.1	3 335.7	7.3
France	64 716.3	3 769.0	5.8	1 317.6	2.0	2 451.4	3.8
Italy	60 340.3	4 235.1	7.0	1 241.3	2.1	2 993.7	5.0
Cyprus	803.1	127.3	15.9	83.5	10.4	43.8	5.5
Latvia	2 248.4	392.2	17.4	9.7	0.4	382.4	17.0
Lithuania	3 329.0	37.0	1.1	2.4	0.1	34.6	1.0
Luxembourg	502.1	215.7	43.0	186.2	37.1	29.5	5.9
Hungary	10 014.3	200.0	2.0	118.9	1.2	81.1	0.8
Malta	414.4	18.1	4.4	7.3	1.8	10.8	2.6
Netherlands	16 575.0	652.2	3.9	310.9	1.9	341.3	2.1
Austria	8 367.7	876.4	10.5	328.3	3.9	548.0	6.5
Poland	38 167.3	45.5	0.1	14.8	0.0	30.7	0.1
Portugal	10 637.7	457.3	4.3	94.2	0.9	363.1	3.4
Romania	.	.	.	.	.	.	.
Slovenia	2 047.0	82.2	4.0	4.6	0.2	77.6	3.8
Slovakia	5 424.9	62.9	1.2	38.7	0.7	24.2	0.4
Finland	5 351.4	154.6	2.9	56.1	1.0	98.5	1.8
Sweden	9 340.7	590.5	6.3	265.8	2.8	324.7	3.5
United Kingdom	62 027.0	4 362.0	7.0	1 919.9	3.1	2 442.1	3.9
Iceland	317.6	21.7	6.8	17.2	5.4	4.5	1.4
Liechtenstein	35.9	.	.	.	.	.	.
Norway	4 854.5	331.6	6.8	185.6	3.8	146.0	3.0
Switzerland	7 785.8	1 714.0	22.0	1 073.7	13.8	640.3	8.2

Source: Eurostat (online data code: migr_pop1ctz)

Vir: Eurostat (2012b).

V zgornji tabeli imamo torej prikazan delež tistih imigrantov, ki nimajo državljanstva države, kjer prebivajo, razdeljeni pa so na prebivalce držav članic in nečlanic EU. Najvišji odstotek glede na celotno populacijo dosega Avstrija z 10,5 % nedržavljanov, sledijo ji Norveška s 6,8 %, Francija s 5,8 %, Slovenija s 4 % ter Nizozemska s 3,9 % in Madžarska (2 %). Prav tako je bilo v Avstriji leta 2010 6,5 % nedržavljanov iz držav nečlanic, kar je za dobra 2 odstotka več kot pri ostalih.

V nadaljevanju bom soočil zgoraj predstavljene dejavnike in njihove trende oziroma značilnosti gibanja trendov z volilnim uspehom radikalno desnih strank v proučevanih državah. Menim, da bo za potrditev hipotez na koncu potrebno pogledati na dejavnike kot

celoto in ne samostojno, saj se tako pojavljajo tudi v realnosti in so tako rekoč v medsebojni odvisnosti. Smiselno se mi zdi vprašanje takojšnjega efekta dejavnikov, saj spremembe v družbi potrebujejo določen čas, da se pokaže njihov vpliv na ljudi. Recimo, efekt priseljevanja nima takojšnjega učinka, ampak se ta pokaže v določenem časovnem obdobju. Percepcija ljudi na povečanje števila imigrantov v državi pa je odvisna tudi od ekonomsko-socialnega stanja oziroma varnosti domačega prebivalstva. Tako ne moremo enačiti visokega priseljevanja v času konjunktura in soočanje domačega prebivalstva s priseljenci v času gospodarske krize oziroma recesije. V nadaljevanju bom predstavil in uporabil še ugotovitve Norrisove in Evansa, ki sta raziskovala volilno telo radikalno desnih strank (vsak v svoji raziskavi).

3.4 Volilno telo radikalno desnih strank

Kot sem omenil že zgoraj, se je volilna baza radikalno desnih strank skozi čas spreminjala. Osredotočil se bom na čas po letu 1980 do danes, začel pa bom z raziskavo²⁹ Norrisove. Norrisova (Norris 2004) v raziskavi predstavi tri različne poglede znotraj strukturne teorije, ki razlagajo podporo radikalno desnim strankam. Prvi pogled je **klasični sociološki pogled**, ki v grobem predstavlja revolt proti modernosti s strani malega meščanstva (manjših podjetnikov, lastnikov trgovin, prodajalcev, samozaposlenih obrtnikov in neodvisnih kmetov), ki so bili stisnjeni med naraščajočo močjo velikih podjetij in kolektivno organiziranostjo dela (sindikati). Drugi je **moderni sociološki pogled**, ki se ukvarja z »**novim družbenim razkolom**« in, kot pravi Norrisova, se ideje in ideološki pogledi, ki so okarakterizirali populizem in fašizem v prejšnjih desetletjih, razlikujejo od današnjih modernih desničarskih gibanj in prav te spremembe lahko privlačijo drugačno družbeno bazo. Današnje radikalno desne stranke se tako ne vidijo več ogrožene s strani velikih korporacij oziroma kapitala in organiziranega dela kot takega, ampak s strani nekoga »drugega«, ki sovпада z vzorci priseljevanja, števila prosilcev za azil in multikulturalnosti (Norris 2004). V nadaljevanju bomo pri proučevanih državah lahko videli, ali vzorci (povečanega) priseljevanja oziroma število prosilcev za azil vplivajo na volilni uspeh radikalno desnih strank. Kot pravi Norrisova (Norris 2004), se je radikalna desnica prilagodila izzivom moderne postindustrijske družbe, katerih posledica so spremenjeni življenjski pogoji, življenjske priložnosti in socialno-ekonomski vzorci neenakosti. Po njenem je vzroke treba iskati v globalizaciji, zmanjševanju

---

²⁹ Zadnji podatki raziskave so iz leta 2004, zajete so naslednje države: Avstrija, Belgija, Češka, Danska, Francija, Madžarska, Izrael, Italija, Nizozemska, Nova Zelandija, Norveška, Romunija, Rusija, Slovenija in Švica. Pri določenih merjenih niso prisotne vse države, zaradi pomanjkanja podatkov. Dostopno na: <http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/APSA%202004%20Radical%20Right.pdf>.

nacionalnih ovir/mej pri pretoku delovne sile, trgovanju, mobilnosti kapitala (tuje/nove investicije), liberalnem prestrukturiranju ekonomskih trgov, zmanjševanjem socialne države in s tem socialne varnosti ter v upadu lokalnih skupnosti in sindikatov (Norris 2004). Zagovorniki omenjenega sociološkega pogleda pravijo, da so zgornji procesi pripomogli predvsem bolj izobraženim skupinam, ki so geografsko mobilne in imajo fleksibilno profesionalno kariero, da iztržijo največ v novih družbeno-ekonomskih okoliščinah bogatih/razvitih družb. Hkrati pa posledice čuti tudi najnižji delavski razred, ki ima vedno manj možnosti na trgu dela, manjšo socialno in ekonomsko varnost, vedno bolj pa se povečuje tudi socialna neenakost (Norris 2004). V osnovi bi takšni volivci gravitirali k socialističnim, social-demokratskim, delavskim in komunističnim strankam leve oziroma skrajne levice kot tradicionalnim zagovornicam socialno ogroženih ali pa konservativnim »mainstream« strankam, ki zagovarjajo varnost, spoštovanje zakonov in reda ter nacionalno identiteto. Vendar pa je prav zaradi nezmožnosti oziroma nesposobnosti reševanja težav »mainstream« strank, povečevanja ekonomske in socialne negotovosti med tistim, ki so izgubili boj z modernizacijo ter povečevanjem multikulturalnosti, prišlo do »drugačnih« politik, usmerjenih proti imigrantom, začinjenih s populistično retoriko in »oboževanim« vodjem (Norris 2004). Tudi o tem, ali imajo socialno-ekonomski dejavniki vpliv na volilni uspeh radikalno desnih strank, bom raziskal v nadaljevanju. Zadnji, tretji pogled pa govori o **strankarski neopredeljenosti in slabljenju družbenih smernic**. Vedno več raziskav v tej smeri kaže, da je v zadnjih treh desetletjih razredni razkol v strankarski politiki postopno zbledel v večini postindustrijskih družb, hkrati pa se je pojavilo več »cross-cutting³⁰« razkolov v multikulturalnih družbah ter povečevanje strankarske neopredeljenosti, ki slabi tradicionalno strankarsko pripadnost. Zadnje raziskave Daltona in Wattenberga so pokazale, da se je identifikacija s stranko oziroma pripadnost le-tej zelo zmanjšala, povečala pa se je strankarska neopredeljenost, predvsem med bolj izobraženimi in politično sofisticiranimi prebivalci, ter med mlajšimi generacijami (Norris 2004). Norrisova teorije strankarske neopredeljenosti ne more ne potrditi ne zavreči zaradi pomanjkanja podatkov, potrdi pa, da radikalno desne stranke ne iščejo podpore med vsemi družbenimi razredi enako, ampak gre bolj za odvisnost od trenutnih protestnih politik in širokega nezadovoljstva javnosti z »mainstream« politikami, kar so nakazale že nekatere prejšnje študije (Norris 2004).

---

³⁰ »Cross-cutting« – gre za koncept, ki prepozna, da ima večina ljudi več različnih interesov in identitet, ki vplivajo na politične poglede. Recimo nekdo, ki se smatra za »delavca«, ni nujno, da se njegova politična identiteta definira ekskluzivno s to karakteristiko, ampak se lahko osredotoči tudi na druge (rasa, narodnost, religija, spol itd) (Yahoo answers 2012).

Sami rezultati študije volilnega telesa so pokazali: da je podpora radikalno desnim strankam večja pri starejših moških, najmanjšo podporo imajo pri najvišjem družbenem razredu (menedžerski/profesionalen razred), največjo pa pri malemu meščanstvu (samozaposleni) ter kvalificiranih in nekvalificiranih manualnih delavcih. Glede izobrazbe radikalna desnica najbolj privlači tiste z nižjo ali srednjo izobrazbo, izjema je med drugimi (Izrael, Italija, Romunija) tudi Madžarska, ki ima največ podpore med najbolj izobraženimi, kar posledično vpliva tudi na visoko podporo najvišjega družbenega razreda. Prav tako so radikalni desničarji dobili podporo s strani manj vernih in tistih, ki so izkusili brezposelnost (Norris 2004). Kljub temu pa Norrisovi ni uspelo dokazati, da brezposelnost dejansko vpliva na povečanje volilne podpore radikalno desnim strankam. Golder (v Norris 2004) je sicer ugotovil medsebojni vpliv, vendar samo tam, kjer je stopnja priseljevanja visoka.

Nadaljeval bom z raziskavo Evansa (Evans 2003), ki se prav tako ukvarja s spremembami volilnega telesa skozi prizmo družbeno-socialnega položaja volivcev. Evans razlikuje med kontinentalnim in skandinavskim tipom radikalno desnih strank in značilnostmi med njimi. Spremembe v volilnem telesu radikalne desnice proučuje na podlagi štirih družbenih indikatorjev (**starost, spol, izobrazba in razred**), katere primerja v daljšem časovnem obdobju, ločnico pa predstavlja leto 1995. Njegove ugotovitve so naslednje. Za razliko od Norrisove, so volivci (po Evansu 2003) radikalno desnih strank pretežno mlajši moški, zastopani predvsem znotraj treh nižjih izobrazbenih ravni (**brez izobrazbe/osnovnošolska izobrazba, poklicna izobrazba (mid-school), srednja šola** in univerzitetna izobrazba), kjer najmočnejšo podporo radikalno desnim strankam predstavljajo ljudje s poklicno izobrazbo. Ugotovitve so pokazale tudi, da bodo prej volili radikalno desne stranke tisti s poklicno izobrazbo, kot tisti brez izobrazbe ali samo z osnovno šolo. Nadalje, kar zadeva družbeni razred (opredeljen s štirimi kategorijami: **profesionalen/menedžerski razred, rutinski ne-manualni razred, samozaposleni in delavski razred**), najbolj izstopata najnižja dva razreda, z najmočnejšo podporo med samozaposlenimi. Če stvari pogledamo še s časovnega vidika, vidimo naslednje. Glede spola ni razlik med časom pred 1995 in po, vendar pa to ne velja za ostale 3 indikatorje. Zaradi lažjega interpretiranja je Evans (Evans 2003) starostno skupino razdelil na 3 kategorije (**do 34 let, od 35 do 64 let in nad 65 let**). V obdobju do 1995 je obstajala velika verjetnost, da bodo radikalno desne stranke volile vse tri starostne skupine, s prevlado najstarejših nad 65 let, vendar po letu 1995 pride do obrata in tako najmlajši (**do 34 let**) postanejo najverjetnejši volivci. Kar zadeva izobrazbeno strukturo volivcev, še vedno velja, da so najmanj verjetni volivci tisti z najvišjo izobrazbo, vendar pa je skozi čas prišlo do

absolutnega dviga verjetnosti vseh izobrazbenih skupin, da volijo le-te. Po letu 1995 je zaznati samo rahel upad tistih s srednješolsko izobrazbo. Pri volivcih glede na družbeni razred skozi čas še vedno velja, da imajo radikalno desne stranke najmanjšo podporo pri menedžerskemu in rutinsko ne-manualnemu razredu. Pred letom 1995 je bila razlika med rutinskim ne-manualnimi razredom, samozaposlenimi ter delavskim razredom minimalna, vendar pa so se stvari deloma spremenile po letu 1995, saj je prišlo do relativnega dviga med samozaposlenimi, medtem ko ostaja delavski razred na podobni ravni kot rutinski ne-manualen. Volilno telo je tako zastopano v vseh razredih, najbolj pa izstopata samozaposleni in delavski razred. Evans (Evans 2003) meni, da je to med drugim posledica razlik med kontinentalnim in skandinavskim tipom, saj je ugotovil, da se indikatorji (starost, izobrazba in razred) razlikujejo glede na tip radikalno desne stranke, medtem ko pri spolu načeloma ni prišlo do nobenih razlik. Za skandinavski tip so torej značilni predvsem volivci iz prvih dveh starostnih obdobj (starejših nad 65 let skoraj ne najdemo), medtem ko so za kontinentalni tip značilni predvsem najmlajši volivci do 34 let in tisti nad 65. Kar zadeva izobrazbo, prihaja do večjih razlik med tistimi **brez izobrazbe oziroma z osnovno šolo** in tistimi s **poklicno izobrazbo** pri kontinentalnem tipu, kot skandinavskem, vendar pa skandinavski tip nakazuje na manjšo verjetnost bolj izobraženih ljudi, da bi volili radikalno desne stranke. Glede **družbenega razreda** je najvišji razred v obeh tipih tisti, ki predstavlja najmanj verjetne volivce radikalne desnice. Vendar pa obstaja veliko neskladje med državami pri rutinskem ne-manualnem razredu, saj pri kontinentalnem tipu obstaja veliko večja verjetnost podpore letih, medtem ko se pri skandinavskem kaže ravno nasprotno (po Evansu gre za t. i. skandinavski tip javnega sektorja oziroma belih ovratnikov znotraj social-demokracije, ki ne podpirajo radikalno desnih strank). Kar zadeva medčasovno primerjavo med obema tipoma glede starosti, je po letu 1995 zaznati neko zblíževanje trendov, vsaj v smislu porasta mlajših volivcev. Pri izobrazbi so največje razlike med obema tipoma pred letom 1995, saj so najverjetnejši volivci radikalno desnih strank v skandinavskem tipu tisti **brez izobrazbe oziroma z osnovno šolo**, po letu 1995 pa pride predvsem do združevanja/konvergence v smeri kontinentalnega tipa, saj pride do porasta tistih s **poklicno izobrazbo**. Glede družbenega razreda Evans ne ugotovi nobenih večjih podobnosti oziroma konvergence med skandinavskim in kontinentalnim tipom, saj velik del predstavljajo »neopredeljeni«, ki v skandinavskem tipu predstavljajo zelo velik del možnih volivcev. Razlike so tudi pri rutinskem ne-manualnem razredu, ki v skandinavskem tipu ostaja pred in po letu 1995 nekje na približno isti stopnji (Evans 2003).

Če povzamem obe raziskavi in primerjam rezultate, ugotovim naslednje. Oba sta imela nemalo težav pri raziskovanju volilne baze radikalne desnice. Radikalno desne stranke se tako razlikujejo od države do države, od kontinenta do kontinenta (različni tipi), kar skupaj s pridobivanjem relevantnih podatkov onemogoča enostavno primerjavo. Kljub vsemu pa mislim, da sta uspela zelo dobro predstaviti prevladujoče volilno telo radikalno desnih strank, na podlagi česar lahko posplošeno rečem, da: radikalno desne stranke volijo predvsem moški iz vseh 3 starostnih skupin. V preteklosti so predstavljali najverjetnejše volivce radikalno desnih strank predvsem starejši, z izjemo skandinavskega tipa teh strank, danes oziroma po letu 1995, ki jo kot ločnico izbere Evans, pa postajajo vse verjetnejši volivci mlajši moški z nižjo izobrazbo (brez izobrazbe oziroma z osnovno šolo ali s poklicno izobrazbo). Podobno je z volivci glede na družben razred, saj je le-ta med drugim odvisen od izobrazbe. Tako so najmanj verjetni volivci radikalno desnih strank iz najvišjega (menedžerskega) razreda, najbolj pa jih podpira malo meščanstvo (samozaposleni) in delavski razred.

4 Študije izbranih držav

4.1 Radikalna desnica v Franciji

Pri oživitvi radikalne desnice v povojni Franciji sta ključno vlogo odigrala dva dejavnika, in sicer: 1. vprašanje dekolonizacije Alžirije (s sklenjenim Sporazumom v Evianu³¹ leta 1962 Alžirija postane samostojna država), kateri so ostro nasprotovali OAS³², razširilo pa se je široko proti-arabsko razpoloženje; ter 2. izvolitev socialističnega predsednika Francois Mitteranda leta 1981 (Betz in Immerfall 1998, 11). Vedno slabše stanje v družbi (okoli 1983), zavedanje javnosti o resnosti recesije in nesposobnosti soočanja z njo, tako levih kot desnih vlad, je povzročilo, da je imigrant postal grešni kozel za vse bolezni države, ideje Nacionalne fronte pa so našle svoje volivce (Betz in Immerfall 1998, 11). Najvplivnejša³³ desno radikalna politična stranka v Franciji je tako Nacionalna fronta oziroma Front National (FN). Ustanovljena je bila 5. oktobra 1972, njen ustanovitelj in človek, ki jo je uspel popeljati do večjih volilnih uspehov, pa je Jean-Marie Le Pen³⁴. Istočasno z ustanovitvijo se ji je pridružilo

---

³¹ Évian-les-Bains, Francija.

³² OAS ali Organisation armée secrete je bila kratko trajajoča nacionalistično teroristična organizacija, ki se je borila proti neodvisnosti Alžirije (Wikipedia 2012a).

³³ Znotraj desnega političnega spektra FN nima nobenega resnega tekmeca (Betz in Immerfall 1998, 14).

³⁴ Od leta 2011 dalje je predsednica stranke njegova hči, Marine Le Pen.

tudi gibanje Ordre Nouveau³⁵, ki pa je bilo zaradi nasilnih shodov 21. junija 1973 na temo »zaustavite nekontrolirano imigracijo«, skupaj z Ligo komunistov (Ligue Communiste) prepovedano (Wikipedia 2011b). Temu je sledil razkol med člani gibanja in tako so nekateri zapustili njihove vrste in novembra 1974 ustanovili novo skrajno desno stranko »Parti des forces nouvelles« (PFN) oziroma »Stranko novih sil«, ki naj bi predstavljala protiutež Front Nationalu, vendar neuspešno (Wikipedia 2011c). Pod vodstvom karizmatičnega in kontroverznega Le Pena je stranki uspelo združiti povsem različne ideologije in frakcije. Tako je na začetku stranko sestavljalo več različnih struj: francosko-alžirski »die hard-i«, revolucionarni nacionalisti, vojni višijsti, holokavst revizionisti, neofašisti, neonacisti, monarhisti, katoliški fundamentalisti, bivši člani radikalno desnih političnih grupacij itd. (Hainsworth 2000, 18). Kljub vsemu pa stranki vse tja do zgodnje sredine osemdesetih let ni kazalo dobro, saj je imela kar nekaj težav z rekrutiranjem novih članov, slabimi volilnimi izidi in razhajanjem med člani stranke (Hainsworth 2000, 18–19). Leta 1981 je bila Nacionalna fronta še vedno na margini političnega življenja, saj je na nacionalnih volitvah istega leta dosegla najmanjši odstotek glasov v svoji zgodovini (0,3 %³⁶) (Sunderland 2012). Prvi pomembnejši uspeh tako doseže leta 1983 na občinskih volitvah, predvsem v Parizu, leto kasneje pa na volitvah poslancev v Evropski parlament, kjer dobi 11 % glasov. Isto leto dobi tudi 9 % glasov na kantonalnih volitvah, na parlamentarnih volitvah naslednje leto (1986³⁷) pa prejme 9,65 % glasov in s tem 35 poslanskih sedežev, kar jih izenači s francoskimi komunisti. Nacionalna fronta tako postane pomembna politična sila, ki omaja do tedaj trden položaj tradicionalnih francoskih strank (Vidovič 1992, 55).

Največ je k uspehu stranke pripomogla populistična retorika in zagovarjanje ideje v smislu Francijo Francozom oziroma Prvo Francozi ter stigmatizacija francoskih etničnih manjšin, predvsem tistih iz Severne in podsaharske Afrike (Sunderland 2012). Začetek t. i. protiimigrantskega vzdušja se začne z nastopom Jean-Pierre Stirboisa³⁸, ki izreče neslavni

---

³⁵ Ordre Nouveau je bilo skrajno desničarsko gibanje, ustanovljeno 15. decembra 1969, njegov prvi predsednik pa je bil odvetnik Jean-François Galvaire. Po njegovem odhodu maja 1970 se vodstvo zamenja, dokončno pa se razidejo tudi sami člani, ki podprejo oziroma nepodprejo združitve s FN (Wikipedia 2011b).

³⁶ Ponekod se pojavlja tudi podatek 0,2 % (Wikipedia 2012b).

³⁷ Parlamentarne volitve leta 1986 so prelomne, saj Francozi oziroma predsednik Mitterand leta 1985 zamenja dvokrožni večinski sistem s proporcionalnim (Party list PR), ki je v prid manjšim strankam. Dve leti pozneje uveljavijo nazaj prejšnji volilni sistem (Betz in Immerfall 1998, 13; Wikipedia 2012c).

³⁸ Jean-Pierre Stirbois se je Nacionalni fronti pridružil leta 1977, leta 1981 pa je postal generalni sekretar stranke. Bil je privrženec »solidaristov« in nasprotnik neofašistične struje znotraj stranke. Leta 1983 je na lokalnih volitvah v Dreuxu s FN dosegel 16 % glasov v prvem krogu in se v drugem združil z listo Jeana Hieauxa (RPR), Stirbois pa je postal podžupan. Leta 1984 je izvoljen v EP, 1986 pa v spodnji dom francoskega parlamenta (National Assembly – Državni zbor) (Wikipedia 2012c).

stavek: »Imigranti z onstran Mediterana: pojdite nazaj v svoje kolibe« (Hainsworth 2000, 24). To je vzpodbudilo in opogumilo tudi Le Pena, da je nadaljeval v tej smeri. Da zmagovalne politike FN temeljijo na imigraciji, varnosti in brezposelnosti, je ugotovil tudi Hainsworth. Imigracija pa naj bi predstavlja tisto ključno značilnost strankine politike in kot pravi Marcus (Hainsworth 2000, 24), je imigracija za FN »omnibus tematika« oziroma matrica, skozi katero lahko kontekstualizira vse ostale probleme: brezposelnost, zakonodajo in red, kulturo, ekonomijo, socialo, izobraževanje itd. (Hainsworth 2000, 24). Kljub temu pa po letu 1995 FN začne vedno večji pomen pripisovati tudi obrambi tradicionalnih vrednot in kritiki političnega razreda, s tem pa doseže, da ni več t. i. enotematska stranka, ki je ozko osredotočena na določeno področje (imigracijo) (Mitra v Betz in Immerfall 1998,17). Razvili so tako rekoč koncept »nacionalne preference«, katerega bistvo je, da bi vsak francoski državljani moral imeti prednost na področju zaposlovanja ter pri javnih storitvah oziroma koristih (socialna varnost, stanovanjska politika in ostale druge ugodnosti) (Hainsworth 2000, 24). S padcem komunizma oziroma »zidu« se je morala FN prilagoditi t. i. »novemu svetovnemu redu«, kjer sta osrednjo vlogo odigrala globalizacija ter ekonomsko-vojaški in kulturni vpliv ZDA. Že v strankinem programu leta 1993 sledi odgovor na takšno ureditev, saj program opiše globalizacijske trende kot zelo resno grožnjo francoskemu narodu, saj globalizacija uničuje narode, zmanjšuje razlike, izpodjeda meje in šibi kulture. Front National je tako nasprotovala francoskemu sodelovanju v Zalivski vojni leta 1990, ofenzivi NATA nad Kosovom in Srbijo leta 1999, kulturni hegemoniji Amerike (Hollywood, Euro-Disneyland, McDonald's) ter svetovnim trgovinskim dogovorom, predvsem proti GATT-u³⁹, ker naj bi spodjedal francosko suverenost (Hainsworth 2000, 27–28). Odnos do imigrantov se je predvsem po sporu, leta 1999 in odhodu Megreta⁴⁰ in njegovih privržencev spremenil. Ubrali so bolj zmerne tone, in sicer še vedno zagovarjajo deportacijo vseh ilegalnih priseljencev, ki se ukvarjajo s kriminalom oziroma so nezaposleni, vendar pa so opustili idejo o sistematični repatriaciji legalnih imigrantov nazaj v njihove države. Na področju zakonodaje in reda zagovarjajo politiko »ničelne tolerance«, ki zahteva strožje kazni, povečanje zaporniških kapacitet, s pomočjo referendumov pa težijo k ponovni uveljavitvi smrtne kazni (Wikipedia 2011d).

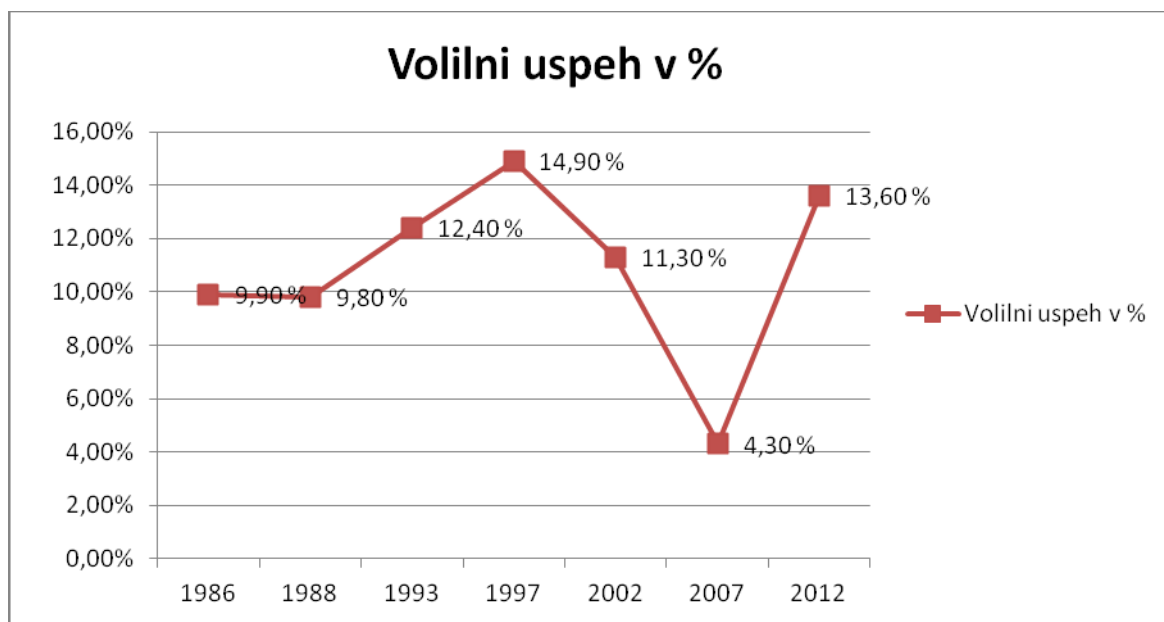
³⁹ General Agreement on Tariffs and Trade oziroma Splošni sporazum o carinah in trgovini.

⁴⁰ Bruno Megret je bil eden najbližjih Le Penovih sodelavcev (št. dve) in njegov kampanjski voditelj na predsedniških volitvah 1988 in 1995. V 90-ih je rivalstvo med njim in Le Penom naraščalo in se končalo leta 1999 z izstopom Megreta iz stranke. Ta je ustanovil novo Front National – Mouvement National, Le Pen pa ga je obtožil izdaje (Hainsworth 2000, 18–19, 29; Betz in Immerfall 1998, 16).

Glede na to, da imajo v Franciji polpredsedniški sistem, so poleg parlamentarnih volitev najpomembnejše predsedniške, ki potekajo po dvokrožnem večinskem sistemu. Ta naj bi bolj favoriziral močne in karizmatične osebnosti, ki so večje politično-marketinških prijemov, kar Le Pen tudi je (Betz in Immerfall 1998, 13). Njegov uspeh na predsedniških volitvah se začne leta 1988, kjer potrdi vse večjo prisotnost na politični sceni, saj na svojo stran pridobi 14,4 % glasov oziroma 4,4 milijona volivcev. Temu sledi še uspešnejša kandidatura leta 1995, ko zanj glasuje 15 % volivcev (Hainsworth 2000, 19). Na volitvah 2002 pa dobi na svojo stran 16,9 % volilnih glasov in s tem v prvem krogu zasede 2. mesto, takoj za Jacquesom Chiracom, ki ga je v drugem krogu porazil z 82,2 % proti 17,8 %. Vendar pa je Le Pen kljub temu tega leta dosegel najboljši rezultat na predsedniških volitvah in ga v primerjavi z letom 1995 izboljšal za 1,9 odstotka. Kljub njegovi veliki oziroma vedno večji priljubljenosti na volitvah leta 2007 (ki so njegove zadnje), dobi le 10,4 % glasov brez možnosti za uvrstitev v drugi krog, kjer je kasneje zmagal Nicolas Sarkozy (Wikipedia 2011č). Na zadnjih predsedniških volitvah (2012) pa je že kandidirala sedanja predsednica Nacionalne fronte Marine Le Pen in se uvrstila na 3. mesto s 17,9 % glasov.

Tabela 4.1: Volilni uspeh FN na parlamentarnih volitvah

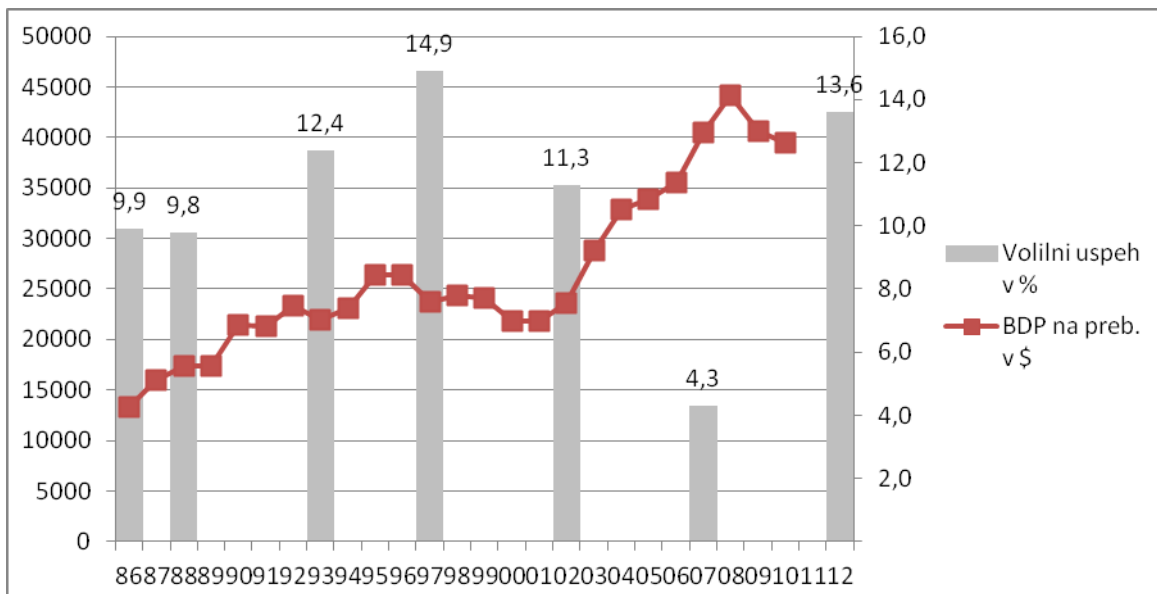

Vir: Wikipedia (2012b).

Kot je omenjeno že zgoraj, Nacionalna fronta doseže svoje prve uspehe po letu 1980, prvi omembe vreden volilni uspeh na parlamentarnih volitvah pa zabeleži leta 1986. Od tu dalje postane stalnica na francoskih parlamentarnih volitvah. V nadaljevanju bom soočil zgoraj

predstavljene dejavnike vpliva in volilni uspeh stranke na parlamentarnih volitvah ter skušal potrditi postavljeni hipotezi oziroma ugotoviti, ali obstaja povezanost.

Tabela 4.2: BDP na prebivalca v \$ in volilni uspeh FN

Vir: The World Bank.

Nekateri avtorji⁴¹, ki jih omenjam v diplomski nalogi, so mnenja, da obstaja povezanost med volilnim uspehom radikalne desnice in stopnjo socialno-ekonomske spremembe, na kar mogoče nakazujejo tudi pridobljeni podatki. Leto 1986 je prelomno za Nacionalno fronto, saj prvič v svoji zgodovini doseže skoraj 10 %⁴². Z začetkom devetdesetih se ta še poveča, najboljši rezultat pa dosežejo leta 1997. Morebitna povezanost med BDP-jem in volilnim uspehom je izrazitejša med leti 2002-2007, ko BDP strmo naraste, FN pa skoraj skupaj z viškom konjunktura doseže najslabši rezultat. Temu sledi padec BDP-ja in veliko boljši volilni rezultat. Opozoriti moram na transformacijo volilne baze radikalno desnih strank, saj so bile le-te v osemdesetih v ekonomskem smislu naravnane zelo liberalno. Enako je bilo tudi z Nacionalno fronto, ki je bila sprva naravnano zelo neoliberalno, po letu 1990 pa sledi zasuk v protekcionizem, katerega podpira tudi sedanja predsednica Marine Le Pen⁴³. Izpostavil bi tudi vprašanje takojšnjega efekta proučevanega dejavnika. Ali so ljudje v času konjunktura

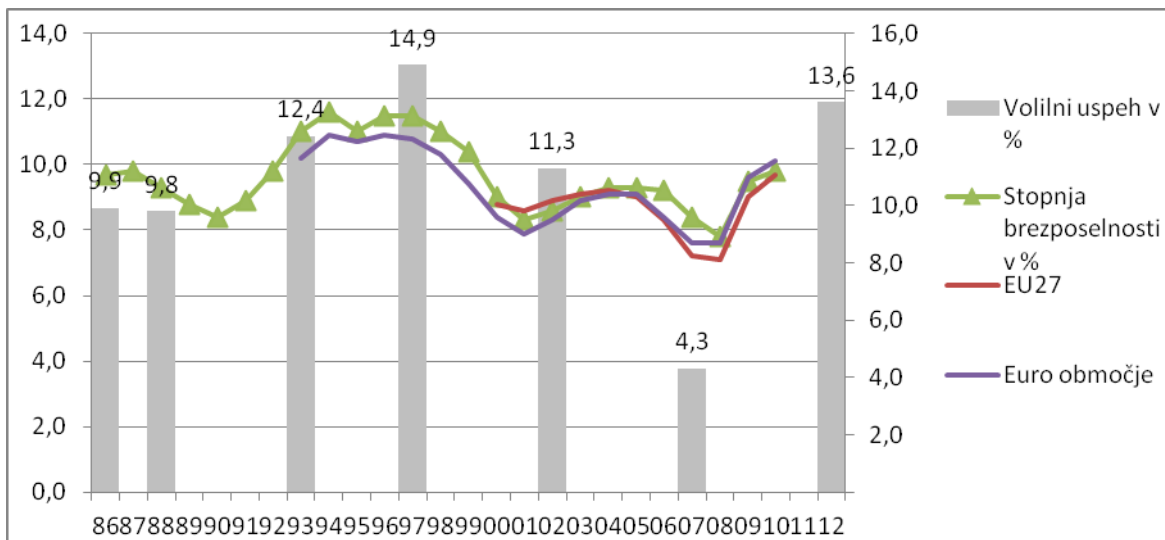
⁴¹ Eike Hening, Jill Irvine, Montserat Guibernau (glej str. 23–26).

⁴² Zdi se mi pomembno omeniti, da je na volitvah 1978 in 1981 dobila manj kot odstotek glasov (Wikipedia 2012b).

⁴³ Ki zagovarja, da mora država oziroma vlada poskrbeti za zdravstvo, izobraževanje, transport, bančništvo in energetski sektor, hkrati pa kritizira globalizem in kapitalizem (Wikipedia 2011d).

manj dojemljivi za radikalno desne ideje? Menim, da ekonomsko-socialne razmere v državi vplivajo na voljo in mišljenje ljudi, na kar mogoče kaže tudi zgornji graf.

Tabela 4.3: Stopnja brezposelnosti in volilni uspeh FN

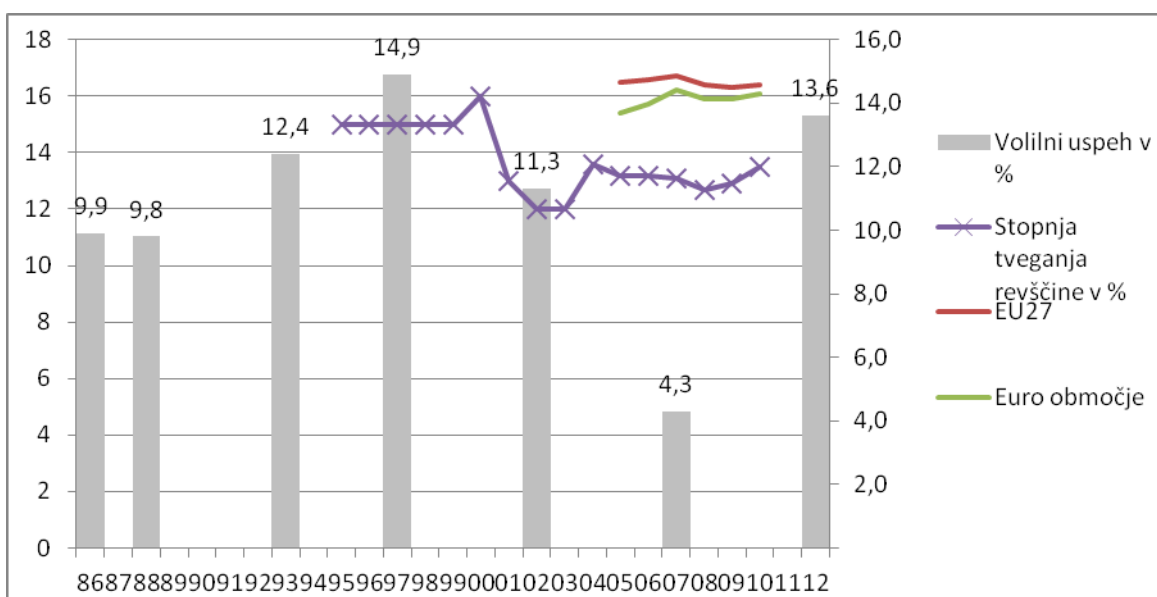
Vir: Eurostat (2012b).

Pri analizi zgornjih spremenljivk sem ugotovil, da povezanost obstaja, saj nihanje brezposelnosti (sodeč po grafu) vpliva na volilni uspeh. Vendar pa, kot sem omenil zgoraj⁴⁴, Norrisovi tega ni uspelo neposredno dokazati, je pa Golder ugotovil medsebojni vpliv, vendar samo tam, kjer je stopnja priseljevanja visoka. V primerjavi z EU-27 in evroobmočjem je brezposelnost v Franciji vseskozi malo nad oziroma tik pod povprečjem. Največji razkorak⁴⁵ je zaznati v letih 2007/08, vendar še to le za dober odstotek. V primerjavi z ostalimi državami ima precej večjo brezposelnost, zadnja leta pa jo je prehitela le Madžarska.

⁴⁴ Glej volilno bazo na strani 37.

⁴⁵ Med povprečjem EU-27 in evroobmočjem ter stopnjo brezposelnosti.

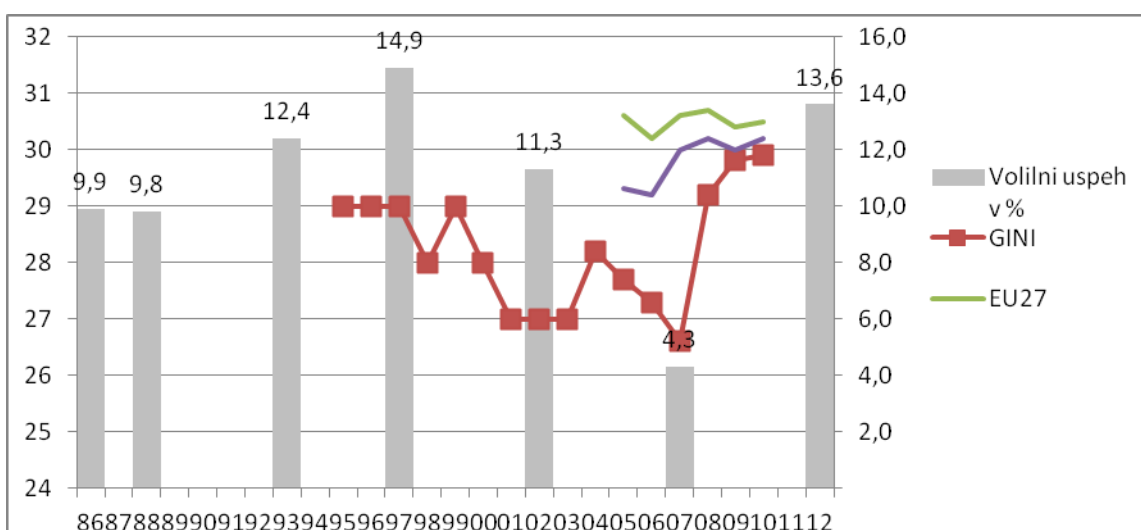
Tabela 4.4: Stopnja tveganja revščine in volilni uspeh FN

Vir: Eurostat (2012b).

Zadnji del grafa nakazuje na rast stopnje tveganja revščine in volilnega uspeha, vendar menim, da med zgornjima spremenljivkama vseeno ne morem potrditi povezanosti, vsaj ne na podlagi dostopnih podatkov. Za čas pred letom 1995 lahko samo špekuliram. Če se je stopnja tveganja revščine povečevala ali bila na podobni stopnji kot leta 1995, bi tudi rast volilnega uspeha potrjevala povezanost. V primerjavi s povprečjem EU-27 in evroobmočjem je Francija precej pod njim.

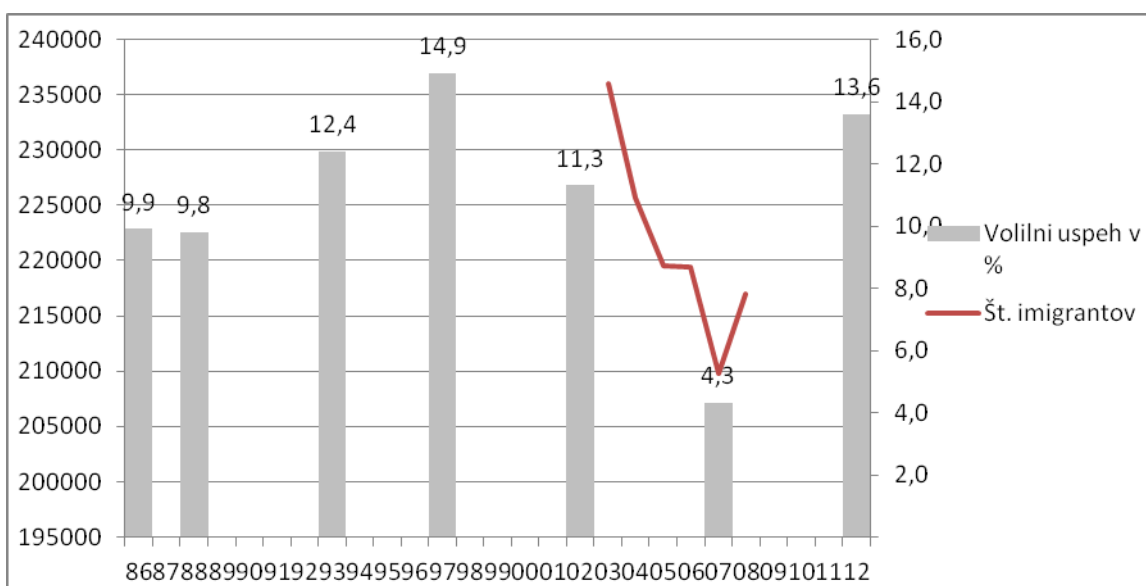
Tabela 4.5: Ginijev koeficient in volilni uspeh FN

Vir: Eurostat (2012b).

Če zagovarjam tezo, da bolj kot je dohodek neenakomerno porazdeljen oziroma večji kot je koeficient, večji je tudi uspeh radikalno desnih strank, ugotovim, da načeloma podatki to potrjujejo, precej očitno pa je vidno povečanje Ginijevega indeksa po letu 2007 in volilnega uspeha 2012. Glede na povprečje EU-27 in evroobmočja, je bil Ginijev koeficient precej nižji do leta 2007, nato pa je neenakomernost porazdelitve dohodka med ljudmi strmo narastla in se zelo približala povprečju evroobmočja in EU-27 (okoli 30 %). Med ostalimi proučevanimi državami ima Francija povprečno najvišji koeficient, sledijo pa ji Nizozemska, Avstrija in Madžarska.

Tabela 4.6: Število imigrantov in volilni uspeh FN

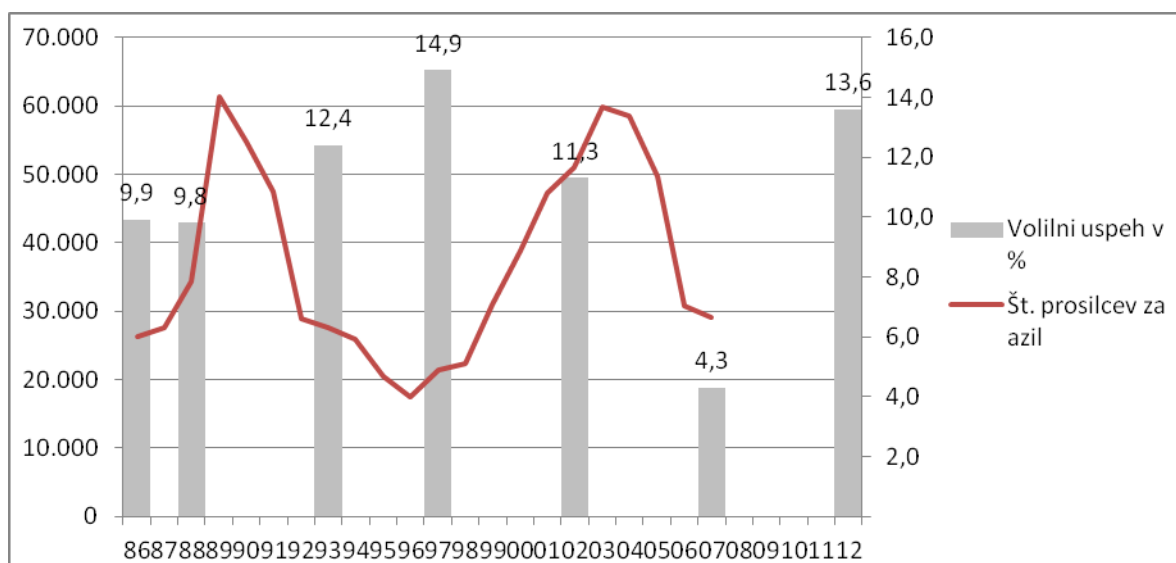
Vir: Eurostat (2012b).

Iz pridobljenih podatkov težko govorim o povezanosti med spremenljivkama. Mogoče je ta vidna v obdobju od 2002/03 do 2012, ko število imigrantov leta 2007 doseže dno, FN pa najslabši volilni rezultat. Temu sledi porast imigrantov (v naslednjem letu⁴⁶) in povečanje volilnega uspeha v nadaljevanju. Od proučevanih držav je Francija s 5,8 % nedržavljanov na celotno populacijo, na tretjem mestu za Avstrijo in Norveško (glej stran 34) ter pod povprečjem EU-27⁴⁷.

⁴⁶ Podatki so dostopni samo do leta 2008.

⁴⁷ Podatki so izključno za leto 2010.

Tabela 4.7: Število prosilcev za azil in volilni uspeh FN

Vir: Eurostat (2012b).

Glede na gibanje grafa bi težko govoril o povezanosti med spremenljivkama, saj večino časa, ko število prosilcev raste, volilni uspeh pada. O morebitni povezanosti bi lahko govorili proti koncu 80-ih⁴⁸ in med 2003-07. Podatki za zadnja 3 leta niso dostopni, zato težko komentiram rezultate zadnjih volitev.

4.1.1 Povzetek ugotovitev za Francijo

Na podlagi pridobljenih podatkov in opravljene analize lahko sklenem naslednje. Prve hipoteze (*V zadnjih dvajsetih letih smo priča vedno večjemu volilnemu uspehu desnih radikalnih strank na parlamentarnih volitvah*) ne morem potrditi v celoti, saj se volilni uspeh Nacionalne fronte v zadnjih dvajsetih letih ni samo povečeval, ampak opazimo tako vzpone kot padce. V obdobju od 1986 do 1997 je volilni uspeh rasel, nato pa je sledil padec volilnega uspeha na dvojih zaporednih volitvah. Z zadnjimi parlamentarnimi volitvami je Nacionalna fronta spet opozorila nase, saj so dosegli 13,6 % glasov. Gledano v absolutnem smislu, se je volilni uspeh Nacionalne fronte povečal, zato sem mnenja, da lahko prvo hipotezo potrdim z zadržki. Sedanje družbenopolitične razmere ter kriza vrednot in identitete (Balažic 2008) pa kažejo v prid radikalne desnice, ki lahko ob nadaljevanju krize ter ob stagnaciji oziroma celo nazadovanju družbe, še poveča svoj uspeh. To bi na splošno veljalo tudi za celotno radikalno desnico v Evropi. Poleg parlamentarnih volitev pa so v Franciji zelo

⁴⁸ Glede na absolutno število prosilcev za azil.

pomembne tudi predsedniške, kjer je radikalna desnica po letu 1988 z Le Penom in nazadnje z njegovo naslednico dosegala vedno boljše rezultate (tako je predvsem njegov osebni uspeh pripomogel tudi k razvoju in prepoznavnosti stranke).

Kar zadeva drugo hipotezo (*Volilni uspeh desno radikalnih strank je mogoče pojasniti s socialno-ekonomskimi dejavniki ter migracijskimi tokovi*), sem na podlagi podatkov ugotovil povezanost pri vseh dejavnikih, razen pri stopnji tveganja revščine. O dobri povezanosti med spremenljivkama lahko govorim pri stopnji brezposelnosti in Ginijevem koeficientu, kjer grafa kažeta vpliv na volilni uspeh stranke. O delni oziroma rahli povezanosti pa lahko govorim pri vseh ostalih dejavnikih, ker je vidna samo na določenih intervalih grafov oziroma je popačena zaradi nedostopnosti podatkov ali neprimerne metodologije zbiranja in urejanja. Prav zaradi nedostopnosti podatkov pri številu imigrantov pa ne morem potrditi mnenja Norrisove (glej stran 37–38), ki pravi, da je z »novim družbenim razkolom« prišlo do spremembe volilne baze radikalne desnice, saj se le-te ne vidijo več ogrožene s strani velikih korporacij oziroma kapitala in organiziranega dela kot takega, ampak s strani nekoga »drugega«, ki sovпада z vzorci priseljavanja, števila prosilcev za azil in multikulturalnosti. V nadaljevanju bomo videli, da je imigracija oziroma odnos do imigrantov vseeno tisti ključen dejavnik, ki napaja in povezuje vse radikalno desne stranke, z izjemo Norveške Napredne stranke, ki ima danes zelo visoke standarde, ko govori o imigraciji in imigrantih, ter z izjemo Madžarske radikalne desnice, ki se ukvarja predvsem z Romi oziroma drugačnimi »drugimi«. Menim, da so proučevani dejavniki na mestu, saj je tudi po raziskavi Camusa (Langenbacher in drugi 2011, 98) večino volilnega telesa Nacionalne fronte slabo izobraženega, z nizkimi dohodki in nizkim socialnim statusom. Le-ti pa so veliko bolj ranljivi predvsem v času gospodarskih kriz, ko sem jim stanje še poslabša in postanejo veliko bolj odzivni na teme imigracije, islamizacije ipd. V primerjavi z ostalimi⁴⁹ državami, Francija beleži daleč najvišjo stopnjo brezposelnosti, ki po letu 2008 začne naraščati povsod, ter stopnjo tveganja revščine, prav tako beleži največje število imigrantov in prosilcev za azil. Vendar pa je bila leta 2010 šele tretja s 5,8 % nedržavljanov glede na celotno populacijo⁵⁰, za Avstrijo in Norveško.

4.2 Radikalna desnica v Avstriji

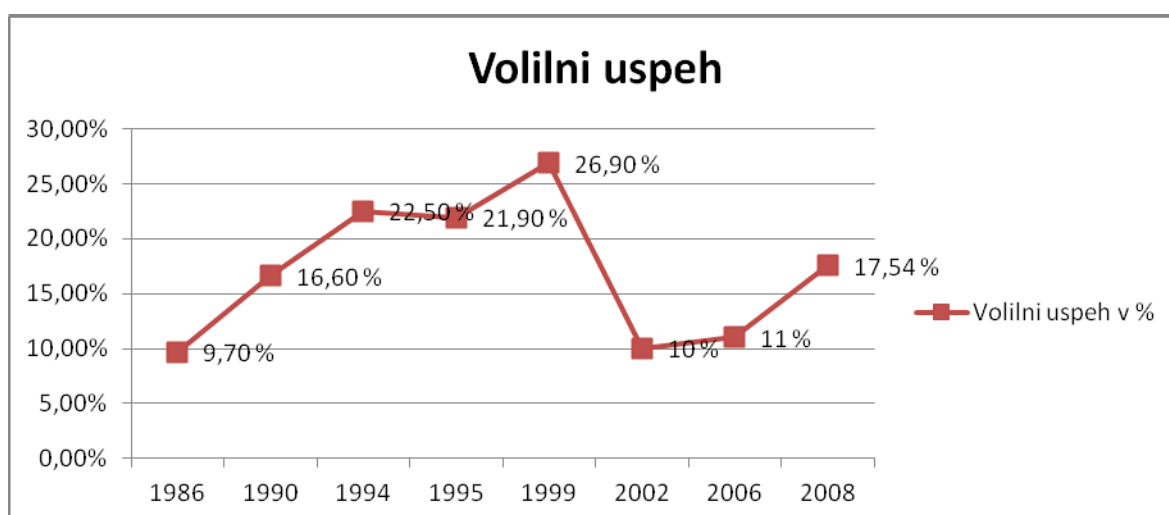
V Avstriji lahko kot radikalno desno stranko prepoznamo FPÖ (Freiheitliche Partei Österreichs oziroma Svobodnjaška stranka Avstrije), katere (ponoven) pojav je bil po mnenju

⁴⁹ Kadar bom v analizi uporabil zgornjo besedno zvezo, imam v mislih proučevane države.

⁵⁰ Glej stran 34.

Morrowa eden hitrejših in uspešnejših, predvsem zaradi spektakularnih volilnih zmag predsednika stranke, Jörga Haiderja (Morrow v Hainsworth 2000, 33). FPÖ je bila ustanovljena leta 1956, vendar pa njene korenine segajo daleč nazaj, saj je neposredna potomka Nemškega nacionalno-liberalnega kampa (Lager), ki datira v leto 1848. Sprva je bila relativno majhna protestna stranka v dvo in pol strankarskem sistemu, kjer sta dominirali socialistična SPÖ (Sozialistische Partei Österreichs oziroma Socialdemokratska stranka Avstrije) in Ljudska stranka (ÖVP oziroma Volkspartei). Stvari se začnejo spreminjati leta 1986, ko krmilo stranke prevzame Jörg Haider⁵¹, ki ga je revija Profile pozdravila s stripom, ki je prikazoval novega predsednika, oblečenega v stilu rjavosrajčnikov (SA – Sturm Abteilung) s simbolom svastike na rami, ki davi svojega liberalnega predhodnika (Norberta Stegerja). Od takrat naprej se je volilna podpora stranki povečala na skoraj vseh deželnih in nacionalnih volitvah in tako je postala druga največja stranka v treh deželnih parlamentih (Riedlsperger v Betz in Immerfall 1998, 27). Kljub Haiderjevi pogosti, glasni in žaljivi oziroma celo umazani retoriki, ki je dostikrat razvnela politične emocije, pa Haiderjev cilj ni bil visoko centraliziran, neofašistični totalitarizem, ampak je zagovarjal manjšo vladno, kjer bodo imeli ljudje bolj neposredno vlogo pri upravljanju samih sebe. Kombinacija njegovega libertarnega apela in instinkta za izrabljanje ljudskega nezadovoljstva pri dnevnih temah, pa je naredila FPÖ za najuspešnejšo evropsko neo-populistično stranko (Riedlsperger v Betz in Immerfall 1998, 27).

Tabela 4.8: Volilni uspeh FPÖ

Vir: Wikipedia (2012b).

⁵¹ Haider je umrl 20. oktobra 2008, v 58. letu starosti.

Prvi volilni uspehi so prišli že kaj kmalu po »puču« Haiderja na vrh stranke, kot to opisuje Morrow (v Hainsworth 2000, 47). Kot omenjeno, je bilo prelomno leto 1986, ko je Haider porazil edinega protikandidata na Kongresu v Innsbrucku (Norberta Stegerja), ki je bil dotedanji predsednik stranke. Ko je krmilo FPÖ prevzel Haider, je kancler Vranitzky nemudoma razdril koalicijo s FPÖ in razpisal predčasne volitve, kjer je Haider s stranko dosegel 9,7 % glasov in s tem dobil 6 sedežev več (18) (Riedlsperger v Betz in Immerfall 1998, 29; Morrow v Hainsworth 2000, 47; Wikipedia 2011e). Med letoma 1986 in 1990 FPÖ doživi dramatičen porast volivcev na sedmih zaporednih deželnih volitvah, strankina kampanja pa je bila osredotočena predvsem na probleme, ki zadevajo zvezno vlado in njihovo reševanje (brezposelnost, potrata davkoplačevalskega denarja, korupcija in pretirana državna patronaža ter škandali), obenem pa so zagovarjali privatizacijo, znižanje davkov ter zmanjšanje vpliva regulacije na posameznika in gospodarstvo (Riedlsperger v Betz in Immerfall 1998, 29). Leta 1989 Haider⁵² zaradi uspehov na deželnih volitvah postane deželni glavar Koroške, vendar mora leta 1991 odstopiti, zaradi primerjav avstrijske zaposlovalne politike s tretjim rajhom. Znova je izvoljen na isti položaj leta 1999 (Pelinka 2001). Na parlamentarnih volitvah leta 1990 Haider svojo prisotnost še poveča, saj na svojo stran pridobi kar 16,6 % volivcev oziroma 33 sedežev, ta trend pa se nadaljuje vse tja do leta 1999, ko na parlamentarnih volitvah FPÖ prejme 26,9 % glasov oziroma 52 sedežev, kar je enako število, ki ga je dobila avstrijska Ljudska stranka. Od tu dalje podpora stranki sicer upade, leta 2002 na 10 % in leta 2006 na 11 % (tretje mesto zasede skupaj z Zelenimi), vendar pa ji na zadnjih parlamentarnih volitvah leta 2008 vseeno uspe dobiti na svojo stran 17,5 % volivcev (34 sedežev), s tem pa potrjuje, da ostaja tretja največja stranka in ima potencial, da prevzame mesto katere izmed predhodnic (Elections resources 2011; Wikipedia 2012d).

Prvi konvencionalni politični program stranke je bil sprejet na konferenci v Salzburgu leta 1985, pod vodstvom Norberta Stegerja, ostal pa je v veljavi do začetka devetdesetih, dokler ga ni zamenjal koncept »Tretje republike« (Sully 1997, 49). Koncept oziroma projekt »Tretje republike« si je Haider zamislil na podlagi »Pogodbe z Avstrijo«. Po 2. svetovni vojni sta v »Drugi republiki« na politični sceni dominirali predvsem dve stranki (SPÖ in ÖVP), ki sta po mnenju Haiderja ustvarili elitističen sistem z majhnim zanimanjem ljudi za politiko. Politična

---

⁵² Zaradi trenj znotraj stranke je Haider z ostalimi vodilnimi možmi FPÖ 4. aprila 2005 zapustil stranko in ustanovil novo, Zavezništvo za prihodnost Avstrije oziroma BZÖ z njim na čelu. FPÖ je bila tako razdeljena na dve stranki, vendar pa je na volitvah 2006 BZÖ komaj presegla parlamentarni prag s 4,1 % glasov, medtem ko je FPÖ pod vodstvom Heinza-Christiana Strachea dobila 11 % glasov (za Zelenimi je zaostala 532 glasov) (Wikipedia 2012d).

korupcija in stagnacija ter arhaične birokratske strukture »Druge republike« pa naj bi nadomestila nova »Tretja« (Sully 1997, 21). Haider je »Pogodbo z Avstrijo« oblikoval na osnovi ideologije ameriških republikancev in Newta Gingricha, s poudarkom na »Avstrija prvo« (Pelinka 2001). Decembra 1993 so Svobodnjaki nadgradili svoj obstoječ program s »Tezami za politično prenovo Avstrije« in si s tem pripravili teren za volitve naslednje leto, na področju zakonodaje in reda ter imigracije in obrambe pa so bile teze predstavljene v duhu desnega radikalizma (Sully 1997, 49). Leta 1997 sprejmejo nov program, ki je nasledil tistega iz leta 1985. V preambuli osnutka programa imenovanega »Avstrija prvo« je stranka sebe razglasila za edinega kredibilnega varuha avstrijskega patriotizma in postavlja Avstrijo kot narod in državo nad vse, posebej pa nad strankarsko politične interese. Stranka je bila opisana kot politična sila, ki lahko spelje reforme v smeri večje poštenosti, enakih možnosti in pravic državljanov, proti korporativizmu, institucionaliziranemu vojskovanju in tiraniji sistema političnih kast. Nov program je spremenil tudi odnos do religije in Cerkve, in sicer v pozitivno smer. Ureditev »Tretje oziroma svobodne republike⁵³«, kot so jo nekateri poimenovali, je zahtevala ustavne reforme, ki bi privedle do večje odgovornosti in transparentnosti ter do manjše strankarske dominacije in birokracije. Vse te spremembe so zagovarjali v duhu parlamentarizma in demokracije in ne v smislu revolucije (Sully 1997, 53-56). Glede EU in njenega združevanja je bil Haider sprva zelo skeptičen in anti-maastrichtski, vendar je po letu 1994⁵⁴ uvidel, da ljudje niso podprli njega in tako je spremenil pozicijo v smislu, da je lahko Evropa rešena, ampak ne na način kot ga usmerja Maastrichtska pogodba. Torej ne nujno anti-evropski, vsekakor pa anti-maastrichtski (Sully 1997, 57). Pod vodstvom Stracheja se stranka ni bistveno spremenila in ostaja na radikalni desnici kot domovinska in socialna stranka, ki se vidi kot branik avstrijske identitete in socialne države v kombinaciji z reguliranim liberalizmom. Anti-imigracija, islamizacija in evroskepticizem še vedno ostajajo (Wikipedia 2012e).

Torej, če nekako strnem misli Morrowa (v Hainsworth 2000, 58–59), je avstrijska desnica z drugo svetovno vojno podedovala skrb vzbujajočo dediščino nacizma oziroma nacionalsocializma, ki po vojni ni bil sprejemljiva opcija za volivce, liberalna drža FPÖ na začetku pa je nekako zavarovala avstrijski politični sistem na njegovi desnici in tako se je zdelo, da je nedokazana oziroma nezanesljiva demokratična politična kultura iz vojnih časov

---

⁵³Ustavne reforme, ki jih je zajemal program "Tretje republike", so bile zajete v sekciji "svobodna republika" (Sully 1997, 56).

⁵⁴ Referendum o vstopu Avstrije v EU.

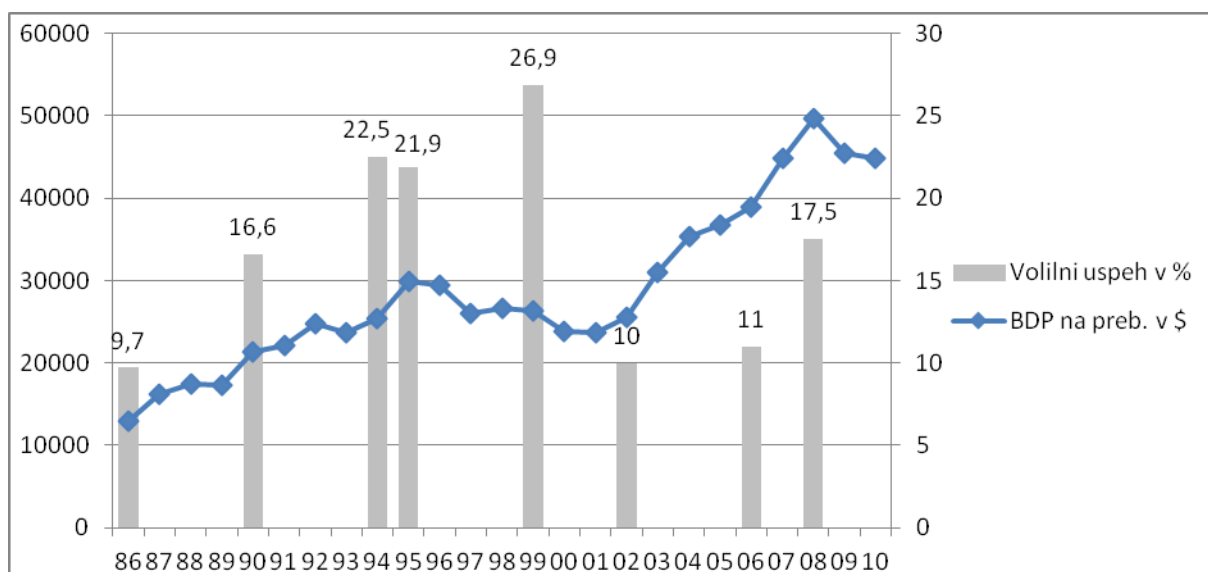
prešla v uspešno social-demokracijo z začetkom 70-ih. Vendar pa se s prihodom Haiderja na čelo FPÖ začnejo porajati resna vprašanja glede dolgoročne stabilnosti povojnega konsenza, saj je Haiderjeva politika temeljila na populističnem avtoritarizmu. Po mnenju Morrowa (v Hainsworth 2000, 60), Haider v nobenem tradicionalnem smislu ni nacij, prav tako ideologija FPÖ ni ekvivalentna ideologiji NSDAP (Nacionalsocialistična nemška delavska stranka), in tako so vse povezave med izražanjem anti-demokratičnih stališč in FPÖ neformalne in implicitne. Vendar pa so⁵⁵ vseeno obstajali dvomi o Haiderjevi dolgoročni zavezanosti demokraciji. V načrtu »Tretje republike« je izrazil močne težnje po predsedniškem sistemu, namesto parlamentarne demokracije, prav tako pa je bila stranka organizirana avtoritarno ter povsem predana njemu (Morrow v Hainsworth 2000, 60). Tudi Sully (Sully 1997, 56) se sprašuje, ali je konvencionalen program Svobodnjakov sploh smiseln, saj je bil program stranke tako ali drugače Jörg Haider. Podobnega mišljenja je tudi Luther (Morrow v Hainsworth 2000, 60), saj pravi, da je bila lojalnost strankarske elite podrejena bolj Haiderju, kot pa stranki sami. Verjetno pa je posledica slabših volilnih rezultatov v letih 2002/06 razhajanje v stranki ter dokončen odhod Haiderja leta 2005. Vse nadaljnje volitve bodo dober pokazatelj, ali je FPÖ dosegala dobre rezultate predvsem po zaslugi Haiderja in njegovih idej ali pa bo to uspelo tudi novemu vodstvu stranke.

Če primerjam Nacionalno fronto in Svobodnjake, lahko ugotovim, da sta obe stranki vodili zelo karizmatični osebi, ki sta uspeli stranko popeljati do največjih volilnih uspehov, poleg tega pa sta bila oba uspešna tudi samostojno (Le Pen na predsedniških volitvah in Haider na deželnih). Podobnosti obeh strank so vidne pri določenih politikah (priseljenci, brezposelnost, socialna, islamizacija itd.) ter pri izpostavljanju naroda nad vse (Francijo Francozom in Avstrija prvo). Kljub temu pa obstajajo tudi določene razlike, saj Svobodnjaki za razliko od Nacionalne fronte nasprotujejo smrtni kazni. Spodaj bom soočil proučevane dejavnike in volilni uspeh stranke.

---

⁵⁵ Uporabil sem preteklik, ker je umrl.

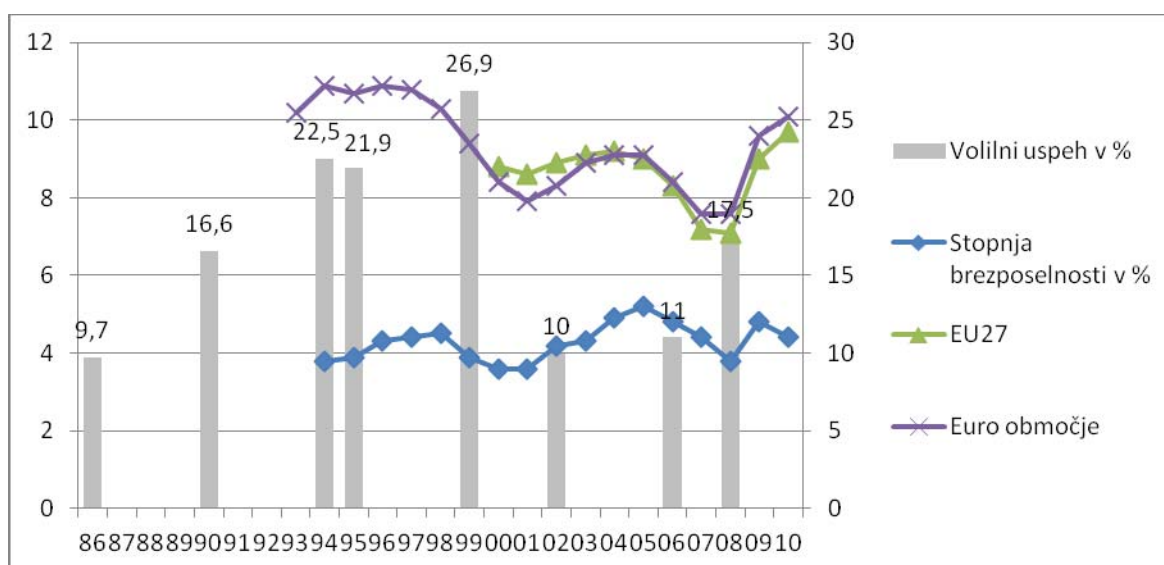
Tabela 4.9: BDP na prebivalca v \$ in volilni uspeh FPÖ

Vir: The World Bank.

O povezanosti med BDP-jem in volilnim uspehom bi težko govoril, saj le-ta do leta 2008 bolj ali manj narašča. O morebitni povezanosti bi lahko govoril med leti 1995 in 1999, ko BDP pade, FPÖ pa zabeleži najboljši rezultat. Temu sicer sledi še malenkosten padec BDP-ja do 2001 in prav zato bi lahko na naslednjih volitvah 2002 pričakoval večji volilni uspeh stranke, ki pa se ne potrdi. Menim, da dejavnik, razen na zgoraj omenjenem časovnem intervalu, ne potrjuje vpliva BDP-ja na volilni uspeh.

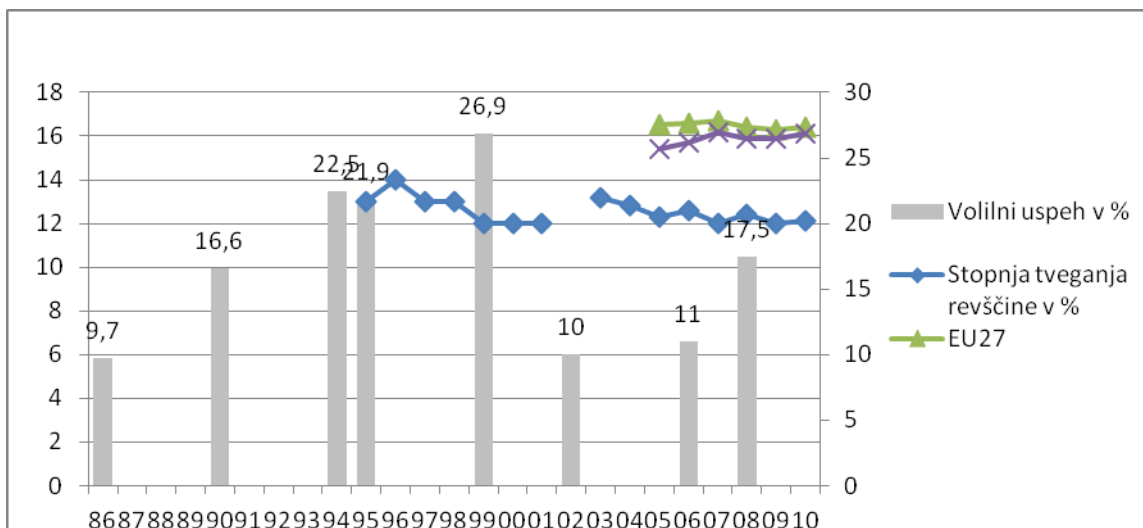
Tabela 4.10: Stopnja brezposelnosti in volilni uspeh FPÖ

Vir: Eurostat (2012b).

Menim, da na podlagi obstoječih podatkov ne morem govoriti o povezanosti med spremenljivkama, morebiti bi o zelo omejeni povezanosti lahko govoril na intervalu od 1994 do 2001. Poleg tega je stopnja brezposelnosti precej nižja od povprečja EU-27 in evroobmočja ter primerljiva z brezposelnostjo na Norveškem in Nizozemskem.

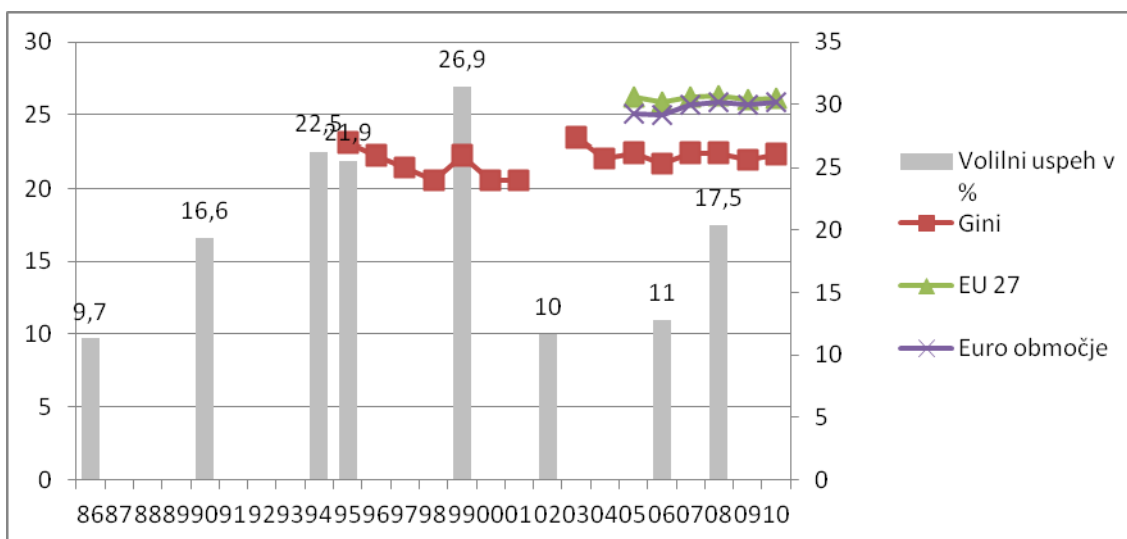
Tabela 4.11: Stopnja tveganja revščine in volilni uspeh FPÖ

Vir: Eurostat (2012b).

Stopnja tveganja revščine se giblje med 12 in 14 % in je med proučevanimi državami med višjimi. Glede na graf bi težko govoril o povezanosti med spremenljivkama, saj so nihanja stopnje tveganja revščine precej manjša od nihanj volilnega uspeha stranke. Mogoče bi povezanost potrjevali podatki pred letom 1995 (, če bi/je stopnja tveganja revščine rastla).

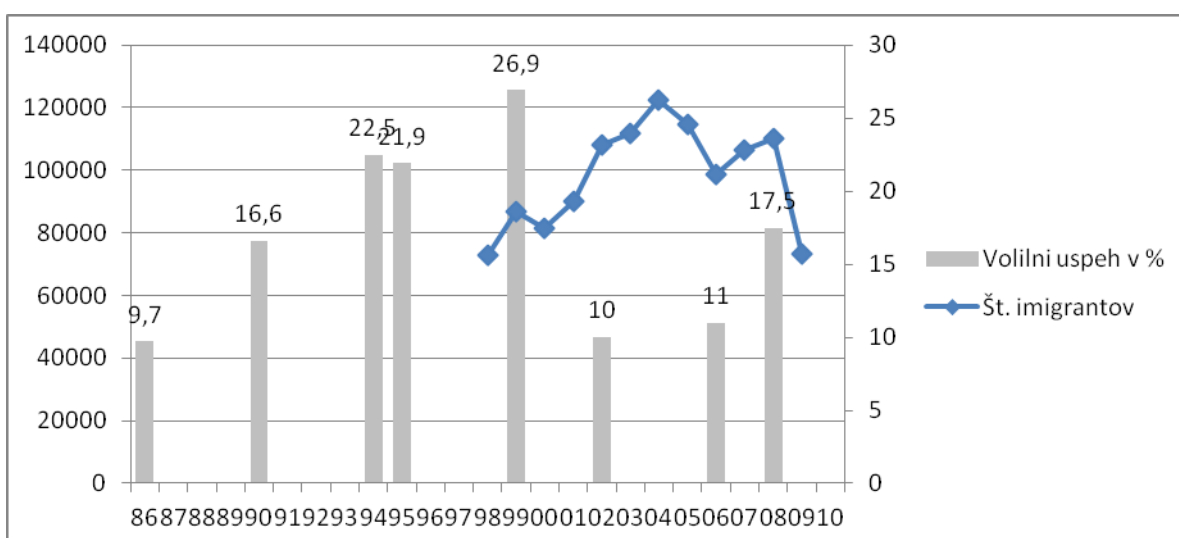
Tabela 4.12: Ginijev koeficient in volilni uspeh FPÖ

Vir: Eurostat (2012b).

Ginijev koeficient se giblje med 24 in 27,4 %. Z grafa po mojem mnenju ni razvidna povezanost med spremenljivkama. Avstrija dosega najvišje vrednosti po letu 2001, ko je volilni uspeh med nižjimi (z izjemo leta 08) oziroma narašča, medtem ko je Ginijev koeficient nekje vseskozi na podobni stopnji. Tudi pred letom 2000, gibanje krivulje ne potrjuje vpliva na volilni uspeh stranke.

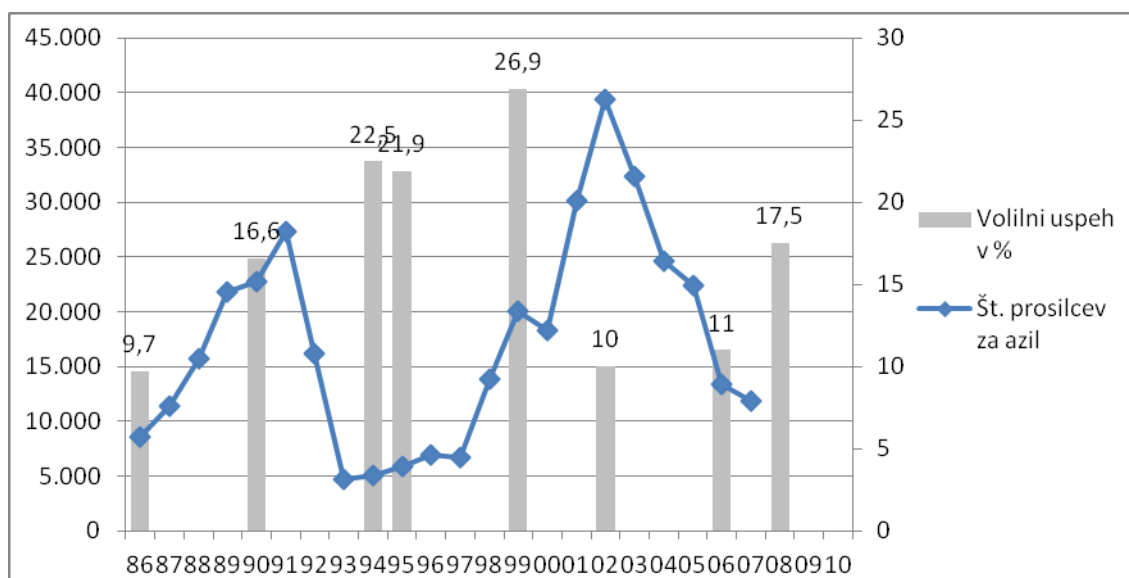
Tabela 4.13: Število imigrantov in volilni uspeh FPÖ

Vir: Eurostat (2012b).

Glede na izjave, delovanje in politiko Svobodnjakov pri imigracijskih temah, sem upal, da bom tudi na podlagi podatkov ugotovil povezanost med spremenljivkama, vendar graf le-te ne potrjuje⁵⁶. Morebiti bi se ta povezanost pokazala, če bi bili podatki dostopni za celoten časovni interval, saj število prosilcev za azil nakazuje na povečano priseljevanje v 2. polovici 80-ih in 90-ih 20. stoletja. FPÖ⁵⁷ pod Haiderjem doživi transformacijo, ki na podlagi drugih prioritet (drugih politik), doživi tudi spremembo v volilni bazi⁵⁸, Svobodnjaki pa s Haiderjem na čelu prevzamejo načela in strategije skrajno desnega populizma in se predstavijo kot zagovorniki »malega človeka« proti oblasti in imigrantom⁵⁹. Prav tako Avstrija med proučevanimi državami beleži najvišji odstotek tistih imigrantov, ki nimajo državljanstva države, v kateri prebivajo.

Tabela 4.14: Število prosilcev za azil in volilni uspeh FPÖ

Vir: Eurostat (2012b).

Na podlagi podatkov bi o morebitni povezanosti med spremenljivkama lahko govoril le v obdobju do 1990/91 in od 1993 dalje, ko absolutno število prosilcev res upade, vendar pa se je trend spet obrnil navzgor, kar je lahko imelo vpliv na volitve leta 1999. Zadnji podatki kažejo

⁵⁶ V 21. stoletju smo pričali porastu števila imigrantov in nizkem volilnemu uspehu, kar je verjetno posledica konjunktura in razhajanj med Haiderjem in ostalimi, ko se stranka dokončno loči na dva dela (glej stran 52).

⁵⁷ Ravno takrat.

⁵⁸ Ko je stranka imela še svoj t. i. liberalni del⁵⁸, so velik del volivcev predstavljali beli ovratniki iz zasebnega in javnega sektorja, upad pa so beležili med kmeti, samostojnimi podjetniki in strokovnjaki (Riedlsperger v Betz in Immerfall 1998, 34–35).

⁵⁹ Imigracija se je zelo povečala s padcem železne zavese (Riedlsperger v Betz in Immerfall 1998, 34).

na precejšen upad števila prosilcev, takšen trend pa se kaže tudi na ravni EU-27 za zadnje desetletje (Evropska komisija, Generalni direktorat za komuniciranje 2009, 3, 14).

4.2.1 Povzetek ugotovitev za Avstrijo

Na podlagi analize podatkov lahko zaključim slednje. Svobodnjaki so tako kot Nacionalna fronta imeli podoben trend porasta in upada volilnega uspeha. Oboji so največ podpore dobili v drugi polovici 80-ih in v 90-ih 20. stoletja, najmanj pa z začetkom 21. stoletja. Vendar pa lahko opazimo, da se je volilni uspeh pri obeh strankah na zadnjih volitvah povečal nekje na srednje visoke vrednosti. Kar zadeva prvo hipotezo (*V zadnjih dvajsetih letih smo priča vedno večjemu volilnemu uspehu desnih radikalnih strank na parlamentarnih volitvah*), menim, da gre za podobno situacijo kot pri Nacionalni fronti, zato jo lahko potrdim le z zadržki.

Glede druge hipoteze (*Volilni uspeh desno radikalnih strank je mogoče pojasniti s socialno-ekonomskimi dejavniki ter migracijskimi tokovi*) so moje ugotovitve naslednje. Za razliko od FN je pri Svobodnjakih povezanost med spremenljivkami pri proučevanih dejavnikih manjša oziroma je ni. O delni povezanosti bi lahko govoril pri BDP-ju, kjer se delna povezanost nanaša na obdobje od 1995 do 1999 (volitve) do 2001, ko Avstrija beleži slabše ekonomske razmere in visoke volilne rezultate Svobodnjakov. V približno enakem obdobju se je BDP znižal tudi v Franciji, FN pa je prav tako posledično beležila dokaj visoke rezultate. Zgornje ugotovitve bi navezal na situacijo, ki smo ji priča sedaj. In sicer, začetek gospodarske krize 2008/09 je povzročil padec BDP-ja (pri proučevanih državah), enako kot se je to zgodilo v 2. polovici 90-ih. In prav danes oziroma na zadnjih izpeljanih parlamentarnih volitvah so stranke radikalne desnice dobile precej glasov (izjema je norveška Stranka napredka). Žal za Avstrijo tega ne morem eksplicitno potrditi, saj so bile zadnje parlamentarne volitve leta 2008. Kar zadeva stopnjo brezposelnosti, menim, da povezanosti z volilnim uspehom ni. O šibki povezanosti bi mogoče lahko govoril le v obdobju od 1994 do 2001. Vendar mislim, da to obdobje ne igra ključne vloge pri volilnem uspehu FPÖ, saj je brezposelnost v primerjavi z ostalimi državami in povprečjem EU-27 in evroobmočjem, precej nižja. Prav tako na podlagi podatkov nisem ugotovil povezanosti pri stopnji tveganja revščine, Ginijevem koeficientu in številu imigrantov. Povezanosti pri slednjem podatki sicer ne potrjujejo, vendar pa je imigracija igrala pomembno vlogo pri pridobivanju volivcev in prestrukturiranju volilne baze, podobno kot pri Nacionalni fronti. Odgovor na precej slabe volilne rezultate v 21. stoletju in izrazitem povečanju števila imigrantov bi lahko našel v razhajanju med člani stranke in

konjunkturi, ki je ob relativno nizki stopnji brezposelnosti uspela zadržati temo priseljevanja znotraj okvirov. Pri številu prosilcev za azil bi lahko govoril o delni povezanosti v obdobju do 1990/91 in morebiti od 1993 dalje.

4.3 Radikalna desnica na Nizozemskem

Zgodovinsko gledano, je bila radikalna desnica na Nizozemskem relativno šibka, manjkala ji je predvsem močna tradicionalna ideologija ter močna družbena baza (Betz in Immerfall 1998, 111). Poleg tega jo je pestila tudi velika razdeljenost in fragmentiranost, kar je po mnenju Lucardie (v Betz in Immerfall 1998, 111) spodbujal skoraj popoln proporcionalen volilni sistem in nizek volilni prag. V zgodovinskem pregledu jo lahko razdelimo na tri tipe, in sicer: teokratski protestantizem (»zelo stara desnica⁶⁰«), neofašizem oziroma nacional-socializem (»stara desnica«) in etnocentrični nacionalizem oziroma »nova desnica« (Betz in Immerfall 1998, 111). »Novo desnico« od leta 1984 naprej predstavljajo CD (Center Democrats oziroma Sredinski demokrati), medtem ko je »zelo stara desnica« prisotna le še na ruralnem območju, »stara desnica« pa se sooča s preživetjem v razmeroma majhnih in obrobni strankah, kot je bila CP'86 (Center Party '86) (Betz in Immerfall 1998, 111). Za razliko od Avstrije in Francije pa na Nizozemskem ni prisotna samo ena močna radikalno desna stranka, ampak lahko govorimo o dveh oziroma treh (CP, CD, PVV)⁶¹.

Za lažje razumevanje bom stranke predstavil v časovnem zaporedju, začeni s CP (Sredinska stranka oziroma Center Party), ki je bila predhodnica CD (Center Democrats). CP je bila ustanovljena 11. marca 1980 s strani dveh bivših članov NVU⁶² (Nizozemska ljudska zveza). Stranka je sebe predstavila kot »zmerno nacionalistično«, ki se razlikuje od NVU, hkrati pa so trdili, da spadajo na sredino političnega spektra, enako kot njeno ime. Njen kader so sestavljali večinoma ljudje z univerzitetno izobrazbo, ki niso uspeli v svojih karierah (Lucardie v Betz in Immerfall 1998, 112). Maja 1980 je predsednik stranke postal Hans Janmaat, ki je stranko popeljal na nacionalne volitve v letih 1981/82. Leta 1982 je stranka dobila 0,8 % glasov in s tem en sedež v parlamentu, katerega je zasedel Janmaat. Temu

---

⁶⁰ V mislih imam radikalno desnico.

⁶¹ Tukaj bi omenil tudi Listo Pima Fortuyna, saj obstajajo različna mnenja o tem, ali pripada radikalno desnim strankam, kot sta FN in FPÖ. Sam se je vedno distanciral do Le Pena in Haiderja in poudarjal, da njegova stranka ni rasistična in nima nikakršne ideološke prtljage fašizma. Strokovnjaki so njegovo ideologijo označili za kompleksno mešanico libertarizma in desnega populizma, ki nikakor ne spada v kategorijo radikalne desnice (Art 2011, 179).

⁶² NVU je nacionalistična skupina, ustanovljena 1971 z namenom promoviranja združitve Flamcev in Nizozemcev v Veliko Nizozemsko ljudsko republiko. Njihova ideologija je bila blizu z nacional-socializmom (Lucardie v Betz in Immerfall 1998, 112).

sledijo burni odzivi javnosti, po vsej državi se začnejo pojavljati antifašistična združenja, v očeh mnogih pa je Janmaat samo »volk, preoblečen v ovco«, ki mu je uspelo fašistično naravo skriti za fasado demokracije (Lucardie v Betz in Immerfall 1998, 112). Z začetkom leta 1984 začne stranka zaradi notranjih sporov med »zmernimi centristi« okoli Janmaata in bolj radikalnim krilom stranke nazadovati. Maja istega leta na strankarskem kongresu radikalno krilo stranke prevzame/zasede izvršni odbor stranke, medtem ko Janmaat ostane član parlamenta. Temu je sledilo obtoževanje drug drugega, Janmaat je svoje nasprotnike obtožil, da so delali za Notranjo varnostno službo, medtem ko so oni njega obtožili oportunitizma, pretiravanja pri imigracijskih temah in glasovanja v skladu s konservativnimi socialno-ekonomskimi politikami. Oktobra 1984 je Janmaat izključen iz stranke, ampak obdrži svoj sedež v parlamentu ter se v začetku decembra pridruži stranki CD⁶³ (Centre Democrats oziroma Sredinski demokrati) (Mudde 2000, 123). CP se kmalu sooči s hitrim upadom članstva in finančnimi težavami, saj izgubi vladne subvencije, ki jih prejemale parlamentarne stranke (Lucardie v Betz in Immerfall 1998, 112–113). Poleg tega je bila stranka maja 1986 obsojena volilne prevare, temu pa je sledil še bankrot. Samo nekaj dni po sodbi, 20. 5. je bila ustanovljena njena naslednica CP'86 (Mudde in Holsteyn v Hainsworth 2000, 147). CP'86 je podporo poiskala pri nemški NPD in s tem naredila korak proti stari radikalni desnici oziroma fašizmu, enako kot njena predhodnica NVU približno 10 let nazaj. Stranka se ni udeležila parlamentarnih volitev leta 1989 in zdelo se je, da je izginila iz političnega življenja. V prvi polovici 90-ih se ji je sicer uspelo vrniti na lokalno raven, kjer je nekaj uspeha požela na občinskih volitvah 1990 in 1994, vendar pa ji to ni uspelo na parlamentarnih volitvah istega leta. Maja 1995 je bilo izvršilno telo stranke obsojeno promoviranja rasne diskriminacije in sovraštva, stranka pa je bila označena kot kriminalna organizacija. Njeno geslo *Eigen volk eerst!* oziroma *Prvo naši ljudje!* je bilo razglašeno za diskriminatorno in kasneje prepovedano (Lucardie v Betz in Immerfall 1998, 113–114). S tem se je začel začetek konca CP'86, v ospredje pa so v 90-ih prišli Sredinski demokrati oziroma CD s Hansom Janmaatom na čelu, še kasneje pa PVV (Stranka za svobodo).

Sredinski demokrati se v smislu ideologije ne razlikujejo veliko od stare Sredinske stranke. Enako kot CP trdijo, da spadajo na sredino političnega spektra, vendar pa so osredotočeni predvsem na imigracijo in obsojanje obstoječega političnega režima (Lucardie v Betz in Immerfall 1998, 114). V primerjavi z ostalimi strankami je CD ostala majhna organizacija, ki

---

⁶³ CD so ustanovili trije bivši (manj pomembni) člani CP 7. novembra 1984 in ne Hans Janmaat, kot to zmotno pravijo nekateri novinarji ali celo strokovnjaki (Mudde 2000, 123).

je do leta 1989 imela okoli 300 članov, strankini viri pa pravijo, da je leta 1995 štela že 4.000 članov. Po kritičnih ocenah opazovalcev naj bi sredi 90-ih stranka štela med 1.000 in 2.000 člani, le 10 % njenih članov, ki so plačevali članarino, pa je bilo aktivnih. Zaradi tega je med drugim prihajalo do kopičenja funkcij pri eni osebi in tako so Janmaat (in drugi) opravljali več funkcij hkrati. Od vodje poslanske skupine, predsednika stranke pa do vodje pisarne za razvoj (Research office) in sekretarja za regionalne zadeve v Haagu, medtem ko je bila njegova žena Wil Schuurman sekretarka stranke in članica izvršnega odbora za regionalne zadeve (Lucardie v Betz in Immerfall 1998, 116). Z zgoraj napisanim se strinjata tudi Mudde in Holsteyn (Mudde in Holsteyn v Hainsworth 2000, 150), ki pravita, da je Janmaat vzpostavil vodilno vlogo v stranki od trenutka, ko se ji je pridružil, posredno ali neposredno. Ideologija CD je ekskluzivno osredotočena na imigracijo in v splošnem ponuja imigrantom asimilacijo ali repatriacijo, kar je zelo dobro vidno iz 2. poglavja strankarskega programa iz leta 1989⁶⁴ (Mudde in Holsteyn v Hainsworth 2000, 150). V nadaljevanju sprejmejo še dva volilna programa leta 1994 (East West, Home Best) in 1998 (Loyal to Red White Blue⁶⁵), ki sta bolj ali manj »izpopolnjeni« verziji prejšnjih. V bistvu se z leti poveča samo fizični obseg, medtem ko pri razvoju strankarske ideologije in politike ni napredka oziroma sprememb. Kot primer: program iz leta 1989 šteje 15 A4 strani, iz leta 1994 32 A4 strani ter iz leta 1998 30 A4 strani (Mudde 2000, 129, 140). Slabo razvito oziroma »plitvo« ideologijo ter fokus na omejeno število tem potrjuje tudi strankarski bilten CD Info. Volilni programi sicer pokrivajo dokaj široko področje različnih politik, vendar pa je ideologija zelo omejena. Njeno bistvo je, da naj bi ljudje živeli v monokulturni državi, ki ni prenatrpana s prebivalci, imigrantom pa je dana možnost asimilacije ali repatriacije. Vloga države bi morala biti ravno pravnja, njena najpomembnejša naloga pa naj bi bila, najprej poskrbeti za svoje ljudi, jim zagotoviti radodaren socialni sistem, seveda na račun zasebnega sektorja ali z zadolževanjem oziroma pre-zapravljanjem. Država bi morala imeti dominantno vlogo samo pri zagotavljanju in izvajanju zakonov in reda (Mudde 2000, 140–141). Po letu 1998 do 2002 se začne obdobje propada oziroma zatona stranke. Janmaat postane vse bolj zaskrbljen zaradi pritiskov zakonodajne oblasti, saj je bil prepričan, da lahko njegova stranka postane naslednja tarča vlade, takoj za CP'86⁶⁶. To se sicer ne zgodi in tako leta 1999 CD participira na volitvah v EP, kjer dobi samo 0,5 % glasov, kar je videti kot zadnji krč umirajoče stranke. Do leta 2002 se stranka ne pobere, stvari pa poslabšajo tudi nove razmere po 11. septembru 2001 in vzpon

---

⁶⁴ »Foreigners and minorities either adjust to the Dutch ways and customs or leave the country«.

⁶⁵ Nanaša se na nizozemsko zastavo.

⁶⁶ CP'86 je bila uradno prepovedana leta 1998 (Wikipedia 2012m).

Pima Fortuyna. 18. aprila 2002, le nekaj mesecev pred smrtjo Janmaata, stranka razpade in tako ne sodeluje na parlamentarnih volitvah 2002, kjer precejšen del volilnih glasov pobere Lista Pima Fortuyna⁶⁷, ki je med drugim privlačila tudi volivce CD (Wikipedia 2012l; Wikipedia 2012m).

S smrtjo obeh⁶⁸ »desnih radikalcev« pa je na politično prizorišče stopil Geert Wilders s Stranko za svobodo oziroma Svobodnjaki (PVV – Party for Freedom). Wilders je bil vzgojen kot katolik, vendar je cerkev kmalu zapustil in kot odrasel mladostnik odšel v Izrael in druge sosednje arabske države, kar je najverjetneje vplivalo tudi na njegov sedanjí političen pogled (Geert Wilders). Wilders je sicer svojo politično pot začel v Stranki za svobodo in demokracijo⁶⁹ (VVD) leta 1997, ko je bil izvoljen v občinski svet v Utrechtu. Leto kasneje je bil izvoljen še v parlament ter leta 2002 postal predstavnik za stike z javnostjo v stranki. Vendar pa so se znotraj stranke kmalu začele pojavljati napetosti med Wildersom in ostalimi, predvsem zaradi kritik glede islamskega ekstremizma. Wildersa so izključili iz parlamentarnega dela stranke in tako je septembra 2004 zapustil stranko (parlamentarnega sedeža ni vrnil) in ustanovil samostojno stranko (one man party) Groep Wilders, ki je bila predhodnica Stranke za svobodo (Wikipedia 2012f; Wikipedia 2012g). Wilders je bil zelo prepoznaven po kontroverznih kritikah islama, ki jih lahko povzamem s stavkom »jaz ne sovražim muslimanov, ampak islam«, ki ga je izrekel, prav tako pa je bil eden izmed ključnih razlogov za odhod iz VDD njihova pozitivna naravnost k morebitnem vstopu Turčije v EU, kateri je Wilders odločno nasprotoval (Wikipedia 2012f; Wikipedia 2012g). Na splošno, stranka kot taka združuje ekonomski liberalizem s konservativnim programom pri imigraciji in kulturi. Zagovarjajo znižanje davkov, decentralizacijo, odpravo minimalne plače ter omejevanje otroških dodatkov in vladnih subvencij. Stranka verjame, da bi na Nizozemskem morala dominirati judovsko-krščanska in humanistična tradicija, imigranti pa bi se le-tej morali čisto prilagoditi. Prav tako so proti priseljevanju iz nezahodnih držav, skeptični so glede EU in njene širitvi proti državam, kot je Turčija. Nasprotujejo dvojnemu državljanstvu, saj menijo, da je nacionalna lojalnost tistih parlamentarcev oziroma političnih funkcionarjev, ki imajo več državljanstev, lahko vprašljiva⁷⁰ (Wikipedia 2012g). V strankarskem programu med drugim zagovarjajo: uvedbo neposredne demokracije, prepoved »Coffee Shopov« v

---

⁶⁷ Pim Fortyun je bil le nekaj dni pred volitvami umorjen.

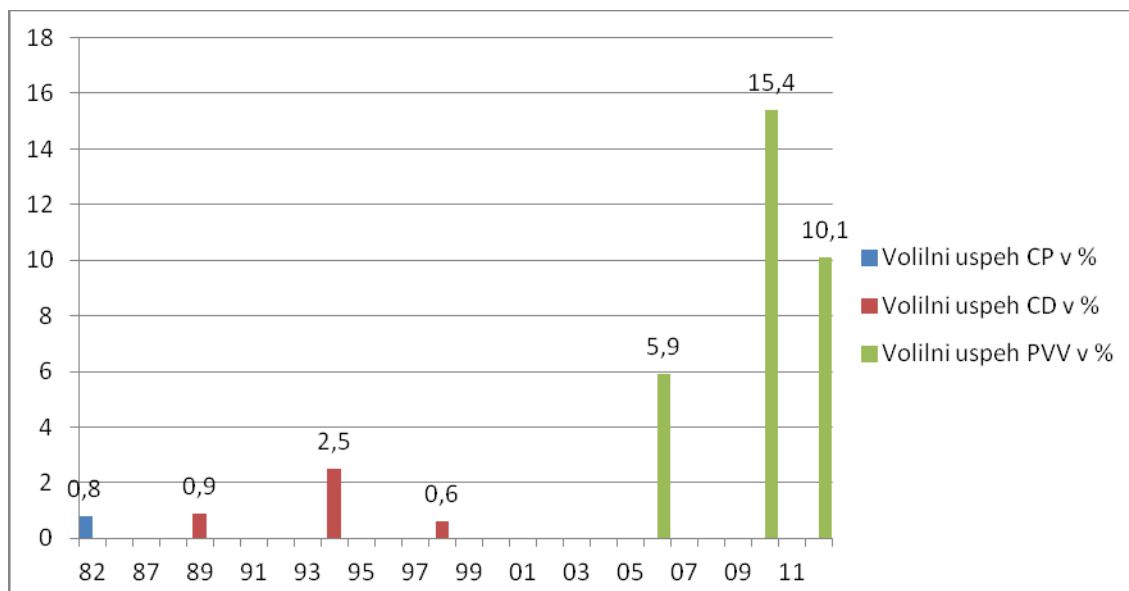
⁶⁸ V mislih imam Hansa Janmaata in Pima Fortuyna.

⁶⁹ Član stranke je bil od leta 1989 do izključitve.

⁷⁰ PVV je 2007 predstavila predlog, ki bi vsakemu parlamentarcu oziroma politiku iz izvršne veje oblasti prepovedal dvojno državljanstvo. Kot primer: Ahmed Aboutaleb (maroško/nizozemsko državljanstvo) in Nebahat Albayrak (turško/nizozemsko).

polmeru min. 1 km od šol, aktivno repatriacijo kriminalcev s tujim državljanstvom in državljanov, ki prihajajo z Nizozemskih Antilov, deportacijo kriminalcev z dvojnimi državljanstvom, omejitve pri priseljevanju iz novih članic EU in muslimanskih držav, ukinitve Senata, zapiranja muslimanskih šol, nasprotujejo tudi spolnemu apartheidu pri muslimanih ter zagovarjajo stroge kazni pri nasilju nad homoseksualci in judi (ki naj bi prihajalo predvsem s strani muslimanov) (Wikipedia 2012g). Vendar pa kljub zgoraj vidnim pozicijam PVV in Wildersa, le-ta nasprotuje, da ga povezujejo z Le Penom in Haiderjem ter ostalimi podobnimi fašističnimi skupinami, saj sebe vidi kot desnega liberalca, katerega gonilne teme so svoboda izražanja in Nizozemski ikonoklazem⁷¹, največji vzornik pa mu je Margaret Thatcher (Wikipedia 2012f). Za razliko od ostalih proučevanih strank, je organizacijska struktura pri PVV posebnost, saj le-ta nima nobene strukture in članov, njeni poslanci pa so izbrani ročno s strani Wildersa. Prav tako kot ostali »liderji« radikalno desnih strank tudi Wilders ne odobrava demokratične ureditve v stranki, saj naj bi to predstavljalo prevelik rizik za njegovo vodenje. Mediji na strankarskih srečanjih niso dovoljeni, prav tako pa je prepovedano komurkoli od prisotnih javno govoriti o teh rečeh (Langenbacher in drugi 2011, 129–130). V nadaljevanju bom predstavil volilni uspeh omenjenih strank ter jih soočil s proučevanimi dejavniki.

Tabela 4.15: Volilni uspeh CP, CD in PVV

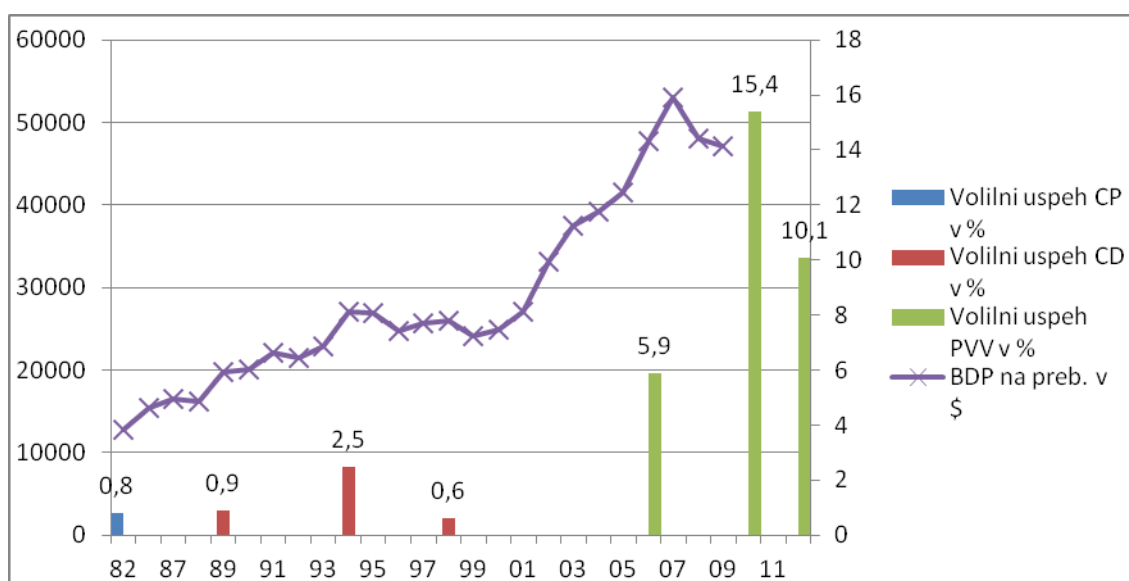

Vir: Wikipedia (2012b).

⁷¹ Ikonoklazem je gibanje, nazor, ki nasprotuje čaščenju nabožnih podob (Tavzes 2002, 482).

Kot vidimo zgoraj, so Svobodnjaki daleč najuspešnejša desno radikalna stranka na Nizozemskem v zadnjih 30-ih letih, največji met pa ji je uspel leta 2010, ko je dobila dobrih 15 % glasov in s tem postala tretja največja stranka v parlamentu ter pomemben člen pri oblikovanju manjšinske vlade med VVD in CDA⁷², katero je do nedavnega podpirala. Kot posledica neuspešnih pogajanj, ki jih je v največji meri zaviral prav Wilders, pa so bile letošnje predčasne volitve, kjer je PVV doživela precejšen poraz in izgubila kar 9 poslanskih sedežev (Wikipedia 2012f; T.V. 2012).

Tabela 4.16: BDP na prebivalca v \$ in volilni uspeh CP, CD, PVV

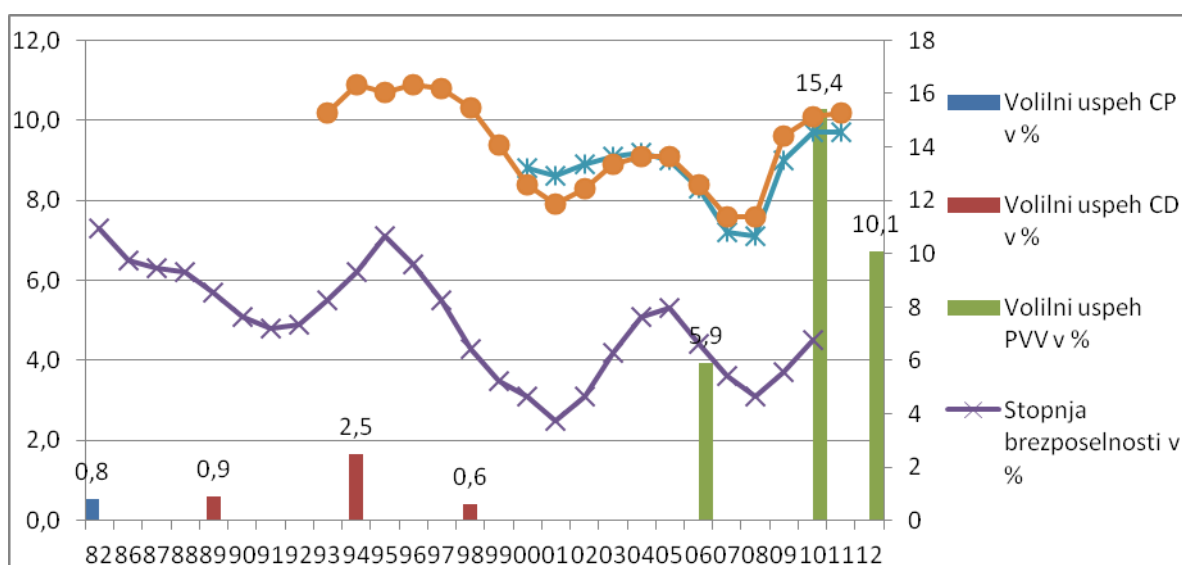

Vir: The World Bank.

Zgornji graf ne potrjuje ravno druge hipoteze, saj smo pričali konstantnemu porastu volilnega uspeha radikalno desnih strank (z izjemo leta 98) in povečevanju BDP-ja do leta 2007. Morebiti lahko govorimo o povezavi med spremenljivkama z začetkom gospodarske krize in volitvami 2010, vendar glede na izide predčasnih volitev Wilders le ne uživa tako velike podpore med volivci, ki so izbrali bolj sredinske, proevropsko usmerjene stranke.

⁷² Krščanski demokrati.

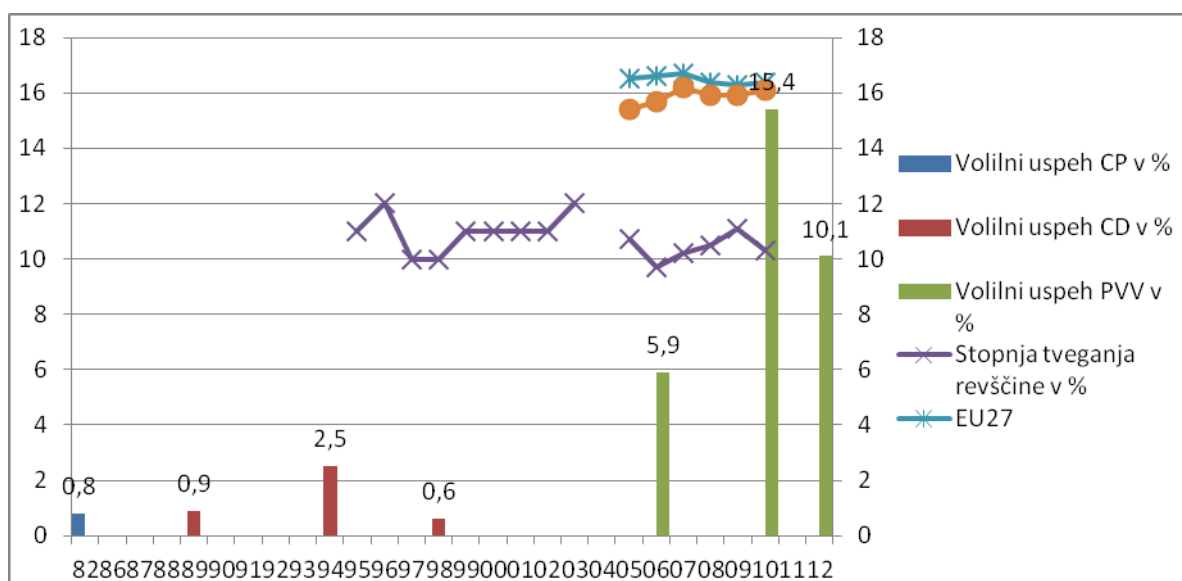
Tabela 4.17: Stopnja brezposelnosti in volilni uspeh CP, CD, PVV

Vir: Eurostat (2012b).

Graf stopnje brezposelnosti je precej razgiban, s tremi vrhovi, vendar pa je brezposelnost na celotnem časovnem intervalu, v absolutnem smislu, padla. Povezanost med spremenljivkama je morebiti vidna v 90-ih, kjer smo pričali sočasemu porastu in upadu volilnega uspeha⁷³ CD, ter od leta 2000 naprej, ko PVV beleži vedno boljše rezultate⁷⁴. V primerjavi z ostalimi proučevanimi državami je stopnja brezposelnosti primerljiva s tisto v Avstriji in na Norveškem (glej str. 27) ter je tako precej pod povprečjem EU-27 in evroobmočjem.

Tabela 4.18: Stopnja tveganja revščine in volilni uspeh CP, CD, PVV

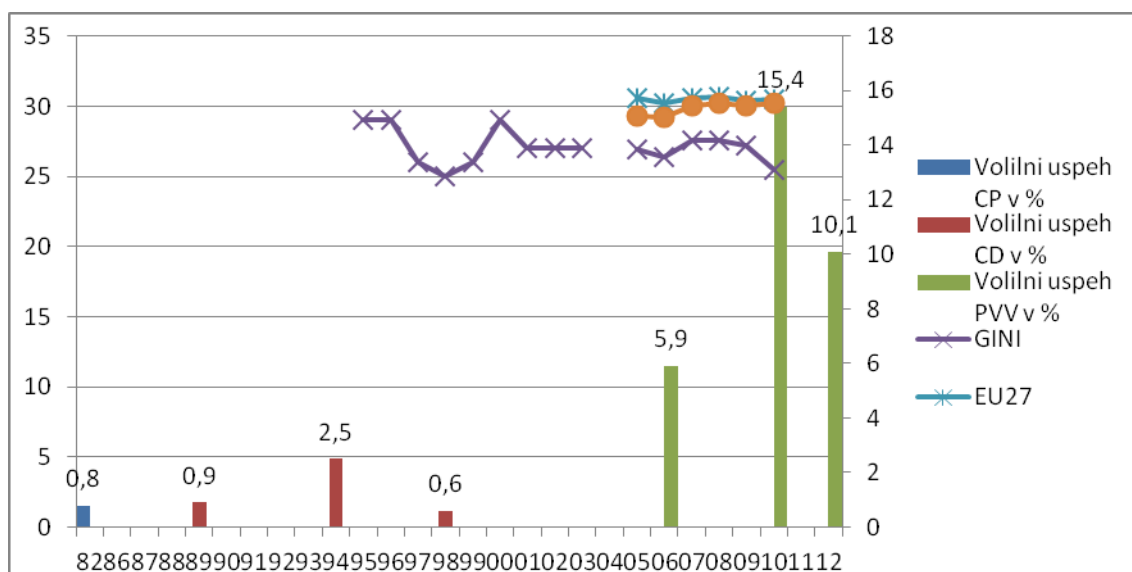
⁷³ Nizek volilni uspeh leta 1998 je med drugim posledica razhajanj znotraj stranke.

⁷⁴ Na zadnjih predčasnih volitvah je sicer precej izgubila.

Vir: Eurostat (2012b).

Stopnja tveganja revščine je precej pod povprečjem EU-27 in evroobmočjem ter je najnižja med proučevanimi državami. Mislim, da je na podlagi obstoječih podatkov težko govoriti o povezanosti med spremenljivkama. O morebitni povezanosti bi lahko govoril v obdobju od 2006 do 2009, ko je stopnja tveganja revščine narasla za okoli 1 %, povečal pa se je tudi volilni uspeh. Ker gre za minimalen dvig, menim, da to ni imelo dejanskega vpliva.

Tabela 4.19: Ginijev koeficient in volilni uspeh CP, CD, PVV

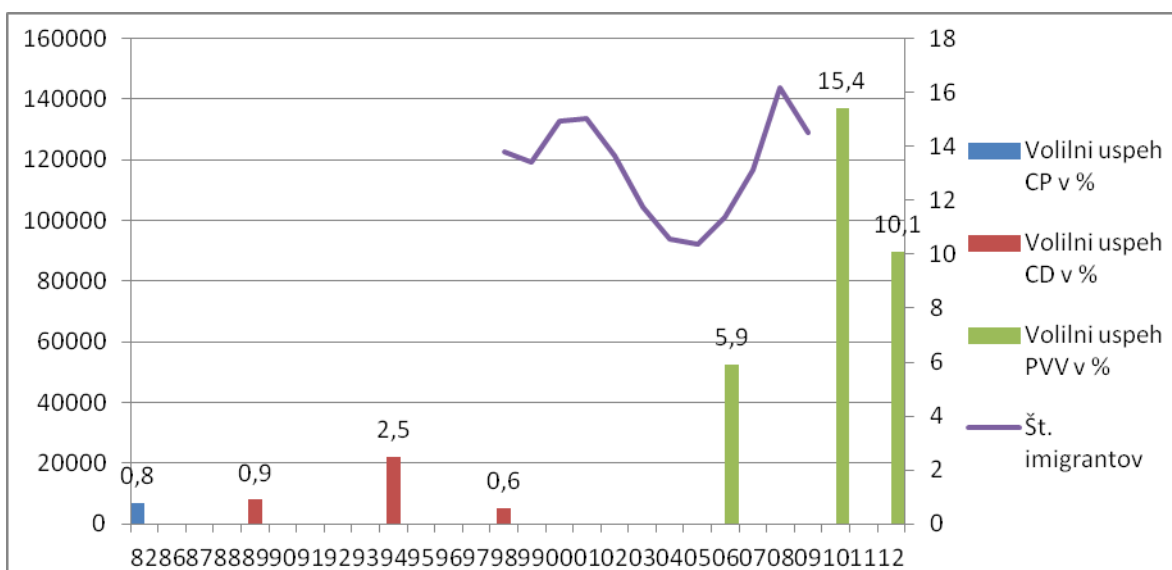
Vir: Eurostat (2012a).

Ginijev koeficient je med višjimi med proučevanimi državami, vendar še vedno pod povprečjem evroobmočja in EU-27. S podatkov ni mogoče razbrati, da povečanje neenakosti porazdelitve dohodka vpliva na volilni uspeh strank. Deloma bi o povezanosti med spremenljivkama lahko govoril med 1995 in 1998⁷⁵.

⁷⁵ CD je na lokalnih volitvah leta 1994 v Rotterdamu izboljšala svoje rezultate, vendar pa je zaradi pomanjkanja kvalificiranega kadra zašla v težave in mnogo sedežev izgubila. To je povzročilo nemire in izključevanja oziroma odhajanja iz stranke in bi znalo vplivati na slabši rezultat na nacionalnih volitvah leta 1998 (Betz in Immerfall 1998, 115).

Tabela 4.20: Število imigrantov in volilni uspeh CP, CD, PVV

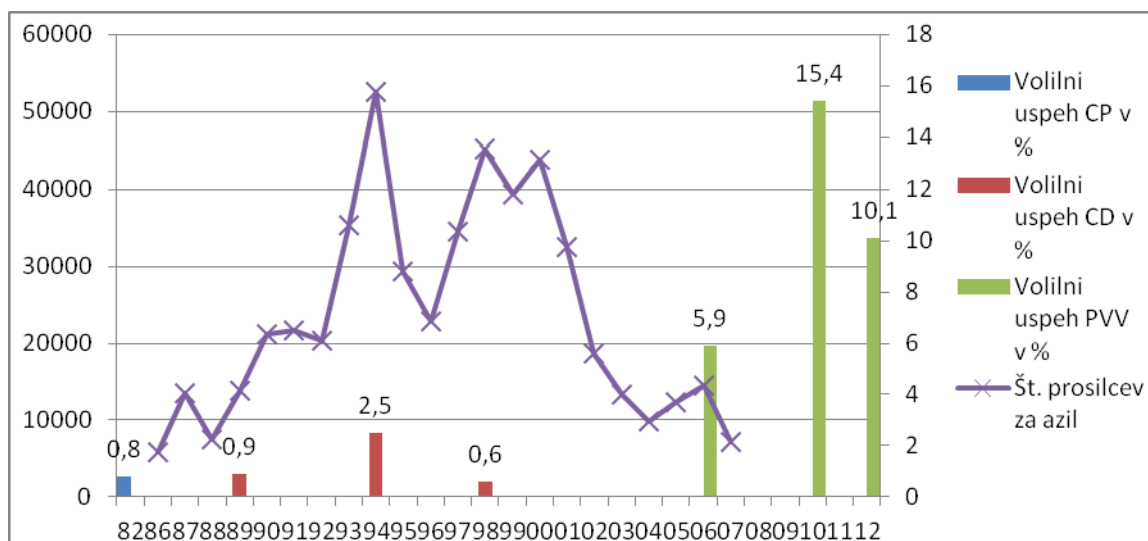
Vir: Eurostat (2012b).

Že iz prejšnjih poglavij smo izvedeli, da so imigranti pereč problem sodobnih radikalno desnih strank in enako je tudi na Nizozemskem, ki je ena najbolj liberalnih in multikulturnih družb. Predvsem za CD in CP je veljalo, da je imigracija tista ekskluzivna tema, ki so se ji največ posvečali, podobno pa velja tudi za PVV, ki je svoje poglede in ideje razširila še na druga področja, vendar večinoma skozi prizmo imigrantov in antiislamizma. Zaradi nedostopnosti podatkov lahko pokomentiram samo povezanost med spremenljivkama pri PVV, ki je razvidna v obdobju od 2005 do 2010. Kot zanimivost bi dodal, da je imela Nizozemska leta 2010 (glej str. 36) samo 3,9 % nedržavljanov glede na celotno populacijo, kar jo uvršča na predzadnje mesto, za Madžarsko. Prav tako pa je PVV 2012 ustanovila spletno stran⁷⁶ (imenovano Reporting point Central and Eastern Europeans), kjer lahko ljudje oddajo svoje pripombe glede srednjih in vzhodnih Evropejcev na Nizozemskem⁷⁷.

⁷⁶ Dostopno na <http://www.dswp.de/old/huhuuuuu/reporting-central-and-eastern-europeans-t4896.html>. Več o tem nisem izvedel. V EU je spletna stran povzročila kar nekaj polemike (Wikipedia 2012g).

⁷⁷ Stran se ukvarja z naslednjimi vprašanji: Imate probleme z ljudmi iz vzhodne in srednje Evrope? Ste izgubili delovno mesto zaradi Poljakov, Bolgarov, Romunov ali katerih drugih narodov vzhodne Evrope? Poleg tega pa lahko zasledimo tudi naslove, kot je slednji: »Ne bi bilo bolje, če bi šli nazaj?« ipd. (Wikipedia 2012f).

Tabela 4.21: Število prosilcev za azil in volilni uspeh CP, CD, PVV

Vir: Eurostat (2012a).

Nizozemska je beležila največ prosilcev za azil⁷⁸ v 90-ih, njihovo število pa je naraščalo vse do leta 1994. V tem obdobju smo tudi priča pojavu in porastu volilnega uspeha CP in CD. Glede na to, da število prosilcev v 21. stoletju precej pade, bi težko govoril o povezanosti z volilnim uspehom PVV, vendar pa bi opozoril tudi na obliko krivulje, ki kaže na večje število prosilcev pred letom 2000. Menim, da je takšna oblika lahko posledica vojne na Balkanu v 90-ih, ko so ljudje množično zapuščali vojna območja in kot begunci želeli vstopiti v drugo državo⁷⁹, kar je rezultiralo v povečanju števila prosilcev.

4.3.1 Povzetek ugotovitev za Nizozemsko

Menim, da prvo hipotezo (*V zadnjih dvajsetih letih smo priča vedno večjemu volilnemu uspehu desnih radikalnih strank na parlamentarnih volitvah*) pridobljeni podatki relativno gledano potrjujejo, saj se je volilni uspeh radikalno desnih strank povečal. Izjema je volilni uspeh leta 1998 ter nadaljnjih 8 let, ko na Nizozemskem ni bilo zaslediti nobene omembe vredne radikalno desne stranke. Na zadnjih volitvah pa se je volilni uspeh PVV sicer zmanjšal, vendar skupaj s Socialisti še vedno zasedajo tretje mesto s 15-imi poslanskimi sedeži (Wikipedia 2012f).

⁷⁸ Prosilci za azil so iz tretjih držav, med katere spadajo tudi balkanske države ali osebe brez državljanstva (mail). Prosilec za azil je oseba, ki želi vstopiti v državo kot begunec in čaka na odločitev o svoji vlogi za status begunca v skladu z ustreznimi mednarodnimi in nacionalnimi predpisi. V primeru zavrnitve mora zapustiti državo, lahko pa je tudi prisilno odstranjen kot vsak drugi tujec, ki nima urejenega statusa, razen če mu je bivanje dovoljeno iz humanitarnih ali drugih podobnih razlogov (IOM 2006, 10).

⁷⁹ Seveda je treba imeti v mislih, da so begunci največkrat iskali azil pri sosednjih oziroma bližnjih državah.

Pri preverjanju druge hipoteze (*Volilni uspeh desno radikalnih strank je mogoče pojasniti s socialno-ekonomskimi dejavniki ter migracijskimi tokovi*) sem ugotovil, da pri treh dejavnikih (BDP, stopnja tveganja revščine in Ginijev koeficient) povezanosti ni, medtem ko pri stopnji brezposelnosti, številu imigrantov in številu prosilcev za azil lahko govorimo o delni povezanosti med spremenljivkami. Pri številu imigrantov se ta povezanost kaže v zadnjem delu grafa za stranko PVV, medtem ko je pri številu prosilcev za azil povezanost vidna v prvem delu grafa za CP in CD. V obdobju, ko se pojavi PVV oziroma pred tem, je število prosilcev za azil strmo padlo, malo se je povečalo le med 2004 in 2006. Glede na dokaj visoke volilne rezultate zadnjih volitev, podatki kažejo na negativno povezanost. Vendar pa kljub dejavnikom, ki sem jih preverjal, Wilders oziroma PVV s svojo retoriko in politiko diskriminacije ter širjenjem nestrpnosti do »drugačnih (predvsem muslimanov)« uspešno pridobiva na priljubljenosti med volivci, ki je precej zaskrbljujoča. Raziskave kažejo⁸⁰ (Langenbacher in drugi 2011, 131), da se precejšen del Nizozemske družbe strinja z Wildersom glede pozicij, da muslimani predstavljajo nevarnost družbi, levičarji obvladujejo medije in da so vsi ukrepi za integracijo imigrantov samo »hobi levičarjev«. Prav tako je zanimivo dejstvo, da je kar 16 % volivcev, ki so volili PVV, višje izobraženih, v večini pa ne zaupajo »multikulturnemu establišmentu«, saj naj bi bil le-ta kriv za vse bolezni družbe in predvsem zaradi prisotnosti muslimanov kot največje težave. Vendar kljub vsemu rezultati predčasnih volitev 2012 ne potrjujejo še večje radikalizacije družbe in politike, saj je PVV precej izgubila.

4.4 Radikalna desnica na Madžarskem

Na Madžarskem je radikalna desnica tako v družbenem kot parlamentarnem prostoru zelo prisotna, radikalno desna tradicija pa je igrala pomembno vlogo v madžarski politični zgodovini že v 20. stoletju in kakor kažejo obeti, ji dobro kaže tudi sedaj (Langenbacher in drugi 2011, 221). V 20. stoletju imamo na Madžarskem dve obdobji, ko je bila radikalna desnica vodila ideološka in politična sila, ki je aktivno sodelovala v vladi (od 1919 do 1922 in 1944-45), ponoven razcvet/vzgib pa je doživela leta 1989 z dobro poznanim pisateljem Istvanom Csurka. Csurka je sprva vodil in predsedoval vladajoči stranki Madžarski demokratični forum (MDF⁸¹), vendar pa je bil iz nje zaradi nacionalističnega radikalizma izključen. Tako je leta 1993 ustanovil svojo politično stranko MIEP (Wikipedia 2012h) in mesečno revijo »Magyar Forum«, preko katerih je širil svoje radikalno desne ideje

⁸⁰ In deloma odstopajo od ugotovitev Evansa in Norrisove.

⁸¹ Stranka MDF ne spada med radikalno desnico, vendar je odprta v to smer (Karsai v Ramet 1998, 134).

(Langenbacher in drugi 2011, 221; Wikipedia 2012h). Poleg MIEP pa je na Madžarskem vedno bolj prisotna relativno mlada stranka oziroma Gibanje za boljše Madžarsko – Jobbik, ustanovljena oktobra 2003 in glede na izide zadnjih parlamentarnih volitev, tretja največja stranka v parlamentu (Wikipedia 2012i; Wikipedia 2012j).

Za razliko od ostalih proučevanih radikalno desnih strank, ki spadajo v razvite zahodne liberalne demokracije, pa sta madžarski stranki MIEF in Jobbik tisti, ki sta nastali po padcu komunizma in kot ugotavlja Rizman (Rizman 1998, 249–250), so ljudje v komunističnih državah dojemali skrajno desničarska stališča kot nekaj »tam zunaj«, kot nekaj v kapitalističnem svetu ali v najbolj sprevrženi obliki kot nacifašistično državo ali predvsem za propagandne namene. Zaradi stroge »levičarske« narave avtoritarnega sistema je bilo izražanje ekstremno desnih stališč oziroma občutenje le-teh nemogoče. Radikalna desnica pa je do razpada uživala status »prepovedanega sadeža«, zaradi česar so bili mnogi nad njo hitro navdušeni, ko se je pojavila na postkomunistični politični sceni. Padec komunizma je povzročil nek vakuum oziroma psihološko vrzel (kakor to opiše Rizman) z uvedbo novega seznama sovražnikov (priseljenci, nacionalne in druge manjšine, liberalno in kozmopolitsko usmerjeni intelektualci, novopečeni bogataši ter komunisti) (Rizman 1998, 253). Podobno razmišlja tudi Laszlo Karsai (v Ramet 1998, 134), ki pravi, da so radikalno desni pogledi in ideje (tudi skrajno leve Maoistične ideje) obstajali znotraj komunističnega sistema, vendar do njegovega razpada niso imeli prihodnosti. Prav tako radikalna desnica ni imela nobene vloge pri rušenju komunističnega sistema oziroma bila vzrok zanj, kar je mogoče razložiti z ekstremno protikomunistično retoriko po letu 1989, ki je zakrila dejstvo, da ni igrala⁸² nobene pomembne vloge pri pripravljanju madžarske revolucije oziroma bojevanju proti Rusom leta 1956. Kljub vsemu pa je v novem »demokracičnem« sistemu dobila priložnost, da se organizira in širi svoje ideje (Karsai v Ramet 1998, 134). V tem je videl priložnost tudi Csurka, ki velja za sodobnega desnega radikalca na Madžarskem in katerega je najbolj motilo dejstvo, da t. i. mednarodni (internacionalni) komunisti niso poskrbeli za Madžare in madžarski teritorij, ki je bil raztrgan/razdeljen z mirovno pogodbo v Trianonu leta 1918. Kar nekaj časa (po letu 1989) pa so se radikalni desničarji⁸³ uspešno skrivali pod protekcijo Demokratičnega foruma, saj je bilo težko razlikovati med teksti desničarjev in radikalnih desničarjev, ki jih je vodstvo včasih tudi s pridom izkoriščalo. Kot premier (1990-1993) in

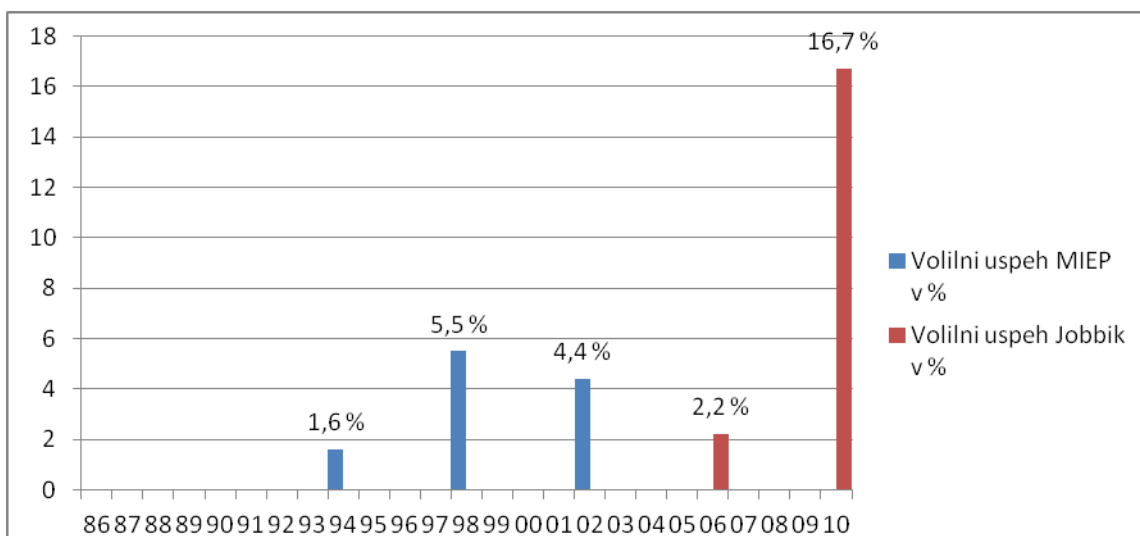
---

⁸² Radikalna desnica.

⁸³ V mislih imam obdobje 90-ih 20. stoletja, ko je bila najmočnejša radikalno desna stranka MIEP.

predsednik MDF je Jozsef Antall prav tako⁸⁴ sanjal o »krščansko-nacionalni« Madžarski ter s svojim delom in delom ostalih delno pripomogel k razmahu antisemitizma, šovinizma, ksenofobije ipd. (Karsai v Ramet 1998, 134–136). Kljub vsemu pa je že takrat obstajala jasna ločnica med desničarji in radikalnimi desničarji⁸⁵. Oboji so sicer bili mnenja, da se je s Trianonsko pogodbo zgodila tragedija madžarskemu narodu, vendar so radikalni desničarji tisti, ki odprto zahtevajo spremembo mej (tudi s silo). Poleg tega naj bi Madžari po mnenju radikalno desnih novinarjev imeli najbolj ustvarjalno in fundamentalno kulturo v stari Evropi, iz katere so nastale tudi druge (slovaška, romunska, hrvaška kultura), obenem pa naj bi predstavljali branik krščanstva skozi stoletja (Karsai v Ramet 1998, 136).

Tabela 4.22: Volilni uspeh MIEP-a in Jobbik-a v %

Vir: Wikipedia (2012b).

Torej kot začetnika sodobnega⁸⁶ desnega radikalizma na Madžarskem, lahko štejemo Istvana Csurka ter njegovo stranko MIEP, ki je dejansko uspela priti v parlament samo leta 1998, ko je presegla 5-odstotni parlamentarni prag in osvojila 15 sedežev (Langenbacher in drugi 2011, 221; Wikipedia 2012i). Zadnjič se na parlamentarnih volitvah pojavi še leta 2006 v koaliciji⁸⁷ z Jobbik-om, vendar takrat večino glasov pobere desno sredinski Fidesz, ki svoj volilni uspeh še poveča, vendar po mnenju nekaterih⁸⁸, prav na račun radikalne desnice, saj določene njene ideje celo podpira oziroma se do njih ne distancira (kaže bolj kultiviran obraz) (Langenbacher

⁸⁴ Kot tudi Istvan Csurka (Karsai v Ramet 1998, 135).

⁸⁵ Spet imam v mislih Istvana Csurka in MIEP.

⁸⁶ Za razliko od ostalih Zahodnih držav se sodobni desni radikalizem na Madžarskem pojavi šele z zlomom komunizma in ne v 80-ih 20. stoletja.

⁸⁷ Koalicija MIEP – Jobbik dobi 2,2 % glasov.

⁸⁸ Glej (Langenbacher in drugi 2011, 227).

in drugi 2011, 221–222; Vidmajer 2010, 14; Wikipedia 2012h). Ideje in glavne teme radikalne desnice tako danes ostajajo bolj ali manj enake kot iz obdobja 1920-1940, razen odkritja antiromske propagande, ki se začne z Istvanom Csurka in nadaljuje z Jobbik⁸⁹-om, danes pa predstavlja enega izmed temeljnih problemov, če ne temeljnega, s katerim se sooča madžarska družba v očeh radikalne desnice (Jobbik 2010; Langenbacher in drugi 2011, 222; Ramet 1998, 137). Če potegnem vzporednico z zahodnimi radikalno desnimi strankami, ugotovim, da Romi na Madžarskem predstavljajo tisto, kar imigranti na Zahodu, »grešnega kozla«, ki je kriv za vse oziroma večino tegob družbe. Poleg omenjenega imata MIEP in Jobbik še druge skupne točke oziroma značilnosti. Obe temeljita na krščansko-nacionalni zavesti in poudarjanju le-te, nasprotnike pa vidita v kozmopolitansko-liberalno usmerjenih (tudi judih). Ogorčeni sta nad nepravilno razdelitvijo Madžarskega ozemlja s Trianonsko mirovno pogodbo leta 1918 in zahtevata spremembo mej oziroma ozemeljsko širitev (Jobbik 2010; Ramet 1998, 136, 138, 140–141; Vidmajer 2010, 14). Antisemitizem in antiromsko vzdušje je prisotno pri obeh. Kot omenjeno zgoraj, je boj proti Romom osrednja tema, antisemitizem pa je bil pri MIEP-u bolj osredotočen na ekonomsko področje in kot pravi Karsai (v Ramet 1998, 143), odstopa od tistih »pravih« radikalno desnih strank, saj skoraj nikoli niso uporabljali žaljivega govora o judih v javnosti. Če pa se je to že zgodilo, se je Csurka opravičeval, da to velja samo za pokvarjene oziroma skorumpirane Jude in komuniste. Sam se sicer ni imel za antisemita, vendar tega njegove aktivnosti in teksti ne potrjujejo. Jobbik za razliko od MIEP-a odkrito podpira antisemitizem in glede na izjave Martona Gyongyosia (predstavnika stranke za zunanje zadeve) dvomi o vprašanju holokavsta ter govori o judovski kolonizaciji države (Fight Hatred 2012). Tudi ustanovitelj in predsednik Jobbik-a Gabor Vona je na enem izmed strankarskih srečanj povedal slednje: »Mi nismo komunisti, nismo fašisti, nismo niti nacionalni socialisti, ampak tudi demokrati ne«, s čimer je nakazal na močne avtoritarne tendence skrajno desnih in levih režimov (Hungarian Spectrum 2012). Drugače pa Jobbik⁹⁰ na ekonomskem področju zagovarja ekosocialno nacionalno ekonomijo, ki je urejena tako, da služi interesom Madžarov, zavrača globaliziran kapitalizem ter prisotnost tujih investitorjev. Zunanjetrgovinska naravnost je usmerjena na vzhod, predvsem proti Turčiji in Iranu, slednji pa po besedah Vone, za Madžare predstavlja vrata na Zahod (Jobbik 2012; Fight Hatred 2012; Hungarian Spectrum 2012; Radical change 2010).

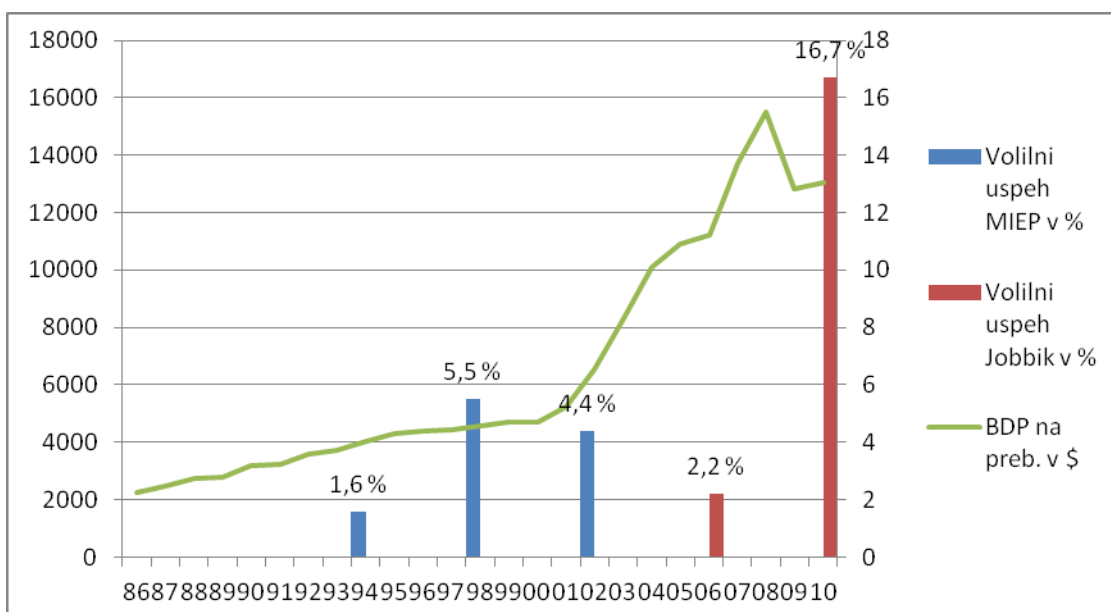
---

⁸⁹ Jobbik-u je uspelo, da je antiromsko/cigansko vprašanje postalo glavna družbena tema manjših mest in vasi (podeželja) (Langenbacher in drugi 2011, 225).

⁹⁰ Z Jobbik-om povezujejo tudi Madžarsko gardo, ki je veljala za nacionalistično organizacijo Madžarske. Obstajala je dve leti med 2007-09, razpustilo oziroma prepovedalo pa jo je sodišče. Zahodni mediji jo označujejo kot paravojaško organizacijo oziroma kot civilno policijo stranke (Wikipedia 2012j).

Antikomunističnega sentimenta skorajda nisem zasledil, razen v njihovem volilnem manifestu, ki je omenjen samo enkrat in še to na izobraževalnem področju ter v študiji Erike Harris, ki je še »v delu« (Harris 2012; Radical change 2010). Glede na to, da danes tudi težko govorimo o komunizmu, menim, da je ta sentiment precej manjši od ostalih. Nadalje se bom lotil preverjanja dejavnikov ter skušal poleg postavljenih hipotez ugotoviti, ali se MIEP oziroma Jobbik kako razlikujeta od zahodnih sorodnic, zaradi komunističnega vpliva.

Tabela 4.23: BDP na prebivalca v \$ in volilni uspeh MIEP, Jobbik

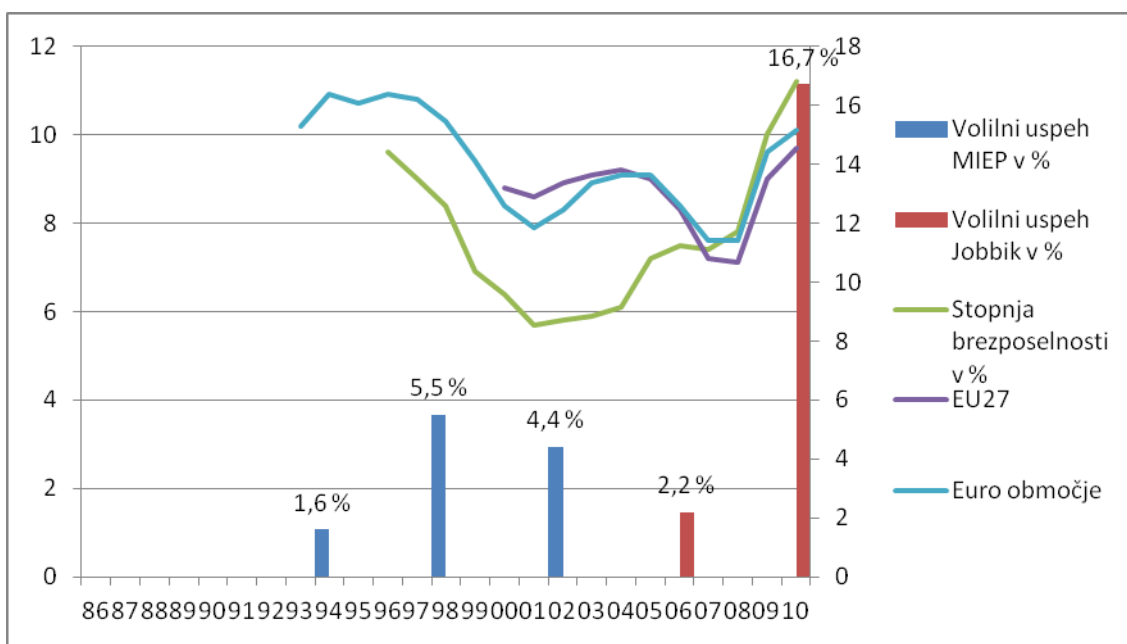

Vir: The World Bank.

Do leta 2008 graf ne potrjuje povezanosti med BDP-jem in volilnim uspehom strank, saj enako kot pri vseh ostalih proučevanih državah raste. Z začetkom gospodarske krize in precejšnjim padcem BDP-ja pa zelo naraste volilni uspeh stranke Jobbik, kjer lahko potrdim določeno povezanost med spremenljivkama. Omenil bi tudi, da ima Madžarska najnižji BDP med vsemi proučevanimi državami, ob višku gospodarske rasti pa je njen BDP znašal približno toliko kot so ga imele Francija, Avstrija, in Nizozemska leta 1986/87. Menim, da je efekt padca BDP-ja tam, kjer je ta že tako nizek, še večji kot drugod in ima mogoče tudi močnejši vpliv na odločanje volivcev, saj so ekonomske razmere slabše⁹¹.

⁹¹ S "slabše" imam v mislih še slabše od slabih, saj če primerjamo Madžarsko in Nizozemsko, ugotovimo, da ima slednja več kot 3,5-krat večji BDP (glej stran 27).

Tabela 4.24: Stopnja brezposelnosti in volilni uspeh MIEP, Jobbik

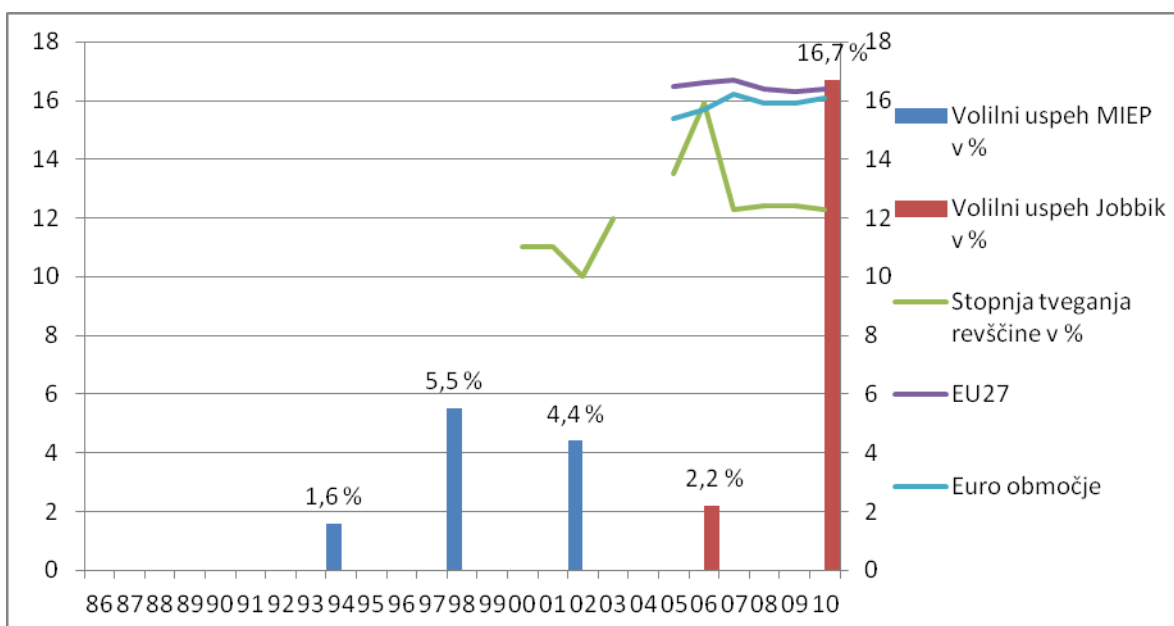
Vir: Eurostat (2012b).

Zgornji graf bi razdelil na dva dela, in sicer do leta 2001 in po tem. Do 2001 smo pričali padcu stopnje brezposelnosti z 9,6 % na 5,7 %, obenem pa se je zmanjšal tudi volilni uspeh stranke MIEP, ki ni uspela priti v parlament leta 2002. Od tu dalje brezposelnost začne naraščati in leta 2010 doseže rekordno vrednost, ki je 1,5 % nad evroobmočjem in 1,1 % nad povprečjem EU-27. Istega leta Jobbik dobi tudi največje število volilnih glasov. Menim, da med spremenljivkama povezanost obstaja, poudaril pa bi tudi to, da ima Madžarska v primerjavi z ostalimi proučevanimi državami po zadnjih dostopnih podatkih največjo brezposelnost⁹².

⁹² Do leta 2008 je imela stopnjo brezposelnosti višjo le Francija (glej stran 27).

Tabela 4.25: Stopnja tveganja revščine in volilni uspeh MIEP, Jobbik

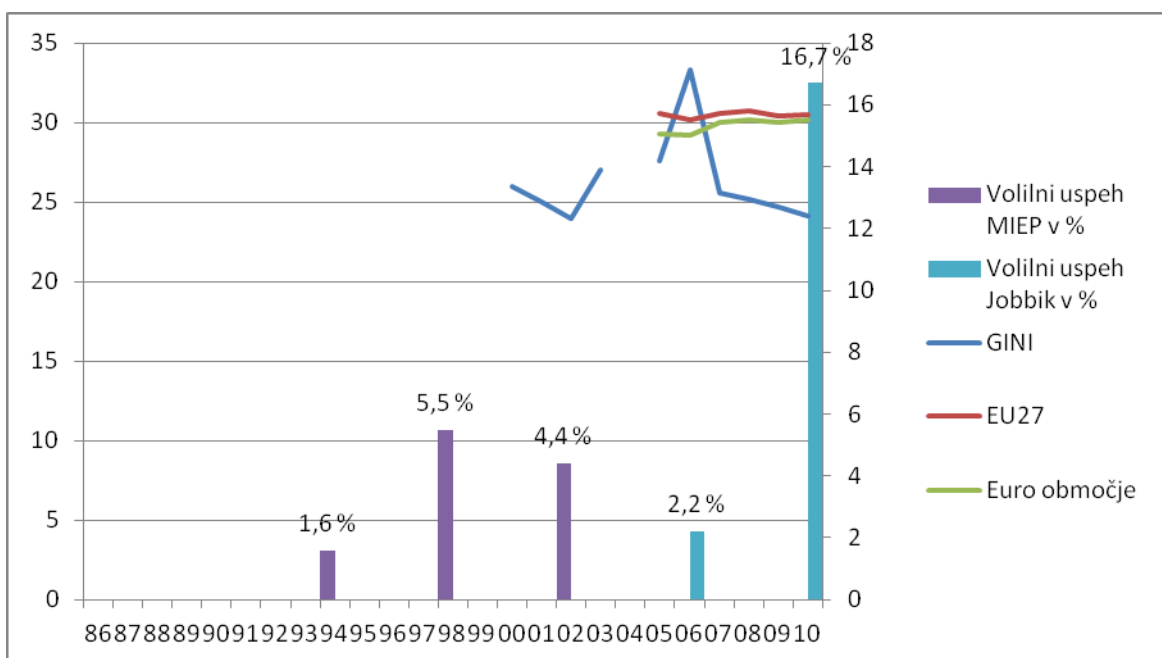
Vir: Eurostat (2012b).

Kot vidimo, je povprečna stopnja tveganja revščine EU-27 in evroobmočja precej visoka, Madžarska pa se temu povprečju približa leta 2006. Zaradi pomanjkanja podatkov bi težko govoril o povezanosti med spremenljivkama, vendar če vzamem prve dostopne podatke in zadnje, ugotovim, da se je stopnja tveganja revščine povečala, povečal pa se je tudi volilni uspeh Jobbik-a oziroma uspeh radikalne desnice. V primerjavi z ostalimi⁹³ državami je Madžarska na celotnem intervalu takoj za Francijo, med letoma 2005/06 pa jo je celo prehitela⁹⁴.

⁹³ Proučevaniami.

⁹⁴ Zanimivo je dejstvo, da je Madžarska edina država med proučevaniami, ki ima v tem obdobju izrazito povečanje stopnje tveganja revščine. Po podatkih Evropskega centra naj bi bila ta odstopanja posledica napak pri merjenju (Gasior in Lelkes 2011, 9).

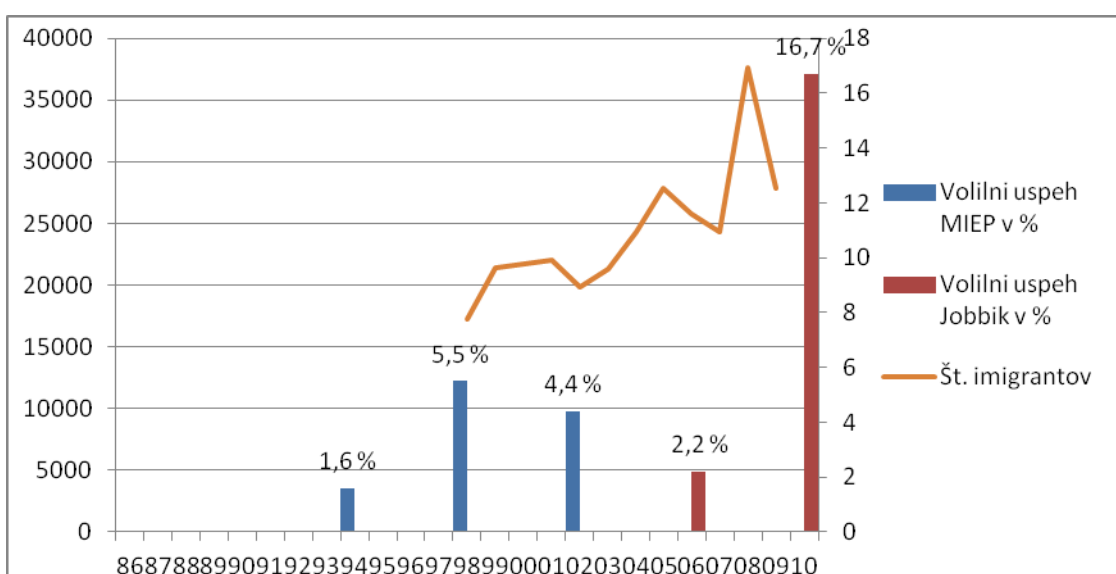
Tabela 4.26: Ginijev koeficient in volilni uspeh MIEP, Jobbik

Vir: Eurostat (2012b).

Glede na graf bi težko govoril o povezanosti med spremenljivkama. V obdobju 2002 do 2006 smo pričali povečanju Ginijevega koeficienta, vendar pa Jobbik v koaliciji z MIEP-om dobi komaj 2,2 % glasov⁹⁵. Od leta 2006 dalje pa Ginijev koeficient precej pade, medtem ko Jobbik beleži najboljše rezultate.

Tabela 4.27: Število imigrantov in volilni uspeh MIEP, Jobbik

⁹⁵ Za takšen volilni rezultat je morebiti krivo tudi to, da je stranka Jobbik prvič nastopila na parlamentarnih volitvah (kar moramo vzeti v obzir tudi pri vseh ostalih dejavnikih).

Vir: Eurostat (2012b).

Madžarska po dostopnih podatkih beleži rast števila imigrantov od leta 1998 do leta 2008, hkrati pa v istem obdobju obe stranki beležita vedno slabši volilni rezultat. Če primerjamo število imigrantov leta 1998 in leta 2009, ugotovimo, da je prišlo do absolutnega povečanja le-teh⁹⁶, obenem pa je Jobbik dobil največ glasov leto kasneje. Vendar pa, kot sem omenil že zgoraj, na Madžarskem imigranti ne predstavljajo tistega ključnega »problema« in kot piše Karsai (v Ramet 1998, 137), je Madžarska samo tranzitna država za imigrante, ki želijo naprej na zahod. Njegovo razmišljanje nekako potrjuje tudi to, da je Madžarska po številu imigrantov med proučevanimi državami pri dnu, s povprečno 24.000⁹⁷ imigranti in beleži samo 5 imigrantov na 1.000 prebivalcev, kar je najmanj od vseh proučevanih držav. Kot zanimivost bi podal tudi podatek, da ima med vsemi⁹⁸ državami najmanjši delež (2 %) nedržavljanov glede na celotno populacijo (glej str. 32-34). Menim, da v primeru Madžarske težko govorimo o povezanosti med volilnim uspehom in številom imigrantov, saj ti nimajo enake vloge kot imigranti v ostalih proučevanih zahodnih državah. Na to mesto bi v tem primeru morali dati Rome. Po podatkih iz bloggerskega portala Hungarian Spectrum (Hungarian Spectrum 2009) se je število Romov skozi zgodovino povečalo. In sicer s 140.000 leta 1850 na 600.000-700.000 danes. Po ocenah nekaterih komentarjev bralcev, naj te številke ne bi držale, vendar pa tudi Karsai (v Ramet 1998, 137) piše, da naj bi populacija Romov znašala okoli 5 % celotne populacije (400.000-500.000) 10-ih milijonov⁹⁹. Spet drug vir pravi, da se okoli te vrednosti gibljemo danes (World Poverty and Human Rights On line 2010).

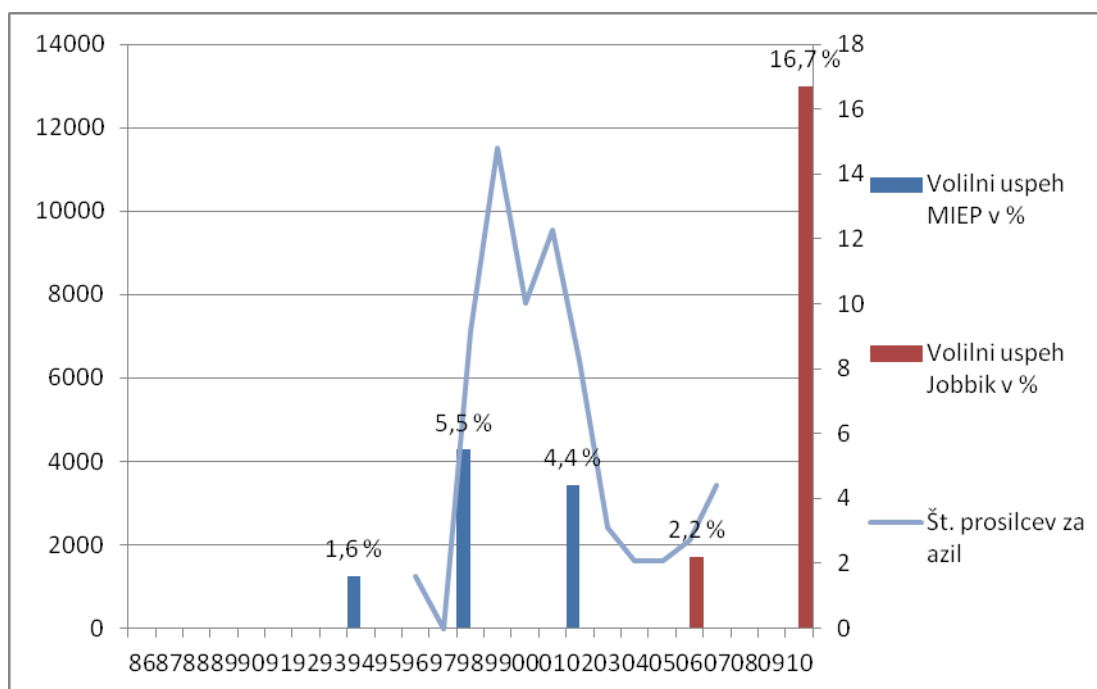
⁹⁶ Kljub padcu v letu 2009, takšen trend pa se najverjetneje nadaljuje tudi danes oziroma se je število imigrantov zmanjšalo.

⁹⁷ Približek.

⁹⁸ Proučevanimi.

⁹⁹ To velja za čas, ko je bila knjiga izdana oziroma pred tem.

Tabela 4.28: Število prosilcev za azil in volilni uspeh MIEP, Jobbik

Vir: Eurostat (2012b).

Glede na to, da sta število prosilcev za azil in prejšnji dejavnik povezana, menim, da bi težko govoril o kakršnikoli povezanosti med spremenljivkama. Tudi, če pogledamo graf, bi o morebitni povezanosti med njima lahko govorili samo v obdobju od 1997-1999, ko Madžarska beleži največ prosilcev za azil, MIEP-u pa je leta 1998 uspelo priti prvič in zadnjič v parlament. Vendar tudi takrat ni bila retorika radikalne desnice nastrojena proti imigrantom, zato je dvomim, da bi lahko govorili o omembe vrednem vplivu.

4.4.1 Povzetek ugotovitev za Madžarsko

Glede prve hipoteze (*V zadnjih dvajsetih letih smo pričali vedno večjemu volilnemu uspehu desnih radikalnih strank na parlamentarnih volitvah*) bi lahko zaključil slednje. Na Madžarskem se je zaradi obstoja komunizma radikalna desnica razvila šele v 90-ih 20. stoletja njen volilni uspeh pa se je do danes skoraj potrojil. Začetki niso bili ravno obetavni, saj je MIEP kot prva stranka radikalne desnice uspela priti v parlament le leta 1998, ko je dobila 5,5 % glasov. V vmesnem času do zadnjih volitev niti MIEP samostojno, niti koalicija MIEP-Jobbik nista uspeli mobilizirati večjega števila volivcev, vendar pa se je to spremenilo z zadnjimi volitvami. Presenetljivo dobri rezultati Jobbik-a tako nakazujejo na vedno večjo

prisotnost radikalno desnih strank, ki so lahko med drugim tudi posledica poslabšanja socialno-ekonomskega okolja zaradi svetove krize in neodzivnosti obstoječih političnih elit.

Pri preverjanju druge hipoteze (*Volilni uspeh desno radikalnih strank je mogoče pojasniti s socialno-ekonomskimi dejavniki ter migracijskimi tokovi*) pa sem ugotovil slednje. Na podlagi pridobljenih podatkov lahko povezanost med spremenljivkama potrdim samo pri stopnji brezposelnosti, ki je začela z 21. stoletjem naraščati, danes pa je že dosegla rekordne vrednosti in je tik pod oziroma nad povprečjem EU-27 in evroobmočjem. Prav tako so te vrednosti med višjimi med proučevanimi državami, medtem ko je ekonomski standard Madžarske na podlagi BDP-ja neprimerno nižji od Zahodnih demokracij in Slovenije. O morebitni delni povezanosti bi lahko govoril tudi pri BDP-ju, vendar še to samo proti koncu intervala. Pri Ginijevem koeficientu, številu imigrantov in številu prosilcev za azil povezanosti med spremenljivkami ni, enako kaže tudi graf za stopnjo tveganja revščine. Vendar pa je tukaj prišlo do absolutnega dviga v primerjavi s prvimi dostopnimi podatki za leto 2000. V primerjavi z ostalimi proučevanimi radikalno desnimi strankami lahko vidimo, da na Madžarskem neke dejavne vloge ne igrajo ravno imigranti pri podpihovanju sovraštva in nestrpnosti, ampak so to vlogo v največji meri prevzeli madžarski Romi. Kot vidimo, radikalni desničarji povsod v proučevanih državah dejansko iščejo »grešne kozle¹⁰⁰« družbe, katere okarakterizirajo ekstremno negativno, to propagando pa širijo tako rekoč na vse ravni družbe.

4.5 Radikalna desnica na Norveškem

Zgodovinsko gledano, politična klima v Skandinaviji ni bila tako naklonjena močnim radikalno desnim ali levim strankam oziroma gibanjem kot je to bilo v centralni Evropi. Kljub temu pa sta se v začetku 70-ih 20. stoletja pojavili Stranki napredka (Progress Party) na Danskem (DF) ter Norveškem (FrP) in kasneje z začetkom 90-ih še na Švedskem z Novo demokracijo (SVP) (Betz in Immerfall 1998, 77–78). Določeni avtorji¹⁰¹ pravijo, da so te stranke res imele člane desno orientiranih skupin, vendar pa niso nastale oziroma zrasle iz družbenih gibanj oziroma kot moderne različice tradicionalne radikalne desnice, kot v Nemčiji in Franciji (Svasand v Betz in Immerfall 1998, 79). Andersen in Bjorklund (v

---

¹⁰⁰ Romi, judi, muslimani, imigranti; predvsem so pereč problem imigranti iz nezahodnih držav oziroma nezahodnih kultur.

¹⁰¹ Cheles, Ferguson in Vaughan.

Hainsworth 2000, 193) se zaradi tega celo sprašujeta, ali je oznaka ekstremno oziroma radikalno za te stranke sploh primerna.

Sedanjo Stranko napredka (FrP oziroma Framstegspartiet) na Norveškem je leta 1973 ustanovil Anders Lange¹⁰², sprva pa se je imenovala Anders Lange's Party for a Strong Reduction in Taxes, Duties and Public Intervention oziroma kratko ALP. Kot že samo ime nakazuje, je bil prvotni cilj stranke v zmanjšanju davkov in dajatev ter minimalnega vmešavanja države (Betz in Immerfall 1998, 78). Stranka je nastala kot posledica kaotičnih političnih razmer leta 1972, ko je na Norveškem in Danskem potekal referendum za vstop v EU, ki je bil zavrnjen. Tedanji politični establišment je tako dobil »zaušnico«, s tem pa se je odprl prostor še za kakšno drugo politično stranko (Langenbacher in drugi 2011, 287). Lange je bil zelo nezaupljiv do vseh ostalih političnih strank, svojo pa je oblikoval v smislu »one man banda«, brez organizacijske podpore. To je sprožilo spor in več članov, ki so sprva podpirali stranko in njenega predsednika, vključno s Carlom I. Hagenom, je izstopilo in ustanovilo Reformistično stranko (1973). Vendar pa so se po nenadni smrti¹⁰³ Andersa le-tej priključili nazaj (vodenje je prevzel prav Carl I. Hagen) in jo leta 1977 preimenovali v Stranko napredka (FrP), njen nadaljnji razvoj pa je obrodil sadove dvajset let za tem (Art 2011, 159). Hagen je s postopnim delom in organizacijskim razvojem stranke naredil stranko, primerljivo ostalim norveškim strankam, prvi volilni uspehi na nacionalni ravni pa so se pokazali leta 1989, ko je stranka na parlamentarnih volitvah dobila 13 % glasov (Art 2011, 159; Betz in Immerfall 1998, 81). Ideološko gledano, so Stranke napredka privlačile ljudi z zelo različnimi pričakovanji. Nekateri so bili zavezani liberalizmu in favorizirali minimalno državo, medtem ko so drugi spadali v t. i. »populističen« segment volivcev, ki jih je družilo splošno nezaupanje v obstoječ političen sistem oziroma, z drugimi besedami, družilo jih je nasprotovanje nečemu in ne favoriziranje nečesa (Svasand v Betz in Immerfall 1998, 79). Stranka je bila na začetku precej enotematska, prvi volilni program stranke pa je imel Anders Lange napisan na enem listu, ki je vseboval 10 razlogov »proti« in 10 razlog »za«. Z menjavo vodstva in institucionalizacijo stranke v politični prostor je prišlo tudi do razvoja političnega programa. Zagovarjali so neoliberalistično politiko, zmanjševanje javnega sektorja, privatizacijo, zmanjševanje davkov, manjšo vpetost države v zdravstveni in socialni sektor, vendar pa so vseeno bili za socialno državo kot tako, ampak samo tam, kjer je res potrebna.

---

¹⁰² Anders Lange je pred tem bil tudi član Norveške konservativne stranke, v mlajših letih (30-ih 20. stoletja) pa član desno orientirane Lige Patriotov (Betz in Immerfall 1998, 78).

¹⁰³ Anders Lange umre oktobra 1974.

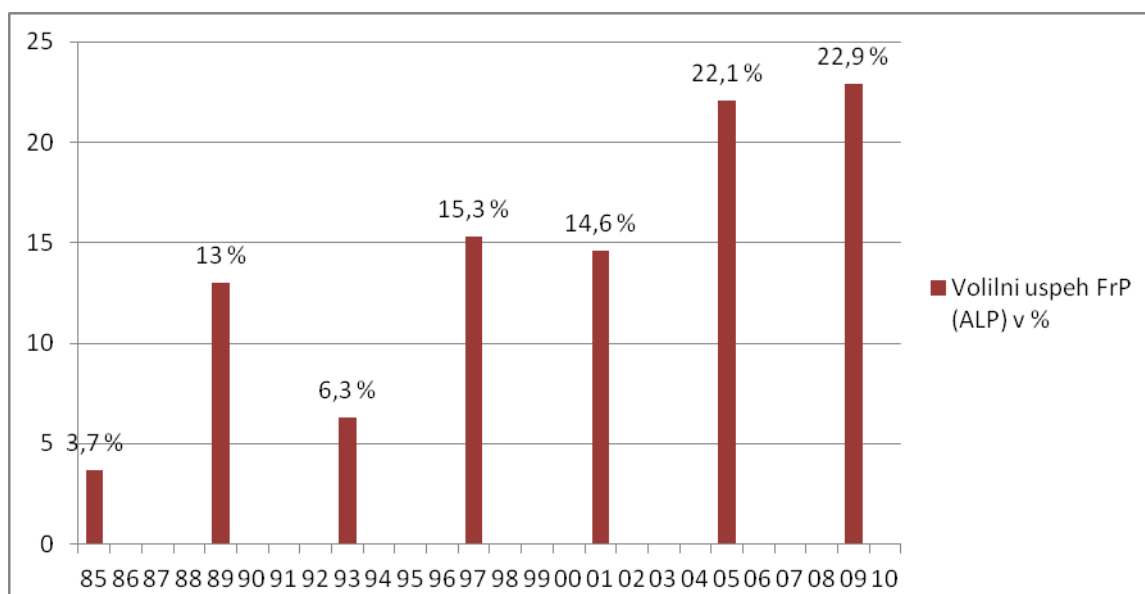
Težili so tudi k ukinjanju provincialnih svetov in pozivali k povečani uporabi referendumov, da bi zmanjšali odločevalsko moč izvoljenih predstavnikov, tako na lokalni kot nacionalni ravni (Svasand v Betz in Immerfall 1998, 82–83). Odnos do Evropske unije je bil prej negativen kot pozitiven, vendar so vseeno podpirali vstop v EU, a hkrati bili izrazito proti kakšni globlji integraciji. Prav tako so težili k zmanjševanju oziroma opustitvi programov za pomoč tretjemu svetu. Na področju obrambe so predlagali večje trošenje javnega denarja ter zahtevali močnejšo integracijo Norveške v NATO (Betz in Immerfall 1998, 83). Proti koncu 80-ih let 20. stoletja in v začetku 90-ih pa se je zgoraj omenjenim temam pridružila še imigracija¹⁰⁴, ki sta jo tako danska kot norveška Stranka napredka, prvi v njunih političnih sistemih, začeli naslavljati v zelo negativnem smislu. Svoje videnje so opravičevali kot deloma ekonomski problem, saj migracijske politike predstavljajo velik strošek za državno blagajno, ter deloma kot kulturni problem, saj naj bi imigracija v družbi povečevala konflikte. Po njihovem mnenju bi morali število imigrantov ostro zmanjšati, integracija le-teh pa bi morala biti intenzivnejša. Tisti, ki so zagrešili hujše zločine, bi morali biti deportirani (Svasand v Betz in Immerfall 1998, 84). V 90-ih FrP tako razvije etnopluralistično doktrino, obenem pa se zelo odmaknejo od neoliberalizma proti socialnemu šovinizmu in anitimigracijski propagandi. Med volilno kampanjo leta 1999 sta dva člana FrP, Hedstorm in Kleppe (v Art 2011, 151) organizirala odprta srečanja na temo imigracije. Hedstorm je izjavil, da je »študiral integracijske politike po celi Evropi in ugotovil, da je tam, »kjer kristjani, muslimani, judi in Arabci ter ostale kulture živijo skupaj, življenje okarakterizirano z umori, drogami in drugim kriminalom«, medtem ko je Kleppe zatrjeval, da »nima nič proti imigrantom«, vendar »pa ne moremo zanikati, da niso prinesli sabo tudi določenih negativnih posledic«, ki se kažejo v kriminalu, drogah, zatiranju žensk, in zaključil, da »ne želi, da bi to uničilo njihovo nacijo«. Kljub vsemu pa Stranka napredka sebe v tistem času ni prepoznavala kot radikalno desno in je zanikala kakršnokoli povezavo s to družino strank (Langenbacher in drugi 2011, 286). Kot primer lahko navedem oster odziv Carla I. Hagena, ki so ga leta 1997 v volilni kampanji primerjali z Le Penom: »Le Pen je nagnusen in pravi fašist, ki ga ne odobravam, njegov ideološki pogled pa je daleč stran od tistega, za čemer stoji FrP.« (Art 2011, 151). Prav tako so leta 2002 zavrnilo povabilo Haiderja pri sodelovanju na Evropskem srečanju radikalno desnih strank (Langenbacher in drugi 2011, 286). Enako kot pri ostalih proučevanih strankah je bila tudi tukaj strankarska disciplina zelo močna, strankarsko neposlušnost pa so definirali kot »aktiven odhod« (active dropping out) in tako so lahko člane

---

¹⁰⁴ Ki postane osrednja tema FrP v 90-ih.

izključili iz stranke brez formalne procedure. Največkrat so izključili prav tiste, ki so se preveč spogledovali z desnim radikalizmom, prav tako pa so bili prisiljeni izstopiti iz poslanske skupine tisti poslanci, ki so prestopili meje politične sprejemljivosti, posebej v zvezi z imigracijo (Langenbacher in drugi 2011, 288). Z odhodom¹⁰⁵ Hagen, vajeti prevzame Siv Jenson, ki je bila izvoljena leta 2006 na strankarskem kongresu. Mnogi niso verjeli, da bo stranka obstala in uspela, vendar je že na lokalnih volitvah leta 2007 in nacionalnih 2009 stranka pod njenim vodstvom dosegla najboljše rezultate do sedaj (Langenbacher in drugi 2011, 289). Po mnenju Bjorklunda (Langenbacher in drugi 2011, 304), Stranka napredka trenutno ne spada med radikalno desne stranke kot jih poznamo drugod, ampak je nastala kot odgovor na transformacijo iz industrijske v postindustrijsko družbo s pojavom novih konfliktov, kot sta imigracija in globalizacija, ki imata potencial, da nadomestita stare (npr. delo vs. kapital) (Langenbacher in drugi 2011, 304–305).

Tabela 4.29: Volilni uspeh FrP (ALP)

Vir: Wikipedia (2012b)

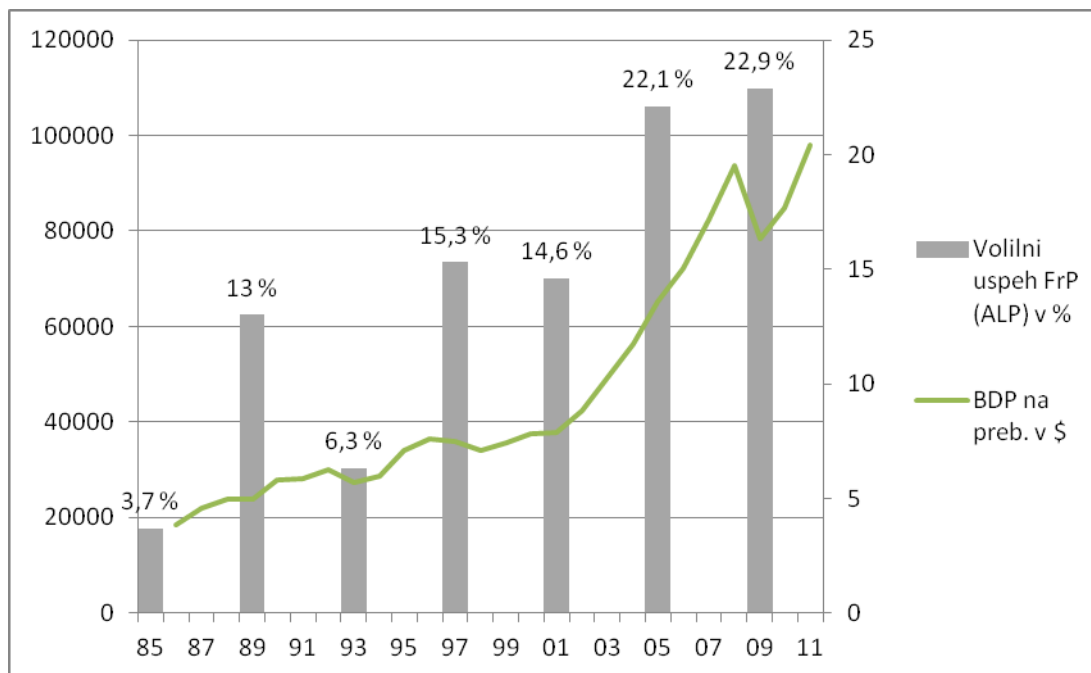
Kot je razvidno z grafa, je volilni uspeh Napredne stranke bolj ali manj rasel, z izjemo volitev leta 1993 in 2001. Opozoriti moram, da je FrP v zadnjem obdobju, ko je vodenje stranke prevzela Siv Jensen, po mnenju komentatorjev in poznavalcev prešla z radikalne desnice skandinavskega tipa vse do sredinske stranke, na prihodnjih parlamentarnih volitvah pa ji pripisujejo precejšen uspeh. V nadaljevanju bom soočil volilni uspeh stranke in

¹⁰⁵ Hagen je vodil stranko 28 let, kar je norveški rekord.

proučevane dejavnike na enak način kot zgoraj, poleg tega pa bom skušal ugotoviti, ali obstaja kakšna povezanost med spremenljivkama v obdobju, ko FrP ni več predstavnica radikalne desnice.

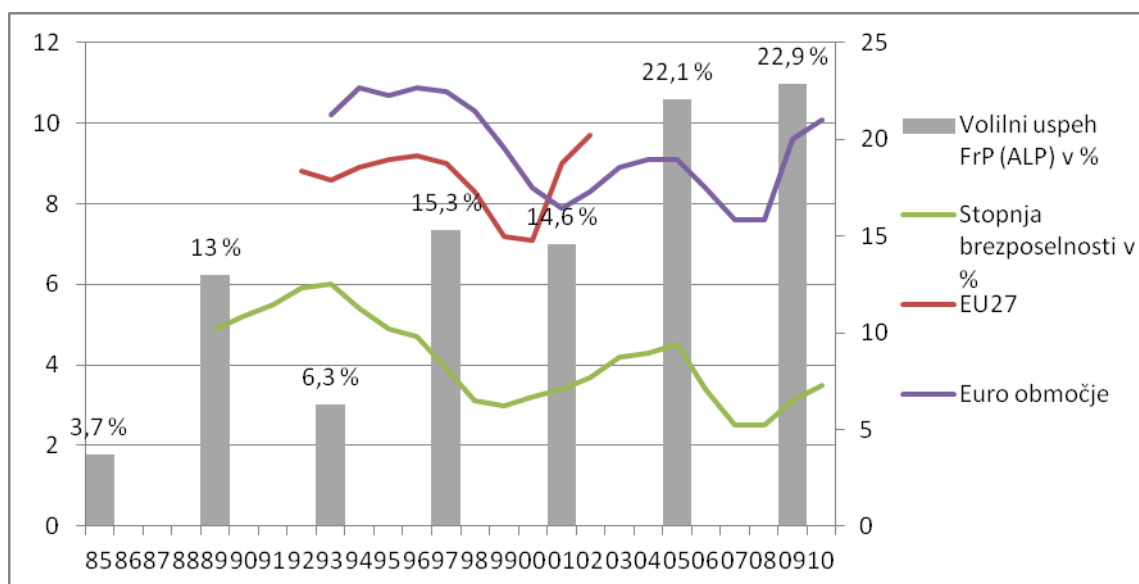
Tabela 4.30: BDP na prebivalca v \$ in volilni uspeh FrP (ALP)

Vir: The World Bank.

Kot vidimo z grafa je BDP na preb. rasel do 2008, kar je enako pri vseh državah, vendar pa Norveška malo izstopa po tem, da je v letih 2010/11 že beležila ponovno rast BDP-ja in hkrati v letu 2011 že presegla vrednost iz leta 2008. Na podlagi podatkov bi težko govoril o povezanosti med spremenljivkama. Morebiti se ta povezanost kaže po letu 2008 z začetkom gospodarske krize, ko BDP pade, stranka pa naslednje leto doseže najboljši rezultat. Vendar pa moramo imeti v mislih, da je FrP na teh volitvah že bila na meji oziroma bolj na sredini političnega spektra.

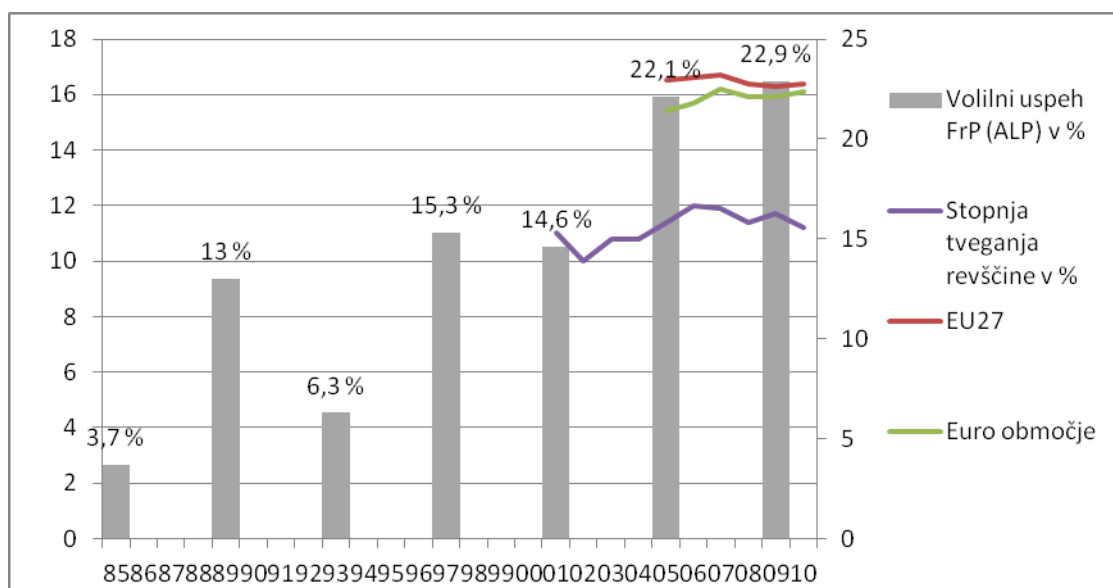
Tabela 4.31: Stopnja brezposelnosti in volilni uspeh FrP (ALP)

Vir: Eurostat (2012b).

Splošno gledano, je stopnja brezposelnosti na Norveškem padala, čeprav zadnji podatki in socialno-ekonomsko stanje v Evropi in drugod ni najbolj obetavno. Težko bi govoril o vplivu stopnje brezposelnosti na volilni uspeh stranke. Kot prvo bi omenil, da je le-ta precej nižja od ostalih proučevanih držav in povprečja evroobmočja in EU-27. O morebitni povezanosti bi lahko govoril mogoče v obdobju od 2001 do 2005, ko je stopnja brezposelnosti rastla, zelo pa se je povečal tudi volilni uspeh. Vendar pa v 90-ih letih 20. stoletja opazimo precej višje stopnje brezposelnosti kot v začetku 21. stoletja, medtem ko je volilni uspeh FrP večji ravno sedaj oziroma v zadnjih 10-ih letih. Zelo izstopa leto 1993, ko Norveška beleži največjo brezposelnost in ima samo 6,3 % volilnih glasov.

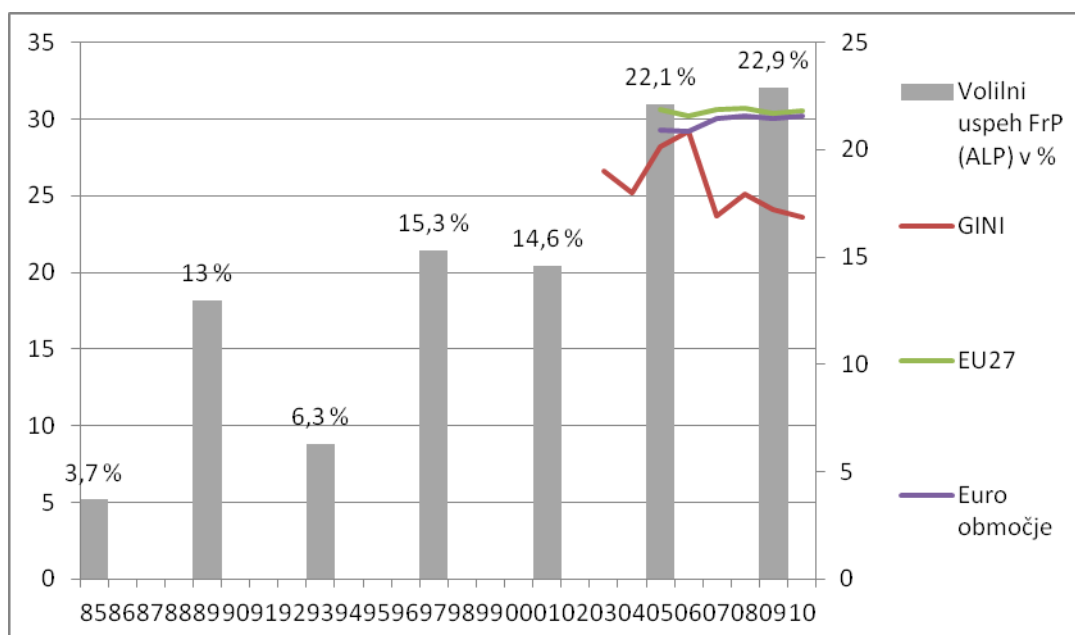
Tabela 4.32: Stopnja tveganja revščine in volilni uspeh FrP (ALP)

Vir: Eurostat (2012b).

Zaradi nedostopnosti podatkov bi težko govoril o kakršnikoli povezanosti med spremenljivkama, vendar pa je z grafa razvidno, da sta se od leta 2002 dalje povečala tako stopnja tveganja revščine kot tudi volilni uspeh. Če FrP na zadnjih volitvah obravnavamo kot sredinsko stranko, lahko kljub temu predpostavimo, da je stopnja tveganja revščine povezana z volilnim uspehom stranke, saj zna to tematiko predstaviti tako, da je sprejeta znotraj okvirov sredinskih politik in strank, obenem pa še vedno privlači volivce radikalne desnice. Med proučevanimi državami nižjo stopnjo revščine beleži le Nizozemska, Norveška pa je nekje na takšni stopnji kot Slovenija (izmenjujejo se glede na čas). V primerjavi s povprečjem EU-27 in evroobmočjem je stopnja tveganja revščine precej nižja.

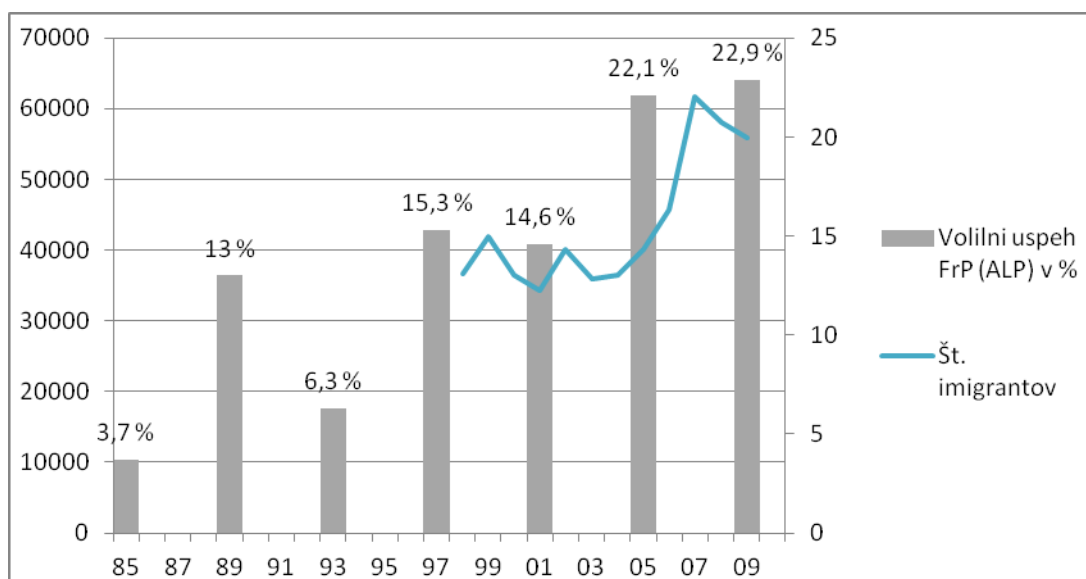
Tabela 4.33: Ginijev koeficient in volilni uspeh FrP (ALP)

Vir: Eurostat (2012b).

Tudi za Ginijev koeficient je dostopnih zelo malo podatkov, kar zelo otežuje neko obširnejšo obrazložitev. Od leta 2004 do 2006 smo priča porastu dohodkovne neenakosti, ki se je evroobmočju in EU-27 najbolj približala leta 2006. Po tem sledi padec Ginijevega koeficienta, ki je po zadnjih dostopnih podatkih okoli 24-odstoten. V vsem tem času se volilni uspeh ni spremenil veliko, prav tako pa ne moremo govoriti o povezanosti med spremenljivkama. V primerjavi z ostalimi državami, ima bolj enakomerno porazdeljen dohodek le Slovenija.

Tabela 4.34: Število imigrantov in volilni uspeh FrP(ALP)

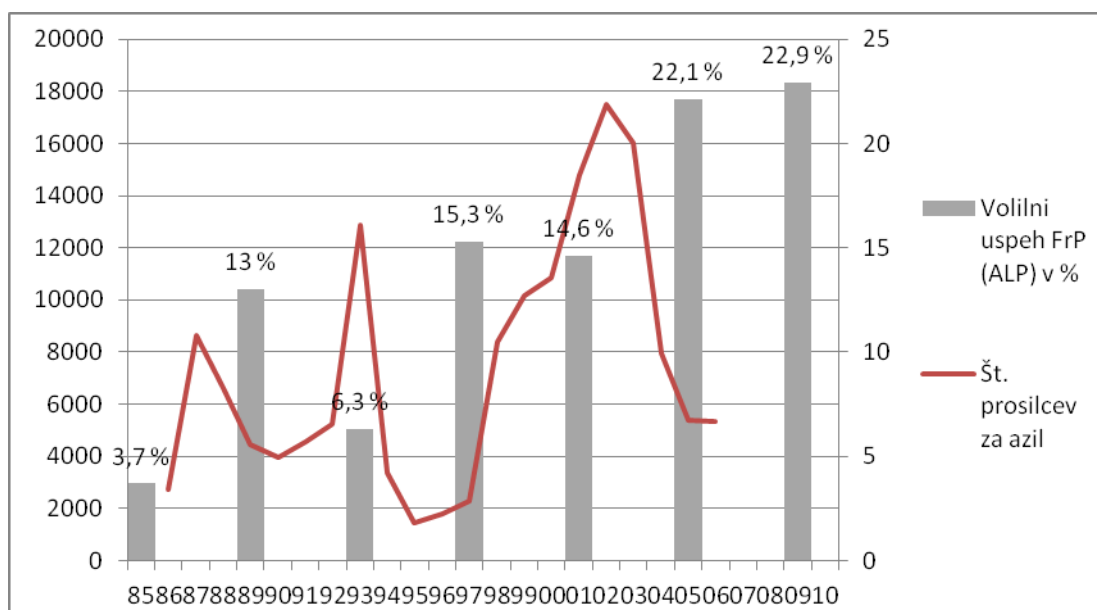

Vir: Eurostat (2012b).

Zaradi nedostopnosti podatkov ne morem komentirati povezanosti v 80-ih in 90-ih letih 20. stoletja, ko se FrP izraziteje usmeri v problem imigracije¹⁰⁶, vendar pa lahko o povezanosti med spremenljivkama govorim v 21. stoletju, kjer smo priča porastu števila imigrantov in volilnega uspeha. Da so imigracijsko-socialne politike imele osrednjo vlogo pri pridobivanju glasov, kažejo raziskave lokalnih in parlamentarnih volitev v 20. in 21. stoletju (Hainsworth 2000, 198-199; Langenbacher in drugi 2011, 295). V primerjavi z ostalimi državami je Norveška na sredini. Več imigrantov beležijo Francija, Nizozemska in Avstrija, manj pa Madžarska in Slovenija. Je pa Norveška druga po številu imigrantov na 1.000 prebivalcev.

¹⁰⁶ Zametki antiimigracijske politike so vidni že od druge polovice 80-ih let dalje (Langenbacher in drugi 2011, 290). To sta ugotovila tudi Andersen in Bjorklund (v Hainsworth 2000, 198), saj je stranka že na lokalnih volitvah leta 1987 izpostavila problem imigracije, prvič pa ji je uspelo preseči 10 % glasov.

Tabela 4.35: Število prosilcev za azil in volilni uspeh FrP (ALP)

Vir: Eurostat (2012b).

Kot omenjeno zgoraj, je imigracija od druge polovice 80-ih let igrala pomembno vlogo na političnem prizorišču. Izrazito povečanje števila prosilcev za azil v letih 1986 in 1987 je imelo velik vpliv na lokalne volitve leta 1987 in kasnejše parlamentarne, leta 1989. Takrat je stranka dobila 13 % glasov in postala tretja največja v parlamentu in akter, ki ga niso mogli več ignorirati (Langenbacher in drugi 2011, 291). Kljub izrazitemu povečanju števila prosilcev za azil v letih 1992-93, FrP na volitvah leta 1993 ni dobila velike podpore¹⁰⁷, se pa povezanost med spremenljivkama pokaže od leta 1995 naprej. V primerjavi z ostalimi državami je razmerje približno enako kot pri številu imigrantov.

4.5.1 Povzetek ugotovitev za Norveško

Stranka napredka kot predstavnica »skandinavskega« tipa radikalno desnih strank po volilnem uspehu ne zaostaja za drugimi. Glede na njene volilne izide mislim, da lahko prvo hipotezo (*V zadnjih dvajsetih letih smo priča vedno večjemu volilnemu uspehu desnih radikalnih strank na parlamentarnih volitvah*) potrdim z zadržkom, saj obstajajo mnenja, ki to stranko danes uvrščajo na sredino političnega spektra, v prihodnosti pa ni izključena niti koalicija¹⁰⁸ s Konservativno stranko za pridobitev parlamentarne večine in oblikovanja vlade

¹⁰⁷ Kar je bila najverjetneje posledica spora med neoliberalnim in t. i. populističnim krilom stranke, ki je zmagal. V tem času je prav tako potekal referendum o vstopu Norveške v EU, FrP pa je zaradi razdeljenosti v kampanji raje ohranila nizek profil (Langenbacher in drugi 2011, 291).

¹⁰⁸ Gledano s perspektive zadnjih volilnih rezultatov.

(Langenbacher in drugi 2011, 289). Vendar pa bi opozoril, da je ta meja med »radikalnim« in »sredinskim« delom lahko zelo zamegljena in kot ugotavlja Bjorklund (Langenbacher in drugi 2011, 296), je očiten cilj stranke iti čim dlje oziroma globlje pri antiimigrantski propagandi (in verjetno še kje), ne da bi prestopila tisto mejo družbene in politične sprejemljivosti. Mnogi opazovalci FrP so leta 2009 opozorili, da je Siv Jensen prestopila to mejo, ko je opozorila Norveško družbo glede »nevarnosti kripto-islamizacije« (Langenbacher in drugi 2011, 296, 303), prav tako pa struktura volivcev stranke sovпада z družbenim profilom volivcev radikalno desnih strank.

Glede druge hipoteze (*Volilni uspeh desno radikalnih strank je mogoče pojasniti s socialno-ekonomskimi dejavniki ter migracijskimi tokovi*) pa lahko sklenem naslednje. Na podlagi podatkov ne morem potrditi povezanosti med spremenljivkama pri BDP-ju, Ginijevem koeficientu, stopnji brezposelnosti in stopnji tveganja revščine. Pri brezposelnosti bi morebiti lahko govoril o delni povezanosti med leti 2001-05, vendar pa le-ta v absolutnem smislu na proučevanem intervalu precej pade, zato jasne povezanosti ni. Podobno je s stopnjo tveganja revščine, katere graf nakazuje na možno povezanost med spremenljivkama, vendar pa za kaj več primanjkuje podatkov. Povezanost pa je vidna pri številu imigrantov in deloma pri številu prosilcev za azil. Pri imigrantih se kaže povečanje le-teh in volilnega uspeha v 21. stoletju, medtem ko je pri prosilcih za azil ta povezanost vidna proti koncu 80-ih let 20. stoletja in proti koncu 20. in začetku 21. stoletja.

4.6 Radikalna desnica v Sloveniji

Zaradi narave sistema, kot je omenjeno v prejšnjih poglavjih, je Slovenija parlamentarno demokracijo in večstrankarstvo okusila šele z razpadom komunizma in osamosvojitvijo, to pa je med drugim odprlo pot tudi radikalni desnici. Kot pravi Rizman (Rizman 1998, 253), je slovenski postkomunistični razvoj mogoče opredeliti z dvema fazama, in sicer: vzpostavljanje demokracije in nato proces graditve nacionalne države. Prva faza je potekala v času, ko je jugoslovanska varianta komunizma umirala¹⁰⁹, slovensko javno mnenje pa je odražalo vedno bolj liberalna razpoloženja, ki so se kazala v strpnih stališčih do manjšin, nasprotovanju smrtni kazni, ljudje so bili proti kazenskemu preganjanju zaradi izražanja drugačnih političnih stališč, sprejemali so status oporečnika vesti in civilni nadzor nad armado, prav tako pa ni bilo

---

¹⁰⁹ V 80-ih letih.

zaslediti etničnih nestrpnosti. S končanjem zgodovinskih tem¹¹⁰ se je začela druga faza oziroma proces graditve nacionalne države. Rizman ugotavlja, da je del javnega mnenja opustil svojo prejšnjo liberalno držo in se začel identificirati, tako zaradi osebnih razlogov (čustvenih in iracionalnih) kot eksistencialnih razmer, s protidemokratskimi, nestrpnimi in skrajno nacionalističnimi stališči, ki so se pokazali na parlamentarnih volitvah leta 1992, ko je nenaden vzpon doživela skrajno nacionalistična (na začetku celo fašistoidna) Slovenska nacionalna stranka na čelu z Zmagom Jelinčičem (12 poslanskih sedežev oziroma 10 % glasov) (Rizman 1998, 253–254). Vendar pa je prvi glasnik populistične (anti) politike v samostojni Sloveniji Ivan Kramberger¹¹¹, navaden mož s podeželja, medicinski tehnik in humanitariec. Vsakdanje politične teme je predstavil ljudem v njim razumljivem preprostem jeziku, njegova drža pa je bila odvisna od občinstva, ki ga je nagovarjal. Npr. pred nekaterimi ljudmi je govoril o izganjanju »Južnjakov«, ko pa so bili ti v večjem številu v občinstvu, je govoril o njihovih vrlinah. Podobno je bilo tudi s komunisti (Rizman 1998, 255). Krambergerjeve retorike in populizma ne moremo strogo omejiti na radikalno desnico, vendar pa je z uvajanjem plebejske jeze razžaljenih in izigranih preprostih ljudi ter uvajanjem ciljnih skupin, pripomogel k postopni radikalizaciji (anti) politike in s tem ponudil radikalni desnici teme pri uveljavljanju v družbi (Rizman 1998, 255).

Kot omenjeno zgoraj, se je radikalna desnica v parlamentarnem prostoru Slovenije uveljavila s Slovensko nacionalno stranko oziroma SNS, ki je igrala izključno na ksenofobično in nacionalistično karto, kar je bilo podobno ostalim radikalno desnim strankam po Evropi. Jelinčič je dejal, da je to »edina stranka, ki skrbi za Slovenijo in Slovence«, njegov cilj pa je bil etnično čista in »Velika Slovenija«, ki bi nastala s priključitvijo avstrijske Koroške, celotne hrvaške Istre in italijanskega Trsta (Rizman 1998, 254). Leta 1993 stranko zapusti 6 poslancev, ki ustanovijo Slovensko nacionalno desnico¹¹² s Sašem Lapom na čelu, ki pa kmalu izgine s političnega prizorišča. Medtem je Jelinčič (in preostala dva poslanca) ubral manj skrajno in bolj levo usmerjeno politiko, ki je vodila v »pragmatičen nacionalizem«, s tem pa se je (bolj ali manj) uspešno rešil »skrajnežev« (Rizman 1998, 254). Poleg SNS, kot najboljšega približka radikalni desnici, pa Rizman ugotavlja, da se z ekstremističnimi, fundamentalističnimi in populističnimi politikami spogledujejo tudi nekatere druge stranke z

---

¹¹⁰ Samostojnost, uvedba večstrankarskega sistema idr.

¹¹¹ Krambergerja je tik pred volitvami leta 1992 ubila neprištevna oseba.

¹¹² SND še zaostri ultranacionalistične in ksenofobične težnje.

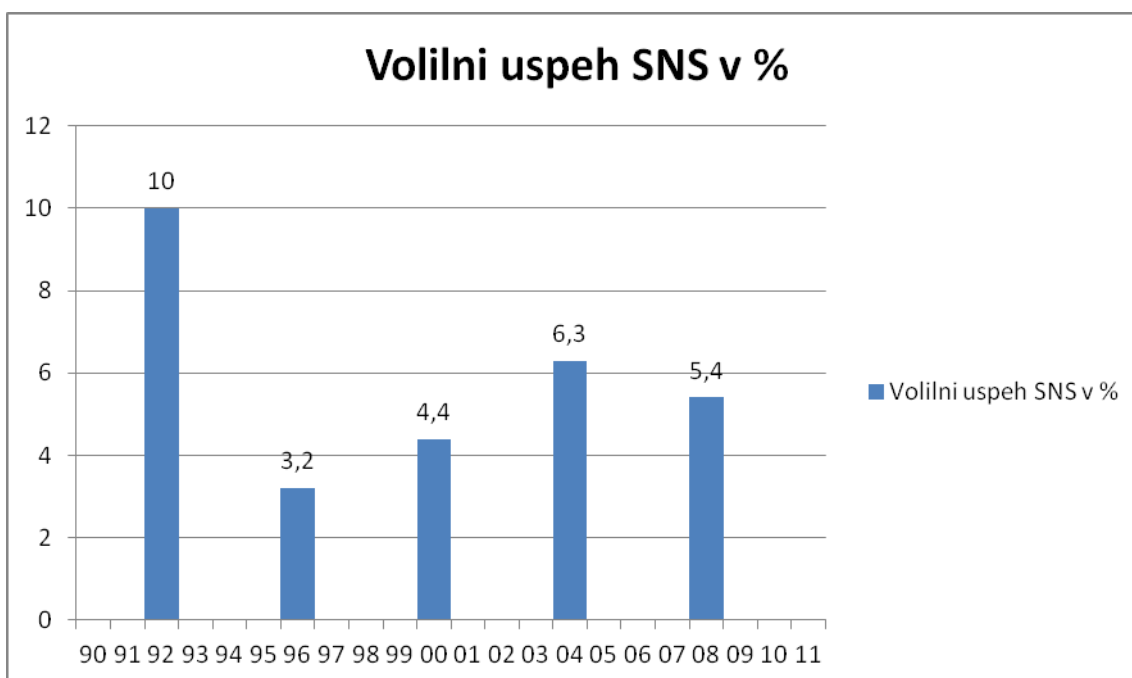

desnega krila¹¹³ (SDS, SLS, SND), svoja razmišljanja pa utemeljuje na tipologiji Andreasa Schedlerja. In sicer, omenjene tri stranke proti političnim nasprotnikom uporabljajo politično strategijo vloge »shakerjev« z namenom redefinirati politične teme, okrepiti medstrankarski boj in mobilizirati svoje članstvo za radikalno desna politična stališča in ideje (Rizman 1998, 256). Po mnenju Rizmana, prav »ljudski šovinizem« SLS, integralni nacionalizem in poskusi ustanavljanja paravojaških enot (Slovenskih sokolov) SND ter sovraštvo in maščevalnost Janševe SDS do vsega, kar je jugoslovansko, komunistično in liberalno, potrjujejo zgornje misli. Prav tako lahko omenjene stranke opredelimo kot Führerparteien oziroma voditeljske stranke, kjer Janša s svojo karizmo in nedotakljivostjo daleč najbolj izstopa v obliki demagoškega populista (Rizman 1998, 256, 259). Kot pravi Rizman (Rizman 1998, 259), »je izjemno težko opredeliti politika, ki uporablja čudno mešanico populizma, egalitarizma, ksenofobije, proti-intelektualizma ter nestrpnosti proti marginalnim skupinam skupaj s političnim diskurzom in ikonografijo, ki spominja na čase nacizma in stalinizma, obenem pa si še vedno prizadeva oblikovati svojo avtoritativno držo znotraj obstoječega demokratičnega reda in na to celo demagoško prisega.« Kot demagoškega populista ga prepozna tudi Craig Nation (v Rizman 1998, 259), primerja pa ga primerja s Haiderjem, Le Penom, Bossijem idr. Pomembno razliko med populističnim in karizmatičnim tipom politika pa vpelje Schedler (v Rizman 1998, 260), ki pravi, da so populisti bolj »kameleoni, ki se skušajo prilagoditi okolju«, medtem ko karizmatične osebe »merijo na preseganje vsakdanjega življenja in objublajo spremembe«. Janšo tukaj vidi kot »karizmatičnega populista«, ki je bližje »kameleonu«, a se trudi posnemati tudi drugega.

---

¹¹³ Opozoril bi, da je bila analiza, na katero se nanašam, napisana julija 1996 (Rizman 1998, 267).

Graf 13: Volilni uspeh SNS

Vir: Wikipedia (2012b).

Kot vidimo, je SNS uradno edina radikalno desna stranka¹¹⁴ v Sloveniji, najboljši volilni uspeh pa je zabeležila leta 1992, medtem ko ji na zadnjih predčasnih volitvah leta 2011 ni uspelo priti v parlament. SNS v drugi polovici 90-ih let precej izgubi, najboljši rezultat poleg leta 1992 pa zabeleži še leta 2004 s 6,3 % oziroma 6-imi poslanskimi sedeži, enega manj dobi na volitvah 2008. Vendar pa, kot opozarja Balažic (Balažic 2008), SNS v njegovem pogledu ni prava klasična radikalno desna stranka, ampak je na margini. Volilno telo je najprej izoblikoval Kramberger, prevzel pa ga je Jelinčič. Odnos v »stranki enega človeka« pogosto vodi v spor, ki odžene drugega stran, prav tako pa stranka nima dovršene organizacijske strukture oziroma organizacijskega zaledja, ki bi ji omogočilo nagovoriti večje volilno telo. Kot pravi Balažic (Balažic 2008) Jelinčič ni klasični radikalno desni »lider«, ampak je pravzaprav trgovec, kar je zanj verjetno srečna okoliščina, saj se vedno proda najboljšemu ponudniku v tej levo ali desnoredinski politiki in to pravzaprav mehča ta desni radikalizem oziroma populizem.

¹¹⁴ Če ji sploh lahko tako rečemo.

4.6.1 Povzetek ugotovitev za Slovenijo

Glede na to, da v Sloveniji o radikalni desnici ne govorimo v čisto klasičnem smislu, kot smo to zasledili pri ostalih državah (Francija, Avstrija, Nizozemska, Madžarska), nisem posebej izpostavil grafov, ki preverjajo povezanost predstavljenih dejavnikov z volilnim uspehom SNS. Kljub temu podajam krajšo analizo, ki ugotavlja sledeče. Na podlagi pridobljenih podatkov povezanosti med spremenljivkama ne morem potrditi pri BDP-ju, stopnji tveganja revščine, stopnji brezposelnosti in Ginijevem koeficientu. Medtem ko bi o »morebitnik« povezanosti lahko govoril pri številu imigrantov proti koncu 90-ih let 20. in v začetku 21. stoletja, do volitev leta 2004 in pri številu prosilcev za azil leta 2000, ko Slovenija beleži največ prosilcev. Glede na specifičnost radikalne desnice pri nas bi težko govoril o povezanosti socialno-ekonomskih dejavnikov in migracijskih tokov (*Volilni uspeh desno radikalnih strank je mogoče pojasniti s socialno-ekonomskimi dejavniki ter migracijskimi tokovi*) z volilnim uspehom, saj je zaradi komunistične/avtoritarne zapuščine in še nekonsolidirane demokracije, razprava o tem precej zamegljena, navidezno sredinske stranke pa dostikrat prevzemajo populistična ali radikalna stališča. Poleg Jelinčiča in Krambergerja se kot »radikalnega« desničarja oziroma populista predstavlja tudi Janšo, ki je po mnenju Rizmana (Rizman 1998, 259, 261) najmočnejša politična oseba na radikalni desnici pri nas¹¹⁵ in ga uvršča v tip vzhodnoevropskih oporečnikov oziroma protikomunističnih avtoritarcev. Sam volilni uspeh SNS ne potrjuje prve hipoteze (*V zadnjih dvajsetih letih smo priča vedno večjemu volilnemu uspehu desnih radikalnih strank na parlamentarnih volitvah*), vendar pa moramo biti v prihodnosti pazljivi, saj danes predvsem SDS kot največja stranka na desni sredini dostikrat izraža nestrpnost do »drugih« drugačnih in s populizmi »delitev« ohranja oziroma celo povečuje volilno telo ter razdore v družbi¹¹⁶. Kot ugotavlja Rizman (Rizman 1998, 268), »breme« radikalne desnice v politiki nosi izključno Janševa SDS. Vseeno pa glede na prevladujoče teme in politiko SDS-a, Janše ne moremo enostavno enačiti z voditelji radikalne desnice drugod po Evropi. V takšnih ali drugačnih izjavah in delovanju se je temu najbolj približal prav Jelinčič.

---

¹¹⁵ Čeprav se uradno Janša in SDS predstavljata kot desna sredina in sta kot taka tudi prepoznana v slovenskem in evropskem političnem prostoru.

¹¹⁶ Tukaj določeno vlogo igra tudi levi pol političnih strank, saj konflikt delitve ne bi bil možen brez drugega.

5 SKLEP

Radikalna desnica v Evropi se je pri vseh proučevanih državah (z izjemo Madžarske in Slovenije) izraziteje pojavila v 80-ih letih 20. stoletja in preživela vse do danes, ko smo priča »največjemu« zaupanju volivcev vanje. Čeprav sem proučeval isto družino političnih strank, sem med njimi ugotovil kar nekaj podobnosti in razlik, ki so v večini primerov posledica drugačnega družbeno-kulturnega in političnega vedenja in okolja pri posameznih državah. Tako so Nacionalna fronta, avstrijski Svobodnjaki, MIEP in Jobbik predstavnice kontinentalnega tipa¹¹⁷ radikalno desnih strank, FrP oziroma Stranka napredka je predstavnica skandinavskega tipa, medtem ko spada Stranka za svobodo nekam vmes in bi jo težko opredelil v eno izmed kategorij, prav tako pa to velja tudi za SNS, ki je po mojem mnenju bližje kontinentalnemu tipu. Ideologija Nacionalne fronte, avstrijskih Svobodnjakov, MIEP-a in Jobbik-a sega daleč nazaj, v obdobje tradicionalne radikalne desnice nacional-socializma oziroma nacizma in fašizma, medtem ko bolj, ko se pomikamo proti severu, manjši je ta vpliv na radikalno desne stranke oziroma politike in družbo. Pri nizozemski radikalni desnici sicer lahko govorimo o koreninah nacional-socializma, vendar samo pri strankah NVU (Nizozemski ljudski zvezi), CP, CP'86 in CD, medtem ko o Stranki za svobodo (PVV) že lahko govorimo kot o t. i. moderni radikalno desni stranki, ki ima hkrati elemente klasične radikalne desnice in posebnosti nizozemskega tipa, kot npr. nasprotovanje spolnemu apartheidu pri muslimanih, zagovarjanje strožjih kazni pri nasilju nad homoseksualnimi in lezbičnimi skupinami ter judi, kar je precej drugače kot pri ostalih. Prav tako tudi na Norveškem okolje ni bilo preveč naklonjeno močnim radikalno desnim oziroma levim gibanjem, zato so Stranke napredka po Skandinaviji največkrat privlačile ljudi z zelo različnimi pričakovanji, opredelil pa bi jih lahko kot milejše različice sodobne radikalne desnice¹¹⁸, čemur je pripomogla tudi vloga obstoječih političnih strank in civilne družbe, ki je precej nasprotovala idejam in politikam radikalne desnice¹¹⁹. Danes Stranko napredka nekateri že uvrščajo na desno sredino. Poleg omenjenega je vsem proučevanim strankam skupna močna hierarhična in nedemokratična ureditev ter vpliv vodje¹²⁰, med bolj karizmatične voditelje pa gotovo spadajo Le Pen, Haider in Carl I. Hagen¹²¹, slednja so njihovi nasledniki za enkrat uspešno zamenjali, povečal pa se je tudi volilni uspeh strank. Stranke

---

¹¹⁷ Tipologija po Evansu.

¹¹⁸ V katere so se spremenile v proti koncu 80-ih in v 90-ih letih, saj so v osnovi nastale kot »tax revolt« stranke.

¹¹⁹ Kar je med drugim posledica močne socialno-demokratične komponente.

¹²⁰ Mogoče bo v prihodnosti tudi Marine Le Pen uspelo z zmernejšo in spravljujejšo politiko stranko približati desni sredini, enako kot je to uspelo Siv Jenson, ki ji težje pripišem močno avtoritarno vodenje stranke.

¹²¹ Lahko bi dodal tudi Wildersa, ampak menim, da je še premalo časa na vrhu uspešne stranke, da bi lahko sodil.

družijo po večini tudi podobni pogledi¹²² na ureditev družbe in vlogo države ter problem tujih priseljencev, manjšin ipd. V večini zagovarjajo ostrejšše politike¹²³ na področju imigracij, brezposelnosti, varnosti in kriminala ter sebe predstavljajo kot rešitelje pred obstoječimi političnimi elitami¹²⁴ in pred t. i. »drugačnimi«, ki so krivi za vse težave družbe in države. Vse stranke so povečini evroskeptične in proti globlji EU integraciji. Razlike lahko najdemo pri velikosti in strukturiranosti strank. FN, FPÖ, MIEP, FrP in Jobbik so relativno dobro strukturirane in institucionalizirane, medtem ko to ne drži za CD in PVV, kjer zaradi slabe strankarske strukture prihaja do pomanjkanja in kopičenja kadrov¹²⁵, kar se pozna tudi na lokalnih volitvah, saj imajo takšne stranke omejen obseg kandidatov in volilnih enot. SNS je po organiziranosti podobna stranki Wildersa, kjer večinoma vse vajeji drži in upravlja predsednik stranke. Povezovanje med strankami je bolj na ravni FN-FPÖ-MIEP-Jobbik, medtem ko FrP in PVV zavračata kakršnokoli sodelovanje in povezovanje z njimi.

Pri preverjanju hipotez sem ugotovil naslednje. Proučevane države so svoje najboljše volilne uspehe beležile v različnih obdobjih (glede na volitve), vendar pa obstajajo med njimi določene podobnosti. Prvi volilni uspehi so vidni v 80-ih letih (razen Slovenije in Madžarske), v 90-ih letih pa se je volilni uspeh še povečal. Ponekod je to vidno izraziteje. Precej primerljivi po volilnem uspehu sta FN in FPÖ, saj sta obe od svojega pojava dalje beležili vedno boljše rezultate, z vrhuncem v 90-ih oziroma proti koncu 90-ih let. Podoben trend (in absolutne vrednosti) volilnega uspeha je beležila tudi norveška Stranka napredka, z izjemo volilnega uspeha leta 1993. Medtem ko je imela radikalna desnica na Nizozemskem prav tako podoben trend, pa je bil dejanski uspeh v 80-ih in 90-ih letih 20. stoletja (absolutno gledano) veliko slabši kot pri zgoraj omenjenih državah. Z začetkom 21. stoletja se stvari nekoliko obrnejo in tako predvsem FN in FPÖ beležita upad volilnega uspeha, medtem ko Stranka za svobodo in Stranka napredka beležita porast, ki je največji prav danes. Kljub vmesnemu zmanjšanju volilnega uspeha, vse proučevane stranke (razen SNS) na zadnjih volitvah beležijo precejšen porast, ki je bil večji pri Stranki napredka, Jobbik-u in PVV ter primerljiv s tistim iz 90-ih let pri Nacionalni fronti in Svobodnjakih. Svobodnjaki bi morda dosegli celo boljše rezultate, vendar so bile zadnje parlamentarne volitve leta 2008, ko se je gospodarska kriza šele začela. Kar zadeva Slovenijo in Madžarsko, kot predstavnici postkomunističnega sistema, kjer je demokracija še v razvoju in konsolidaciji, lahko rečem

---

¹²² Seveda ima vsaka država določene specifične, ki so opisane v prejšnjih poglavjih.

¹²³ Ki so naravnane v prid domačemu prebivalstvu (socialni šovinizem).

¹²⁴ Imajo se tudi za protestne stranke.

¹²⁵ En človek za več različnih funkcij.

slednje. Glede na volilni uspeh sta državi doživljali ravno nasprotno. V Sloveniji se je po mnenju poznavalcev najbolj radikalni desnici približala Slovenska nacionalna stranka z Zmagom Jelinčičem na čelu, ki je najboljši rezultat dosegla že leta 1992, preboj v parlament pa ji je uspel tako rekoč vse do zadnjih predčasnih volitev. Na Madžarskem je bila situacija precej drugačna, saj je MIEP-u v 90-ih letih samo enkrat uspelo priti v parlament, vendar pa so se razmere zelo spremenile po zadnjih volitvah, ko je stranka Jobbik dosegla najboljši rezultat v celotni samostojni zgodovini Madžarske in postala tretja največja parlamentarna stranka z velikim vplivom na vladno politiko. V Sloveniji tega nismo doživeli in »formalno« danes nimamo več radikalno desne stranke v parlamentu, vendar pa, po besedah Rizmana (1998), obstajajo težnje pri določenih strankah na desni sredini, po demagoškem populizmu in sprejemanju radikalno desnih idej (seveda v precej omiljeni verziji). Menim, da ima na to¹²⁶ precejšen vpliv EU kot institucija, znotraj katere so radikalno desne ideje in stališča okarakterizirane zelo negativno, sistem kot tak pa temelji na svobodni demokratični volji, spoštovanju človekovih pravic, raznolikosti ipd. Poleg tega je tudi odnos vodilnih slovenskih politikov¹²⁷ zelo hlapčevski do Slovenije in orientiran v brezpogojno izpolnjevanje zahtev EU oziroma najvplivnejših držav (Nemčije, Francije). Menim, da smo danes priča precejšnjemu povečanju volilnega uspeha radikalno desnih strank na parlamentarnih volitvah z vmesnimi vzponi in padci v zadnjih dvajsetih letih, zato lahko prvo hipotezo potrdim z zadržkom.

Poleg ugotavljanja volilnega uspeha radikalno desnih strank po Evropi sem se ukvarjal tudi s proučevanjem dejavnikov volilnega uspeha radikalno desnih strank. Glede na opravljene analize mnogih avtorjev (Betz, Immerfall, Norris, Evans, Ramet, Hainsworth, Sully, Vidovič, idr.), sem za lastno analizo izbral nekatere najpogosteje izpostavljene dejavnike volilnega uspeha radikalno desnih strank in proučil morebitno povezanost med njimi in volilnim uspehom teh strank. Analiza je pokazala, da proučevane države družijo tako razlike kot podobnosti. Glede BDP-ja lahko sklenem naslednje. Močne oziroma dobre povezanosti nisem zasledil pri nobeni državi, lahko pa govorim o delni oziroma rahli povezanosti¹²⁸ med spremenljivkama pri Franciji, Avstriji in Madžarski, medtem ko pri Nizozemski, Norveški in Sloveniji povezanosti ni. Pri stopnji brezposelnosti je povezanost z volilnim uspehom vidna samo pri Franciji in Madžarski ter deloma pri Nizozemski, zelo pa izstopa stopnja tveganja

---

¹²⁶ Na nesprejemanje radikalno desnih idej.

¹²⁷ Beri Janez Janša, vendar so tudi drugi, ki jih ne omenjam, ker jih proučevana tema ne zadeva.

¹²⁸ Ko govorimo o delni oziroma rahli povezanosti, gre za to, da je povezanost vidna samo na določenih intervalih grafov oziroma je popačena zaradi nedostopnosti podatkov ali neprimerne metodologije zbiranja in urejanja.

revščine, kjer med spremenljivkama nisem zasledil povezanosti pri nobeni državi. Podobno je tudi z Ginijevim koeficientom, kjer je povezanost vidna samo pri Franciji. Pri analizi števila imigrantov in števila prosilcev za azil sem pričakoval večjo povezanost med spremenljivkami, vendar lahko na podlagi podatkov v večini govorimo samo o rahli oziroma delni povezanosti. Nestrpnost do »drugačnih« se je v razvitih demokracijah usmerila predvsem proti imigrantom, medtem ko za Slovenijo in Madžarsko to težko rečemo, saj gre za državi s precej nizko stopnjo imigracije, v večini primerov pa te države ne predstavljajo ciljne destinacije imigrantov. Kljub vsemu pa je ta nestrpnost do »drugačnih« na Madžarskem izražena v največji meri proti Romom, v Sloveniji pa se je največkrat izražala/izraža proti drugim nacionalnim skupinam, predvsem t. i. »južnjakom«. Glede na opravljeno analizo težko govorim o močni povezanosti med socialno-ekonomskimi dejavniki in migracijskimi tokovi ter volilnim uspehom radikalno desnih strank, vendar obenem ne smemo zanemariti njihovega vpliva, ki je pri določenih dejavnikih in državah večji oziroma manjši.

Ali obstaja bojazen po še večji krepitvi radikalne desnice po Evropi? Glede na preštudirano literaturo ter stanje, kakršno je, menim, da socialno-ekonomski dejavniki in migracijski tokovi v določeni meri vplivajo na porast volilnega uspeha radikalne desnice, vendar pa je zelo pomembno, kako se s tem soočajo civilna družba, obstoječe politične elite in predvsem množični mediji, ki igrajo najpomembnejšo vlogo pri ustvarjanju javnega mnenja. Hitra obsodba ali medla reakcija medijev in politike pri perečih temah¹²⁹ je lahko včasih ključna za to, kako se bodo stvari odvile naprej. Poleg tega pa je pomembna tudi stopnja konsolidacije demokracije¹³⁰, ki ne nujno neposredno vpliva na volilni uspeh radikalno desnih strank¹³¹, ampak mislim, da večja kot je, manj možnosti imajo radikalni desničarji po nedemokratičnih in avtoritarnih prijemih (glej stran 10–11). Na podlagi pretekle zgodovine se lahko prepričamo, da nobene skrajnosti, tako leve kot desne, niso doprinesle k razvoju družbe in politike.

---

¹²⁹ Kar radikalno desne teme so.

¹³⁰ Na katero opozarja Schöpflin pri proučevanju postkomunističnih sistemov (Rizman 1988, 252).

¹³¹ V moji analizi so radikalno desne stranke dosegale relativno visoke volilne rezultate ne glede na državo oziroma stopnjo demokratične konsolidacije.

6 LITERATURA

1. Akter. 2011. *Povratak Viktorja Orbana*. Dostopno prek: <http://www.akter.co.rs/component/content/article/2436-povratak-viktora-orbana.html> (21. oktober 2011).
2. Art, David. 2011. *Inside the Radical Right. The Development of Anti-immigrant Parties in Wesern Europe*. New York: Cambridge university press.
3. Betz, Hans-Georg in Stefan Immerfall. 1998. *The new politics of the right: Neo-populist parties and movements in established democracies*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire in London: Macmillan press ltd.
4. Bohte, Gorazd. 2002. Vzhodni in zahodni desničarski populisti. *Delo*, 4 (12. marec).
5. Cas, Mude. 2000. *The ideology of the extreme right*. Manchester, New York: Manchester University Press.
6. --- 2002. *The ideology of the extreme right*. Manchester, New York: Manchester University Press.
7. Eurostat. 2012a. *Migration and migrant population statistics*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics (29. februar 2012).
8. --- 2012b. *Statistics*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (30. maj 2012)
9. Evropska komisija, Generalni direktorat za komuniciranje. 2009. *Priložnost in izziv. Preseljevanje v Evropski uniji*. Dostopno prek: <https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fpublications%2Fbooklets%2Fmove%2F81%2Fsl.doc&ei=YNaCT9LjGIXHtAbdwoHhBA&usq=AFQjCNG6no0dGZxsna2okxgWFKDtRxHvZA&cad=rja> (9. april 2012).
10. Election resources. 2011. *Federal Elections in Austria - Nationalrat (National Council) Results Lookup*. Dostopno prek: <http://electionresources.org/at/nationalrat.php?election=2008&land> (15. avgust 2011).
11. Fight Hatred. 2012. *The ultra-nationalist party Jobbik encourages anti-Semitic hatred in Hungary*. Dostopno prek: <http://fightthatred.com/recent-events/national-political-hate/990-the-ultra-nationalist-party-jobbik-encourages-anti-semitic-hatred-in-hungary> (27. maj 2012).

12. Gaisor, Katrin in Orsolya Lelkes. 2011. *Income Poverty in the EU. Situation in 2007 and Trends (based on EU-SILC 2005-2008)*. Dostopno prek: http://www.euro.centre.org/data/1295444473_73292.pdf (30. maj 2012).
13. IOM. 2006. *Glosar migracij*. Dostopno prek: http://publications.iom.int/bookstore/free/IML_8_SLO.pdf (4. maj 2012).
14. Guibernau, Montserrat. 2010. *Migration and the rise of the radical right: Social malaise and the failure of mainstream politics*. Dostopno prek: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCYQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.policy-network.net%2Fpublications_download.aspx%3FID%3D3684&ei=SHBKT_rBI4r3sgbUnoWVBQ&usg=AFQjCNFEHHWQGgqPJJdgkRrjMVMi8fKXcg (10. april 2012).
15. Hafner-Fink, Danica. 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
16. Hainsworth, Paul, ur. 2000. *The politics of the extreme right: from the margins to the mainstream*. London, New York: Pinter.
17. Harris, Erika. 2012. Framework paper. *Ethnic politics in postcommunist Europe and a new research agenda for studies of ethnicity*. Dostopno prek: http://www.liv.ac.uk/media/livacuk/ewc/docs/epe/Work_in_Progress.pdf (28. maj 2012).
18. Heywood, Andrew. 2007. *Political ideologies. An introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
19. Hungarian Spectrum. 2009. *Hungarian Gypsies (Roma): Past and present (Part I)*. Dostopno prek: <http://esbalogh.typepad.com/hungarianspectrum/2009/06/hungarian-gypsies-roma-past-and-present.html> (31. maj 2012).
20. --- 2012. *Jobbik's Gabor Vona tells all: they are the enemies of democracy*. Dostopno prek: <http://esbalogh.typepad.com/hungarianspectrum/2012/01/jobbiks-g%C3%A1bor-vona-tells-it-all-they-are-the-enemies-of-democracy.html> (27. maj 2012).
21. Jobbik. 2010. *Radical change. A guide to Jobbik's parliamentary electoral manifesto for national self-determination and social justice*. Dostopno prek: <http://www.jobbik.com/sites/default/files/Jobbik-RADICALCHANGE2010.pdf> (23. maj 2012).
22. Jocelyn AJ, Evans. 2003. *The dynamics of social change in Radical Right-wing Populist party support*. Dostopno prek: http://www.politik.uni-mainz.de/ereps/download/evans_cea2004.pdf (5. oktober 2011).

23. Joerg, Forbrig. 2011. *Europe's far right problem*. Dostopno prek: <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2011/07/26/europe%E2%80%99s-far-right-problem/> (18. oktober 2011).
24. Južnič, Stane. 1981. *Novejša zgodovina (izbrana poglavja)*. Ljubljana: Fakulteta za politične vede in novinarstvo.
25. Krašovec, Alenka. 2000. *Moč v političnih strankah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
26. Lah M., Lenart. 2008. *Neenakomernost razdelitve dohodka in gospodarska razvitost v EU*. Diplomsko delo. Dostopno prek: http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/lah3397.pdf (25. februar 2012).
27. Langenbacher, Nora, Karen Margolis in Britta Schellenberg, ur. 2011. *Is Europe on the »right« path? Right-wing extremism and right-wing populism in Europe*. Dostopno prek: <http://library.fes.de/pdf-files/do/08338.pdf> (14. maj 2012).
28. Lednik, Vanja. 2006. *Migracijski tokovi v EU*. Magistrsko delo. Dostopno prek: <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/lednik2927.pdf> (14. december 2011).
29. Norris, Pippa. 2004. *The new cleavage thesis and the social basis of radical support*. Dostopno prek: <http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/ Acrobat/APSA%202004%20Radical%20Right.pdf> (15. januar 2012).
30. Pelinka, Anton. 2001. *The Haider Phenomenon in Austria: Examining the FPÖ in European context*. Dostopno prek: <http://quod.lib.umich.edu/j/jii/4750978.0009.102?rgn=main;view=fulltext> (24. september 2011).
31. Ramet P., Sabrina. 1999. *The radical right in central and eastern Europe since 1989*. Pennsylvania: The Pennsylvania state university press.
32. Raymer, James in Frans Willekens, ur. 2008. *International migration in Europe: data, models and estimates*. Chichester, Hoboken (NJ): Wiley, cop.
33. Rizman, Rudi. 1998. Radikalna desnica na slovenskem. *Teorija in praksa* 33 (2): 249–268.
34. Sruck, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
35. Sunderland. 2012. *Front national*. Dostopno prek: <http://seacoast.sunderland.ac.uk/~os0tmc/contempl/lepen.htm> (5. marec 2012).
36. Sully A., Melanie. 1997. *The Haider phenomenon. East European monographs*. New York: Columbia University press.
37. SURS. 2003. *Kazalniki socialne povezanosti 1996-2000 (Prva objava)*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=93 (6. december 2011).

38. T.,V. 2012. *Neuspešna pogajanja o varčevanju Nizozemsko vodijo k predčasnim volitvam*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/neuspesna-pogajanja-o-varcevanju-nizozemsko-vodijo-k-predcasnim-volitvam/281703> (2. maj 2012).
39. Tavzes, Miloš, ur. 2002. *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
40. *The World Bank*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/> (15. december 2011).
41. Vidmajer, S. 2010. Vzhodna Evropa. Politika strahu. *Sobotna priloga*, 14 (24. april).
42. Vidovič, Stanislav. 1992. Desni ekstremizem na pohodu. *Teorija in praksa* 29 (5–6): 551–558.
43. Wikipedia. 2011a. *Eastern bloc*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Eastern_Bloc (24. junij 2011).
44. --- 2011b. *Ordre Nouveau*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Ordre_Nouveau_%281960s%29 (26. junij 2011).
45. --- 2011c. *Party of New Forces*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Party_of_New_Forces (26. julij 2011).
46. --- 2011č. *Presidential and Legislative Elections in France*. Dostopno prek: <http://electionresources.org/fr/president.php?election=2002&region=FR> (1. avgust 2011).
47. --- 2011d. *National Front (France)*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Front_National_%28France%29 (4. avgust 2011).
48. --- 2011e. *Austrian legislative elections 1986*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Austrian_legislative_election,_1986 (15. avgust 2011).
49. --- 2011f. *Parties and Elections in Europe, Netherlands*. Dostopno prek: <http://www.parties-and-elections.eu/netherlands2.html> (16. oktober 2011).
50. --- 2012a. *Organisation de l'armée secrète*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Organisation_de_l'arm%C3%A9e_secr%C3%A8te (6. marec 2012).
51. --- 2012b. *Parties and elections in Europe*. Dostopno prek: <http://www.parties-and-elections.eu/countries.html> (21. januar 2012).
52. --- 2012c. *French legislative elections 1986*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/French_legislative_election,_1986 (27. junij 2012).
53. --- 2012č. *Jean-Pierre Stirbois*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Pierre_Stirbois (27. junij 2012).
54. --- 2012d. *Jörg Haider*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/J%C3%B6rg_Haider#Creation_of_a_new_party (28. marec 2012).

55. --- 2012e. *Freedom Party of Austria*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Freedom_Party_of_Austria (13. avgust 2012).
56. --- 2012f. *Geert Wilders*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Geert_Wilders (19. april 2012).
57. --- 2012g. *Party for Freedom*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Party_for_Freedom (19. april 2012).
58. --- 2012h. *Hungarian Justice and Life Party*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Hungarian_Justice_and_Life_Party (14. maj 2012).
59. --- 2012i. *Parties and Elections in Europe. Hungary*. Dostopno prek: <http://www.parties-and-elections.eu/hungary2.html> (14. maj 2012).
60. --- 2012j. *Magyar Garda*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Magyar_G%C3%A1rda (18. avgust 2012).
61. --- 2012k. *Ginijev koeficient*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Ginijev_koeficient (28. februar 2012).
62. --- 2012l. *Hans Janmaat*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Janmaat (19. april 2012).
63. --- 2012m. *Center Democrats (Netherland)*. Dostopno prek: [http://en.wikipedia.org/wiki/Centre_Democrats_\(Netherlands\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Centre_Democrats_(Netherlands)) (19. april 2012).
64. World Poverty and Human Rights On line. 2010. *Racially Endorsed Poverty: The Crisis of Hungarian Gypsies*. Dostopno prek: <http://wphr.org/blog/2010/07/07/racially-endorsed-poverty-the-crisis-of-hungarian-gypsies/> (31. maj 2012).
65. Yahoo answers 2012. *What is crosscutting cleavage?* Dostopno prek: <http://answers.yahoo.com/question/index?qid=20081018194607AA1PoGC> (8. marec 2012).

PRILOGA: Intervju z dr. Milanom Balažicem na temo radikalne desnice (2008)

1. Zanima me vaše mnenje glede možnih vzrokov, ki botrujejo vedno večji vlogi desnim radikalnim strankam in porastu zaupanja vanje.

Teh vzrokov je veliko. Če gremo najprej na politološko raven, bi seveda lahko našli to da so postmoderne družbe nenehno v neki krizi, v nekem prehajanju v času konjunktore in se pravzaprav soočajo z odprtimi trgi. Odprti trgi, globalizacija prinašajo po nekaterih prinaša več univerzalne zavesti. Ne vidimo pa tukaj, da ravno ta globalizacija in standardizacija povzroča neko politiko identitete. Identiteto najlažje pridobivajo z nekimi skrajnimi stališči, ker liberalizem kot pod narekovaji sredinska ideologija ne nudi veliko trdnih oporišč z identiteto. Medtem ko revolucionarni diskurzi, politični kot je nacionalizem, rasizem ali pa religiozni, že sam katolicizem, pa nudijo dosti trdno oporišče z re-identifikacijo. Potem seveda elementi krize, kje skratka se vedno zgodi ta obrat, pravzaprav se išče nekega žrtvenega kozla, kot primer so Židje. V jedro pa bi zadeli s tem, da bi rekli, da pravzaprav v tem obdobju tako imenovanega hedonističnega kapitalizma postal tudi užitek politična stvar in tukaj za percepcijo drugega in drugačnega in ta drugi in drugačni, ki uživa na drugačni način in sproža seveda potem odpor, sovraštvo do te drugačnosti. Ker drugi je tisti, ki je preveč lep ali pa preveč gara ali nam krade užitek, tisti, ki je po pravilu naš. Krade nam delo, krade nam naše ženske, ki nam po pravici pripadajo in s tega pravzaprav izvira najmočnejše dejstvo, da se potem to izkoristi v politiki rasizma. Rasizem, ne samo, da je na nekih marginah, ampak po navadi gre za to logiko, da so potem nosilci, se pravi kakšne radikalne stranke zavrnjene, ideje pa so sprejete v politični main-stream. Se pravi v to sredinsko, levosredinsko, desnosredinsko politiko, tako kot se to dogaja tudi v Sloveniji. Recimo politik do izbrisanih, Ambrus, se pravi Romi in tako naprej. Na kar sredinske stranke te teme povzamejo, nekoliko preoblikujejo, jim nadenejo človeški obraz, nosilci radikalnosti pa so zavrnjeni. Ta tema pa ostaja, ostaja ključna tema politike in postaja del te uradne sredinske politike.

2. Lahko iščemo vzroke med socio-ekonomskimi in demografskimi faktorji?

Ja, kot sem rekel, eno so ti ekonomski faktorji, ki kot sem že dejal. V krizi se vedno poskuša poiskati žrtveno jagnje in jasno takrat so ljudje v nekem strahu za svoje delo, svoje pozicije in nekdo je na trgu, ki takrat ponuja ceneje, to so pač ti ki niso del sistema oziroma so pripravljene prevzeti takšno delovno mesto za vsako plačo in tako naprej in tu je izvor te precepcije, da nam pač ta drugi in drugačen, to pa so razne nacionalne, etnične manjšine in tako naprej, ki nam preprosto kradejo kar je po pravici našega. Tako, da se mi zdi, da ravno kriza še bolj poudari te elemente.

3. Ali lahko opredelite kakšno desno radikalno stranko v Sloveniji oziroma SFRJ, ki jo vi kot tako prepoznate, v obdobju po Titovi smrti pa do osamosvojitve in sedaj v RS?

Ja, torej v bivši Jugoslaviji v tem klasičnem smislu nismo imeli desno radikalne stranke, konec koncev je bilo strankarstvo prepovedano, stranke so v obliki zvez dopuščene okoli 88, 89, 90. Nekaj tega balasta pa bi lahko našli v tem srbskem gibanju, v času mitingov, kjer je desna civilna družba podprla partijsko elito z mitingi v smislu oblikovanju nacionalnega srbskega programa, torej tu bi lahko našli elemente desnega radikalizma. Saj če naredimo analizo lepo vidimo elemente, ki so znotraj. Sicer pa na slovenskem po osamosvojitvi dobimo Slovensko nacionalno stranko, ki je specifična v tem, da ni prav klasična desna radikalna stranka. Je na margini, sem in tja doseže 10 ali tudi kakšen odstotek več, ampak praviloma ker je to stranka enega človeka vedno prihaja v stranki do sporov, ki en del odžene drugam, tako da sama sebe kastrira pri tem, da bi nagovorila večje volilno telo. Volilno telo, ki bi morda dalo tam da do 20%, ki bi potencialno lahko bilo volilno telo takšne stranke ampak hkrati je to predvsem medijska stranka, nima kakšnega trdnega organizacijskega strukturnega zaledja, zato je to šibka stran te stranke. Igra na klasične karte populizma, nacionalizma in včasih tudi rasizma; v razmerju do Romov. Ima neko hvaležno volilno telo, ki ga prvič izoblikoval predsedniški kandidat Kramberger na prvih predsedniških volitvah leta 90. To volilno telo pozneje prevzame Jelinčič. Hkrati pa če gre za »one man band« stranko je pa pravzaprav razlika v temu, da Jelinčič ni klasični desni radikalni »leader«, ampak je pravzaprav trgovec in to je mogoče srečna okoliščina ker se vedno prodaja najboljšemu ponudniku v tej levo ali desno sredinski politiki in to pravzaprav mehča ta desni radikalizem ali populizem Jelinčičeve stranke.

4. Če menite, da Slovenija nikoli ni imela (in nima) desne radikalne stranke oziroma je ne prepoznate kot radikalne, me zanima, kje je treba iskati neke indice za manjšo vlogo le-te v Sloveniji? (vprašanje si čisto spremenil)

Rekel bi, da ključen razlog sem že navedel. Gre za specifiko te slovenske desno radikalne scene, ki skratka zna »paktirati« levo desno in nekoliko utopi to os, čeprav politika pa je pravzaprav dosti radikalno desno populistična. Zelo možno je da bomo, ker Jelinčič to mesto onemogoča komor koli drugemu, ki bi bil bolj pristen desni radikalec, da bi zavzel to pozicijo, poskusi so bili vendar so do sedaj vsi propadli. Mislim pa, da na slovenskem obstaja možnost, da se v doglednem času razvije ali da se ta stranka reorganizira ali pa da dobimo kakšno gibanje, ki bo bolj desno radikalna. Preprosto za to ker je to način kako evropska politika, predvsem leva politika ne zna reševati problemov, ki so na dnevnem redu. Namreč evropska levica in ta levosredinska liberalna smer preprosto nima dobrih odgovorov na probleme politike identitete in preprosto lahko s politiko vedno ponudi zgolj neke tolerance, strpnosti, to pa je očitno premalo za ljudi, ki se preprosto čutijo ogrožene. Tukaj vzamem islam kot evropski prag, pod notami sovražnosti so to Židje, v nekem delu Romi ali kakšna druga etnična manjšina. Evropa ima »čudovito« krvavo tradicijo tega čiščenja drugega iz lastnih vrst ali pa iti v spopad z drugimi izven sebe. Tako da to je del širše, golobje zahodne metafizike, filozofije zahoda, kako je strah pred tujcem, drugačnim vsajen v sam fundament evropske zahodne civilizacije. In kako se do tega poenotenost, enotnost Evrope na podlagi tega izključuje drugega, drugačnega znotraj sebe in zunaj sebe. To se seveda potem vidi na teh posameznih državah, ki odvisno od situacije nekje pride do večje radikalizacije, nekje manj, ampak to so odgovori, ki niso iz preteklosti ampak kot bi rekel so iz prihodnosti in tu vedno obstaja neka resna nevarnost, da pride do bolj množične identifikacije z desnimi politikami.

5. Mislite, da ima komunistična zapuščina vseh nekdanjih republik večjo ali manjšo vlogo pri vzponu oziroma nastajanju desnih radikalnih strank?

Vsekakor, po padcu režimov v Evropi in tudi v bivši Jugoslaviji je nastal neke vrste ideološki vakum. Ta ideološki vakum, ko se mu kakšna ideologija umakne, potem ta »gap« zapolnijo religija in po drugi strani nacionalizem in to sta dva ključna faktorja oblikovanja novih političnih identitet, religioznost in nacionalnost. Nekje se tudi povežeta med sabo in s tem lahko rečemo, da ko se na eni strani krepi desni radikalizem, pa povsem umanjka levi radikalizem, razen nekaj malih poskusov teh anti-globalističnih družbenih gibanj, ki pa tudi niso bili toliko povezani s kakšno hudo ideologijo ampak bolj z antikapitalizmom. Pravzaprav moramo reči, da je prav politični prostor, ki je levo od tretje poti, lahko rečemo socialdemokrat, povsem prazen in resne politične sile tukaj ni in ni protiuteži na drugi strani.

6. Povzeto po raziskavi Pippa Norris »The new cleavage thesis and the social basis of radical right support«, je vzpon in vpliv desnih radikalnih strank v parlamentu največji prav v stabilnih demokracijah (Avstrija, Norveška, Nizozemska ipd.). Kaj pravite na to?

Deloma sva na to že odgovorila. Gre za to, da ljudje v kriznih časih ne iščejo demokratičnih ali liberalnih rešitev, ampak iščejo gospodarja, skratka neko presonifikacijo moči, ki bo znal z odločno besedo, gesto, neki programom znal rešiti njihovo eksistencialno krizo. Ljudje svojo krizo, preko zaupanja prenesejo na svojega gospodarja. Mnogo ljudi, predvsem nižji srednji sloj, delavstvo, marginalne skupine, deloma tudi mladina voli desne radikalce, ker ti obljublajo hitre rešitve in podobno.